–*Людзьмі звацца!*
Янка Купала

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
26
ЛЮТАГА
1993 г.
№ 9 (3679)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ
3 рублі

Слова і слава Беларусі

«Слова аб Беларусі», «Слава Беларусі»... Паміж гэтымі жывапіснымі палотнамі Уладзіміра Стальмашонка — 20 год. Першае створана ў 1972 годзе, другое — у 1992. Паміж імі — цэлая эпоха ў беларускім мастацтве: «суровы стыль», «этнаграфізм», нацыянальнае Адраджэнне. У 70-х гадах беларуская інтэлігенцыя адваявала ў бальшавіцкай улады права на прапаганду культурнай гісторыі свайго народа. Ідэалагічная цэнзура ў выніку гэтага «літасціва» дазволіла беларусам мець сваіх філосафаў і асветнікаў. Прыгадаць пры выпадку Ефрасінню Полацкую альбо Сымона Буднага, спаслацца на творы Міколы Гусоўскага альбо Яна Вісліцкага ўжо, дзякаваць Богу, крамолай не лічылася.

Але гэтая «лагоднасць» уладаў не распаўсюджвалася на палітычную гісторыю Беларусі. Публічныя развагі аб беларускай дзяржаўнасці (Полацкае княства, Вялікае княства Літоўскае, Рэч Паспалітая) маглі па-ранейшаму паставіць крыж на кар'еры навукоўца. Трэба было разбурыць Савецкі Саюз, вырвацца з імперскіх абдымкаў Масквы (ці хоць аслабіць гэтыя абдымкі), каб нарэшце мець магчымасць гаварыць аб славе свайго народа.

Слаўнай гісторыі беларускай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага прысвечана другое палатно У. Стальмашонка.

Абедзве карціны экспануюцца на персанальнай выставе мастака ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі. Сама ж выстава прымеркавана да юбілею Уладзіміра Стальмашонка. Днямі яму споўнілася 65 год.

В. БОГУШ.

Кола Дзён

У Расіі хутка будзе новы дзяржаўны гімн. Прэм'ер-міністр РФ Віктар Чарнамырдзін сваёю пастановай стварыў дзеля гэтага спецыяльную камісію. Узначалілі яе міністр культуры, старшыня Саюза кампазітараў і аўтар слоў гімна былога СССР паэт Сяргей Міхалкоў. А ўсяго ў склад камісіі ўвайшло 27 чалавек. І тут адчуваецца сапраўдны рускі размах, рускі менталітэт. Як і беларускі ў тым, што з часам колькасць варыянтаў нашага будучага гімна не абмяжоўваецца, а расце, а тэрмін прыняцця гімна ўсё адсоўваецца і адсоўваецца. Такое ўражанне, што ствараецца гімн нашае краіны на грамадскіх пачатках, а не на дзяржаўным узроўні.

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Украіны Леанід Краўчук 21 лютага наведаў Акцябрскі раён Беларусі, дзе ў час вайны загінуў яго бацька. У гарадскім пасёлку Акцябрскі адбылася неафіцыйная сустрэча Леаніда Краўчука са Станіславам Шушкевічам, а таксама сустрэчы лідэраў суседніх краін з мясцовымі жыхарамі. Рэпартаж БТ добра перадаў атмасферу тых сустрэч і настрої, што пануюць у нашай глыбінцы. Леаніду Макаравічу у каторы раз давялося даказваць, што ўзнікненне незалежных дзяржаў — гэта не развал Саюза, а жаданне жыць не ў камуналцы, а ў асобнай кватэры.

НАВІНА ТЫДНЯ

Дванаццатая сесія Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь пачнецца 18 мая. У праекце парадку дня сесіі — 51 пытанне: аб праекце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, аб Камітэце бяспекі, аб праве ўласнасці на зямлю, аб палітычных партыях, аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі, аб дзяржаўных узнагародах і ганаровых званнях і інш.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

Беларусі, у недалёкай будучыні, пэўна, усё ж давядзецца ўвесці свае грошы. Гэта яшчэ раз пацвердзіла нарада, што адбылася ў Нацыянальным банку рэспублікі. Старшыня яго Станіслаў Багданкевіч паведаміў пра шэраг мер, якія Нацыянальны банк вымушаны будзе правесці ў бліжэйшы час у сувязі з крытычным становішчам, што склалася ў краіне. Па сутнасці, да пераходу да нацыянальнай валюты нас «вымушаюць» пераісці нашыя суседзі, і найперш Расія... Пакуль жа зроблены крок назад: з-за адсутнасці наяўных грошай у Беларусі зноў нараўне з «зайчыкамі» часова, да 1 красавіка, будуць хадзіць і расійскія рублі.

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

Станіслаў Шушкевіч па запрашэнні рабочых наведаў Мінскі электратэхнічны завод імя Казлова. Той самы, калектыў якога першым выйшаў на вуліцы ўвесну 1991 года і распачаў страйк. Прайшло амаль два гады, але што змянілася?

ВІЗІТ ТЫДНЯ

Паміж Еўрапейскім банкам рэканструкцыі і развіцця і Рэспублікай Беларусь падпісаны меморандум аб узаемаразуменні. Еўрапейскі банк прапанаваў Беларусі 20 праграм па транспарце, тэлекамунікацыях, энергетыцы і інш. Гэта вынік адназдённага візіту ў Беларусь прэзідэнта ЕБРР Жака Аталі. Прэзідэнт сустракаўся з С. Шушкевічам, М. Мясніковічам, П. Краўчанкам, гутарыў па тэлефоне з В. Кебічам. На сустрэчы з журналістамі ён адзначыў высокі ўзровень развіцця прамысловасці ў нашай краіне, аднак сказаў, што СНД — не лепшы партнёр для Беларусі.

«СВЯТА» ТЫДНЯ

Чарговая гадавіна Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту афіцыйна на Беларусі не адзначалася. Нешматлікія прыхільнікі былога СССР пад чырвонымі (бальшавіцкімі) сцягамі і змагары за адзіную і непадзельную Расію ў межах 1913 года пад чорна-жоўта-белымі (мікалаеўскімі) сцягамі разам ускладвалі кветкі да помнікаў. Некалі сённяшніх хаўруснікаў раздзялялі барыкады, а цяпер яны паказваюць дэмакратам прыклад палітычнага кампрамісу.

АБСУРД ТЫДНЯ

У мінскім акруговым Доме афіцэраў адбылася ваенна-навуковая канферэнцыя, прысвечаная 50-годдзю суворацкіх вучылішчаў у СССР і 40-годдзю — мінскага. Канферэнцыя была арганізавана... Міністэрствам абароны Рэспублікі Беларусь. Няўжо і сёння яшчэ трэба некаму даказваць, што гэта блюзнерства над памяццю беларускага народа? Няўжо і сапраўды будзе ўшаноўвацца памяць не ахвяраў, а катаў?

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Нечаканае развіццё атрымаў канфлікт паміж «Народнай газетай» і начальнікам упраўлення інфармацыі і грамадскіх сувязей Саўміна Васілём Драгаўцом. Пасля таго, як «НГ» адмовілася друкаваць інтэрв'ю В. Кебіча «Наш Пётр Міронавіч» і патлумачыла сваю пазіцыю ў артыкуле галоўнага рэдактара Іосіфа Сярэдзіча «Не магу маўчаць», В. Драгавец правёў прэс-канферэнцыю, адказам на якую стаў яшчэ адзін артыкул у «НГ». Беларускі друк затоена сочыць за развіццём канфлікту.

ЛІСТ З БЕЛАСТОКА

АДРАДЖЭННЕ — ПЫТАННЕ ЧЫСТА ПАЛІТЫЧНАЕ

Будучы госцем у «Ісдачы», я, нарэшце, меў нагоду начытацца «Літаратуры і мастацтва» (раней выпісваў газету ў Беласток, а цяпер гэта стала немагчыма). Добры тыднёвік, таму не дакупіцца яго, нават у Менску бываючы.

Уразілі мяне публікацыі на адраджэнскія тэмы. І не тым, што яны мінорныя, часта і трагічныя. Аўтары іх здзіўляюць мяне пераважна наіўнасцю або і нейкай жабрачасцю... У чым справа?

Пытанне адраджэння беларускасці ў Беларусі ёсць пытанне толькі на павярхоўны погляд культурным, а ў сваёй сутнасці — чыста палітычным. Гэта пытанне ўлады. У чыіх яна руках?

Я з Беласточчыны. За сваё, некароткае ўжо, жыццё пабываў і ў начальніках. Не выхваляюся, але — стаў дырэктарам фірмы беларускі патрыёт, і не мінуў месяц, як усе загаварылі па-беларуску. Нават і тыя, хто ўжо даўно перабег у палякі. Асімілюе і дэнацыяналізуе не плойма шавіністаў, а... нацыянальны хлеб.

У вас жа пакуль што лепей аплачваецца статус расейца. Таму і адраджэнне такое папяровае, фармальнае. Яно будзе прасоўвацца па-чарапашы марудна, гадоў 30—40, пакуль не вымруць пакаленні «тожа-беларусаў» (беларускі варыянт рускіх). Дзяржава ёсць дзяржава, яна заўсёды адасабляе, моцная ці слабая.

Спецыфіка Рэспублікі Беларусь у тым, што стварыў яе не народ, як у выпадку Польшчы або Летувы. Яна, Рэспубліка Беларусь, яшчэ толькі павінна стварыць (кажуць: адрадзіць) свой народ. Нельга глядзець на гэта, як на гістарычную анамалію; нацыі наогул так фармаваліся — ад улады ўніз. Беларускую нацыю спляжыла антыбеларуская БССР, ды сама БССР не паспела саманіквідавацца як дзяржаўная структура. Цяпер жа — позна, хоць гэта і непрыемна многім на Усходзе і Захадзе. Беларусь стала на шлях будаўніцтва дзяржавы. (Камуністамі не тлуміце сабе галавы, яны — палітычны фальклор, у эпігонаў не бывае будучыні). У самагубстве вашага Вярхоўнага Савета не зацікаўлена сама Масква, бо стаўка ў яе не такая дробязная; анексіяй Беларусі не варта ёй рызыкаваць у ААН і ў цэлым свеце (чаго не разумеюць правінцыялы).

Шлях Беларусі да Беларусі бачыцца мне надта доўгім. Такія варункі. Але ніхто не перапыніць натуральны яго фінал. Эпоха ўжо не тая.

Сакрат ЯНОВІЧ.

НА З'ЕЗД ПРЫЙДЗЕМ РАЗАМ

13 лютага на пасяджэнні Сойма Беларускага народнага фронту «Адраджэнне» была прынята Заява аб няўдзеле гэтай палітычнай арганізацыі ў Першым З'ездзе беларусаў свету. Заява была перададзена ў сродкі масавай інфармацыі, па некалькі разоў на дзень паўтаралася па тэлебачанні і радыё пад гучна-сенсацыйным анонсам «Скандал вакол з'езда». Ва ўсім гэтым нельга не адчуць не[illegible]рыхаванай радасці сіл вы[illegible]зная накірунку, для якіх н[illegible]ўзгодненасць дзеянняў і непаразуме[illegible] між беларускімі патр[illegible] і арганізацыямі — [illegible] на раны! Таму [illegible]х жаданне паўплываць на грамадскую думку, падаць згаданы факт як штосьці незвычайнае, больш значнае, чым, скажам, Першы Сход беларусаў блізкага замежжа, які адбыўся ў снежні мінулага года і некаторымі сродкамі масавай інфармацыі было проста праігнаравана.

Так, ва ўсіх нас жыве трывога перад магчымай рэанімацыяй таталітарнай камуністычнай імперыі, і кожны шчыры беларус не можа не адчуваць небяспекі аднаўлення асноўнай палітычнай і ідэалагічнай сілы збанкрутаванай сістэмы — КПСС, паслухмяным прыдаткам якой была КПБ. Аднак мы не схільны ўслед за Народным фронтам панікаваць з выпадку адмены Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь часовай забароны КПБ, бо гэта і так не перашкаджала камуністам аб'ядноўвацца ў свае арганізацыі, толькі што пад іншымі назвамі. Ставіць скліканне Першага З'езда беларусаў свету, гэтай важнай падзеі агульнанацыянальнага значэння, у непасрэдную залежнасць ад прыняцця рашэння наконт Камуністычнай партыі — ці не занадта вялікі гонар для іх, ці не завельмі вялікая ўступка нашым супрацьўнікам?!

Менавіта сёння, у складаных умовах барацьбы за незалежнасць, за дзяржаўны суверэнітэт Беларусі, за нацыянальнае Адраджэнне патрэбна яднанне беларусаў свету, Бацькаўшчыны з дыяспарай.

Лічым, што З'езд беларусаў свету, па-першае, павінен паказаць, наколькі афіцыйнымі органамі Рэспублікі Беларусь выкананы Ухвалы і пажаданні Першага Сходу беларусаў блізкага замежжа і, па-другое, выпрацаваць такія рашэнні, што былі б істотным гарантам нашага Адраджэння, выбраць прадстаўнічы орган, да думкі якога будуць прыслухоўвацца вышэйшая заканадаўчая і выканаўчая ўлады Беларускай Дзяржавы.

Шчыра запрашаем да ўдзелу ва Усебеларускім Форуме ўсіх, незалежна ад поглядаў і перакананняў, у кім б'ецца беларускае сэрца, хто стаіць на пунцы нацыянальнага Адраджэння, дзяржаўнай незалежнасці адзінай для ўсіх Маці-Беларусі!

Ухвалена на пасяджэнні Управы ЗБС «Бацькаўшчына» 17 лютага 1993 г.

Удакладняем. Першы З'езд беларусаў свету будзе праходзіць 8—10 ліпеня ў Менску ў памяшканні Дзяржаўнага тэатра оперы і балета. Размяшчэнне і рэгістрацыя ў гатэлі «Беларусь» з 5 ліпеня, 6 ліпеня адбудуцца ўрачыстасці ў Нясвіжы і Навагрудку, якія завершацца Усебеларускім Купаллем. 7 ліпеня адкрыецца Нарачанскага Форуму для дзяцей і моладзі беларускага замежжа з адпачынкам, навучаннем і экскурсіямі на працягу двух тыдняў па славутых мясцінах Беларусі. Побыт у Беларусі ўдзельнікаў З'езда і Форуму забяспечваецца. Просьба да беларускіх арганізацый і асоб падаваць заяўкі на ўдзел па адрасе: 220053, Беларусь, Менск, Даўгінаўскі тракт, 52-9. Тэл. і Факс: 37-05-44.

«ПАЛІТЫЧНЫ РЫНАК» ПАШЫРАЕЦЦА

Не так даўно пры Беларускім камітэце абароны міру быў запачаткаваны Цэнтр стратэгічных даследаванняў. На яго ўстаноўчым сходзе было заяўлена, што галоўнай задачай цэнтра з'яўляецца даследаванні на неўрадавым экспертным узроўні праблем вайны і міру, нацыянальнай бяспекі, экалогіі. У складзе цэнтра — вядомыя ў Беларусі навукоўцы, практыкі і тэарэтыкі. Амаль што кожны з іх мае намер ажыццявіць у рамках і пры дапамозе створанай структуры свае праекты, якія аказаліся незапатрабаванымі афіцыйнымі коламі. Дзейнасць цэнтра накіравана на тое, каб на падставе ўсебаковага навуковага аналізу сучаснай сітуацыі выпрацаваць альтэрнатыўную ўрадавай мадэль рэформ у згаданых сферах.

Сваю дзейнасць Цэнтр стратэгічных даследаванняў распачаў амаль адразу пасля нараджэння. На мінулым тыдні ім быў праведзены «круглы стол» «Беларусь і еўрапейская бяспека». Па разглядаемай праблеме выступілі запрошаныя прадстаўнікі міністэрстваў замежных спраў і абароны, навукоўцы і журналісты.

Зразумела, што размова аб канкрэтных выніках гэтага мерапрыемства зараз была б заўчаснай. Дыскусія мела пастановачны характар. Акрэсленыя падчас яе пытанні плануецца абмеркаваць у бліжэйшы час на такім жа прадстаўнічым узроўні.

Дарэчы, праз дзень група актывістаў Камітэта абароны міру пабывала ў Барысаве з мэтай ажыццяўлення грамадскага кантролю за знішчэннем баявой тэхнікі.

Прыемна адзначыць, што малады палітычны рынак нашай рэспублікі пашыраецца, даючы магчымасць рэалізаваць ідэі, ініцыятывы і энергію кожнага палітычна актыўнага грамадзяніна Беларусі.

НАШ КАР.

БЕЛАРУСЬ — ПОЛІКАНФЕСІЙНАЯ КРАІНА

14 лютага адбыўся сход праваслаўных брацтваў Беларусі, на якім прысутнічала і невялікая дэлегацыя Задзіночання Каталіцкае моладзі Беларусі.

На сходзе з вуснаў некаторых праваслаўных святароў і вернікаў прагучала шмат выпадаў у бок каталікоў і адраджэння Беларушчыны. Нас яны не могуць не заклапочваць, бо гэта не можа спрыяць нармалізацыі міжканфесійных і міжнацыянальных адносін на Беларусі.

У выніку гістарычных абставін і геаграфічнага знаходжання Беларусь склалася як поліканфесійная краіна. І каталікі, і пратэстанты, як і праваслаўныя, ёсць часткамі беларускага народа і ў аднолькавай ступені хрысціянамі. Нягледзячы на тое, што ў мінулым шматканфесійнасць несла гора нашаму народу, былі цудоўныя выпадкі супрацоўніцтва, якія могуць служыць узорам у сучаснасці. Каталік Ф. Скарына друкаваў кнігі для праваслаўных. Праваслаўны святар і вядомы паэт Пятро Бітэль дапамагаў друкаваць працы ксяндза Уладзіслава Чарняўскага. Праваслаўны біскуп г. Менска ў 1927 годзе пасля арышту пробашча касцёла Св. Тройцы (св. Роха) дазволіў святарам царквы св. Марыі Магдалены хрысціць людзей у лацінскім абрадзе.

Сумным трэба прызнаць факт выступлення супраць беларускай мовы людзей, якія жывуць і працуюць сярод беларусаў. Этыка і рэлігія, як вядома, дзве неразлучныя сястры і абедзве ў натуры чалавека. Апостал Павал пісаў: «Калі я малюся ў незнаёмай мове, дык дух мой моліцца, але розум мой застаецца бясплодным» (І Кар. 14:14). Вера ж не можа мець якое-небудзь нацыянальнае афарбоўкі, бо яна Хрыстовая.

Трэба, аднак, думаць, што не ўсе праваслаўныя хрысціяне непрыязна ставяцца да вернікаў іншых канфесій. Задзіночанне каталіцкае моладзі Беларусі заяўляе аб сваёй гатоўнасці супрацоўнічаць з любымі хрысціянскімі арганізацыямі.

РАДА ЗАДЗІНОЧАННЯ КМБ.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА— АДЗІНАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ

У канцы студзеня адбылася пашыраная кансультацыйная нарада дэмакратычных, патрыятычных арганізацый Рэспублікі Беларусь. З нагоды 3-х угодкаў прыняцця Закона Рэспублікі Беларусь аб мовах нарада прыняла Заяву «Нацыянальна-культурнае адраджэнне Беларусі—справа гонару і сумлення кожнага грамадзяніна Рэспублікі».

Усведамляючы сваю адказнасць за будучыню Бацькаўшчыны, кіруючыся пачуццём святога абавязку перад народам Беларусі, за адраджэнне роднай мовы і нацыянальнай культуры, мы, удзельнікі кансультацыйнай нарады дэмакратычных патрыятычных арганізацый рэспублікі ў складзе палітычных партый і іншых аб'яднанняў — БСДГ, БСП, ПНЗ, НДПБ, ТБМ імя Ф. Скарыны, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», Згуртаванне беларускай шляхты пры ўдзеле Камісіі Вярхоўнага Савета па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, у адпаведнасці з Дэкларацыяй аб Дзяржаўным суверэнітэце Рэспублікі Беларусь, Канстытуцыяй і дзейным заканадаўствам Рэспублікі Беларусь

ЗАЯЎЛЯЕМ

пра поўную згоду са статусам беларускай мовы як адзінай дзяржаўнай у рэспубліцы, а таксама пра агульнае імкненне кіравацца ў грамадскім жыцці палажэннямі Закона аб мовах, іншымі нарматыўнымі актамі, якія рэгулююць моўна-культурныя адносіны ў дзяржаве.

Выказваем рашучы пратэст у сувязі з імкненнем пэўных палітычных груповак і некаторых сацыяльна-абмежаваных груп насельніцтва Беларусі дыскрэдытаваць дзейны Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь і перашкодзіць яго ажыццяўленню. Наша Бацькаўшчына — гэта агульны дом для прадстаўнікоў розных нацыянальных супольнасцей, розных канфесій і грамадска-палітычных аб'яднанняў грамадзян Беларусі. Але нас яднае агульная гісторыя і нацыянальна-адметная спадчына, мова беларускага народа, народа, які даў найменне рэспубліцы і стварыў адметную еўрапейскую культуру. З'яўляючыся часткай народа Беларусі, ганебна падымаць руку, альбо кідаць непрыхільныя словы, калі гаворка ідзе пра мову народа, пра яго культуру, пра будучыню Бацькаўшчыны.

Мы заклікаем усіх сумленных грамадзян Беларусі незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці, палітычных пераканання, а таксама ад прыналежнасці да канфесіі, прафесійнай суаднесенасці, зрабіць усё, што ад нас усіх залежыць, каб беларуская мова стала паўнапраўным гаспадаром у рэспубліцы. Заклікаем далучыцца да наступных патрабаванняў да Вярхоўнага Савета і ўрада рэспублікі:

1. Не дапусціць заканадаўчага абмежавання функцый беларускай мовы, як адзіна дзяржаўнай у Рэспубліцы Беларусь пры адначасовым забеспячэнні патрэб нацыянальна-культурнага развіцця ўсіх нацыянальных супольнасцей Беларусі.

2. Паслядоўна выконваць палажэнні Закона аб мовах, аб адукацыі, аб культуры, Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай і іншых моў у Рэспубліцы Беларусь, стварыўшы ўмовы для таго, каб ва ўсіх галінах грамадска-культурнага жыцця Беларусі нацыянальная мова займала ў адпаведнасці з нарматыўнымі актамі рэспублікі пачэснае месца. Распрацаваць на ўзроўні заканадаўчых і іншых нарматыўных актаў сістэму мер, якая прадугледжвае адказнасць службовых асоб усіх узроўняў у рэспубліцы за няпоўнае і недастатковае выкананне палажэнняў Закона аб мовах. Выяўляць і даваць належную ацэнку ўсім фактам правядзення палітыкі русіфікацыі на дзяржаўным узроўні.

3. Адмовіцца ад выкарыстання ў эфіры новага цалкам рускамоўнага канала тэлебачання на базе Санкт-Пецярбургскага тэлепаказу, *калі не* створана належных умоў для развіцця ўласнабеларускага эфіру, калі не транслююцца перадачы з Кіева, Вільні і іншых сумежных краін.

4. Аказаць усямерную падтрымку *дзейнасці* патрыятычных дэмакратычных арганізацый рэспублікі, накіраваную на адраджэнне беларускай мовы, пашырэнне нацыянальнай культуры, фармаванне грамадзянскай супольнасці нацыянальна-свядомых грамадзян Беларусі.

5. Прыкласці намаганні для стварэння нацыянальнай сістэмы адукацыі і інфармацыі, развіцця і ўзбагачэння беларускай культуры і мовы. У першую чаргу неабходна стварыць умовы *дзеля папулярызацыі* ведаў пра гісторыю Беларусі, выпусціўшы шэраг падручнікаў і дапаможнікаў, а таксама папулярных выданняў пра слаўнае мінулае беларускага народа.

6. Стварыць міжведамасныя грамадска-дзяржаўныя камісіі з прадстаўніцтвам нацыянальна-патрыятычных і іншых дэмакратычных грамадскіх арганізацый па правядзенні атэстацыі кіруючых кадраў у галіне адукацыі, інфармацыі і іншых сферах сацыяльна-культурнага комплексу з мэтай забеспячэння патрабаванняў Закона аб мовах па пераводзе справаводства на дзяржаўную мову.

7. Звярнуць увагу сродкаў масавай інфармацыі на недапушчальнасць любых форм зняважлівасці дзяржаўнай беларускай мовы; у выпадку парушэння дадзенага патрабавання прыцягваць вінаватых да адказнасці ў адпаведнасці з дзейным заканадаўствам.

Няма будучыні для дзяржавы, якая не мае дзяржаўнай мовы, няма будучыні ў палітычных структур, якія не ўсведамляюць таго, што Беларусь ёсць, калі мае месца духоўна-культурная лучнасць народа нашай агульнай Бацькаўшчыны. Будучыня за тымі, хто служыць Бацькаўшчыне.

Вечна жыве Беларусь і матчына мова!

«Ва імя святога ўсім нам адраджэння»

На Магілёўшчыне прайшлі ўрачыстасці з нагоды 100-годдзя з дня нараджэння Максіма ГАРЭЦКАГА

Каля ўтульнага дамка — людна. Асабліва шмат дзяцей і старых. Першыя — яно вядома — усюды паспяваюць, а дзяды і бабулі проста не маглі сюды не прыйсці: ці не ўсе яны добра памятаюць і самога Максіма Іванавіча, і яго сям'ю, не кажучы пра бацькоў пісьменніка. Тым больш, што Малая Багацькаўка (цяпер Мсціслаўскі раён) не такая і вялікая вёска, кожны чалавек, як кажуць, навідавоку, а тады, у гады маленства і юнацтва М. Гарэцкага яшчэ меней двароў было.

Брат пісьменніка Гаўрыла Іванавіч прыгадваў: «Мой брат, Максім Гарэцкі, нарадзіўся 18 лютага (6 лютага старога стылю) 1893 года ў глухім кутку Беларусі — у маленькай, на 20 двароў, вёсцы Малая Багацькаўка (па-ранейшаму Меншая Багацькаўка) Мсціслаўскага павета, закінутай паміж дрымотных панскіх лясоў Цёмналесся, за 90 кіламетраў ад бліжэйшае чыгуначнае станцыі Орша.

Вялікая сялянская сям'я бацькі і дзядзькі Якава складалася з 12 душ, жыла ў адной цеснай хаце з замшэлай саламянай страхою, з земляною падлогаю і маленькімі акенцамі на адну шыбу. Асвятлялася хата лучынаю.

Жылі бедна, кожная луста хлеба, кожная лыжка былі на ўліку. Працавалі многа і цяжка. Часта хварэлі».

Колішні побыт сям'і Гарэцкіх адлюстроўвае мемарыяльная частка музея, які адчыняецца ў аднаўленай хаце. Калі заходзіць у яго, дык гэта правая палавіна яе. Старыя рэчы (музейныя работнікі расказваюць, што калі шукалі ў самой Малой Багацькаўцы і навакольных вёсках экспанаты для будучага музея, сяляне, даведаўшыся, дзеля чаго гэта робіцца, амаль заўсёды адказвалі: «Ну, калі для Максіма Гарэцкага, дык нічога не шкада), ляжак, накрыты коўдрай, — ля сцяны, што тыльным бокам выходзіла ў двор... У печы патрэскваюць бярозавыя паленні, напаўняючы пакой цяплом, і хата становіцца яшчэ больш утульнай, свойскай. Так і здаецца, што і сам М. Гарэцкі прысутнічае тут. Толькі не чалавекам сталага веку, а дапытлівым дзіцянём, якое шырока раскрытымі вачыма глядзела на навакольны свет, здзіўляючыся і жадаючы спазнаць усе таямніцы яго. Гэта ж ён, Максімка, доўгімі зімовымі вечарамі, прысланіўшыся спіной да яшчэ неастылай печы, ці прысеўшы на ляжак, лавіў кожнае слова дарослых, імкнучыся нічога не прапусціць, усё запомніць...

Пра повязь М. Гарэцкага з роднымі мясцінамі, найперш з Малой Багацькаўкай падрабязна расказвае другая частка музея — літаратурная. Безумоўна, ёсць у падборы матэрыялаў і пэўная «абавязковасць», жаданне ахапіць увесь жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Але ж — гэта першы музей М. Гарэцкага на Беларусі, і таму такая экспазіцыя прымальная.

Асабліва, калі ўлічыць, што выказваюцца пажаданні (неаднаразова прагучалі яны і ў час урачыстасцяў), каб з цягам часу ў Малой Багацькаўцы быў не проста Літаратурны музей М. Гарэцкага, а музей роду Гарэцкіх. І гэта слушна. Сапраўдны апостал на ніве нацыянальнага Адраджэння не толькі сам Максім Гарэцкі. Не менш каларытная фігура і Гаўрылы Гарэцкага — знакамітага геолага, доктара геолага-мінералагічных навук. А сын пісьменніка Леанід, які загінуў у гады вайны? Ягоныя франтавыя лісты ў нечым пераклікаюцца з запіскамі бацькі «На імперыялістычнай вайне». А жывыя Гарэцкія — пляменнік Радзім Гарэцкі, акадэмік і культурны дзеяч, дачка Галіна Гарэцкая, якая шмат зрабіла па адшукванні, зберажэнні спадчыны бацькі, а таксама творчасці маці, жонкі Максіма Іванавіча, дзіцячай пісьменніцы Леанілы Чарняўскай, сотыя ўгодкі з дня нараджэння якой будуць сёлетняй восенню?

Верыцца, такі музей будзе. Бо, урэшце, М. Гарэцкі вярнуўся да ўсіх нас, хоць вяртанне гэтае было доўгім і па-

Ля мемарыяльнай дошкі (злева направа) Радзім ГАРЭЦКІ і скульптар Валяр'ян ЯНУШКЕВІЧ.

Выступае Сяргей ЗАКОННІКАЎ.

Фота У. ПАНАДЫ.

кутлівым. І для самога пісьменніка і для прыхільнікаў яго таленту. «Нас і Максіма Гарэцкага, — слушна сказаў на адкрыцці музея В. Карамазаў, — доўгі час раз'ядноўвалі, аддалялі адзін ад другога. Цяпер, урэшце, гэтая заслона знікла. Мы і Гарэцкі — разам. Мы разам сёння і разам будзем заўсёды». Думкі аб велічнасці таленту М. Гарэцкага прагучалі таксама з вуснаў намесніка міністра культуры Рэспублікі Беларусь У. Гілепа, намесніка старшыні Мсціслаўскага райвыканкама І. Папечкіна, П. Прапалава з Вязьмы, Р. Гарэцкага... У іх выказваннях — і павага да таго, хто быў і па сённяшні дзень застаецца адным з самых выдатных нашых адраджэнцаў, і адначасова боль, што прызнанне да М. Гарэцкага, яго вяртанне ў літаратуру гэтак задоўжылася.

А гаворка пра М. Гарэцкага і яго складаны час, што адбіўся ў ягонай творчасці, пачалася на юбілейных чытаннях у лекцыйнай аўдыторыі імя М. Гарэцкага ў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. У Горках ён, як вядома, вучыўся, у Горках жыў і працаваў, загадваючы кафедрай беларускай мовы і літаратуры ў акадэміі. Пра гэта на сцяне аўдыторыі нагадвае мемарыяльная дошка. Яшчэ адна (аўтар В. Янушкевіч) была ўрачыста адкрыта пасля чытанняў. Выступілі на адкрыцці рэктар сельскагаспадарчай акадэміі В. Шаршуноў, С. Законнікаў, старшыня Горацкага раённага Савета народных дэпутатаў І. Халява, М. Гарэцкі, В. Янушкевіч.

Чытанні, хоць і юбілейныя, праходзілі ў сапраўды навукова-даследчай атмасферы. З жаданнем глыбей пранікнуць у творчасць М. Гарэцкага, лепей зразумець яе складанасць і шматграннасць, адчуць тое, што пакуль слаба вывучана. Вылучаліся выступленні загадчыка кафедры беларускай і рускай мовы БСГА В. Зяньковіч; рэктара В. Шаршунова, даклады Р. Гарэцкага, М. Мушынскага, В. Каваленкі... Работа чытанняў была працягнута ў секцыях «Жыццё і творчасць М. Гарэцкага. Вывучэнне яго творчасці ў школе» (кіраўнік М. Мушынскі), «Творчасць М. Гарэцкага і праблемы літаратуры» (кіраўнікі — загадчык кафедры беларускай літаратуры Магілёўска-

(Працяг на стар. 4).

Фундацыя імя Луцкевічаў

Утворана Фундацыя сацыяльных ініцыятыў і даследаванняў імя братоў Івана і Антона Луцкевічаў. Яна мае сваёй мэтай вывучэнне і прапаганду гісторыі, тэорыі і практыкі як беларускага, так і замежнага сацыял-дэмакратычнага руху, даследаванне праблем сучаснага сацыяльнага і культурнага развіцця і нацыянальнага адраджэння Беларусі. Дзеля выканання сваіх задач Фундацыя можа стаць асацыянаваным сябрам блізкіх па мэтах арганізацый у Рэспубліцы Беларусь і за яе межамі.

Асаблівую ўвагу Фундацыя будзе надаваць вывучэнню і публікацыі творчай спадчыны выдатных дзеячаў беларускага адраджэння і сацыяльна-дэмакратычнага руху, найперш І. і А. Луцкевічаў; ушанаванню іх памяці. Спрыяць аднаўленню Віленскага беларускага музея, створанага братамі Луцкевічамі. Фундацыя будзе вывучаць вопыт дзейнасці замежных, асабліва еўрапейскіх, сацыял-дэмакратычных партый, пашыраць сярод людзей наёмнай фізічнай і разумовай працы і прадпрымальнікаў ідэі беларускай і сусветнай сацыяльнай дэмакратыі, прапагандаваць прынцыпы палітычнай дэмакратыі і сацыяльнага партнёрства. Сярод заснавальнікаў Фундацыі вядомыя людзі беларускай навукі і культуры. Прэзідэнтам абраны акадэмік Р. Гарэцкі.

НАШ КАР.

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

О, СВЕТ СУПЯРЭЧЛІВА-ДЗІЎНЫ...

●

Нават у мройныя
зорныя ночы
светлыя вершы
прыходзіць не хочуць.
Ім не хапае
чыстае веры.
Ім не хапае
ўзнёслых намераў.
Ім не хапае
белага снегу.
Ім не хапае
звонкага смеху.
Ім не хапае
гаючага ветру.
Ім не хапае,
бывае, паветра.
Вось і сённяшні
зорнаю ноччу
верш нараджаецца
змрочны.

Вялікі Бор

Івану ЧЫГРЫНАВУ

Над Вялікім Борам —
Над вялікім горам
Плача ў небе жораў.

Над палын-травой,
Над зямлёй сівой
Плач праносіць свой.

Вось Яўменаў двор...
Вось Дзянісаў двор...
Вось Мікітаў двор...

Не гудзе пчала,
Не звініць піла,
Не відаць вясла.

Не шукай, дарма.
Не гукай, дарма —
Іх ужо няма.

Іхні дух да зораў
Адляцеў, як жораў,
Жораў над Вялікім Борам.

Камісар

Ён не любіў лічыць да трох
У той жахлівы страшны год:
Непаслухмяных —
у астрог,
А непакорных —
у расход!
Але начамі спаць не мог —
Яго яшчэ бянтэжыў Бог:
І —
не пусціць яго ў расход,
І —
не адправіць у астрог...

Ідылія

Вады празрыстая імклівасць
І неба чыстае без хмар.
Бяроз дзявоцкая цнатлівасць
І соснаў бронзавы загар.

І конь пафырквае ў атаве,
І стронга плёскае ў рацэ...
Няўжо і праўда гэта ява,
Ці, можа, сон не знік яшчэ!

Няўжо і праўда зерне злое
Сюды яшчэ не занясло!
Тутэйшы Дафніс з юнай Хлояй
Вяртаюць статак у сяло.

Лішні

Добра ў веку мінулым
Было быць лішнім.
На дуэлі чакаю кулі
І — ем вішні.
Даруй мне, ўсявышні,
Я — лішні.
Я не бягу ад долі,
Я мары свае адмарыў...
Даруй мне, князёўна Долі, —
Жалоба табе да твару.

●

Вясна завітала запозна.
Надзея квітнее ледзь-ледзь...
Ды ўсмешка на вуснах
трывожных
Прымусіла сэрца гарэць.

О, свет супярэчліва-дзіўны,
Ты стаў удвая дарагі!
І рэшту зімовай тугі
Мяняеш на звонкія ліўні.

●

Ён некалі марыў пайсці
ў Дон Кіхоты,
ды пабаяўся быць смешным...
І тады ён сабраўся пайсці
ў Дон Жуаны,
ды раптам падумаў,
што сёння кахаць небяспечна...
І тады ён падаўся
ў паэты.
Дзівак! Ён не ведаў,
што ў кожным паэце
два доны
жывуць адначасна.

«Ва імя святога ўсім нам адраджэння»

(Пачатак на стар. 3).

га педагагічнага інстытута імя А. Куляшова М. Караткоў і В. Зяньковіч), «Асаблівасці мовы М. Гарэцкага» (кіраўнікі — загадчык кафедры рускай мовы Гродзенскага універсітэта М. Канюшкевіч і дацэнт кафедры беларускай і рускай мовы БСГА Л. Камко).

Матэрыялы чытанняў выдадзены асобным зборнікам, хоць і невялікім накладам.

У Палацы культуры Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі 18 лютага адбылася і ўрачыстая вечарына, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка. Адкрыў яе старшыня Камісіі па гісторыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Н. Гілевіч. Тутэйшая зямля, сказаў ён, дала нямала імёнаў, якімі па праву ганарыцца народ. Адно з самых яркіх сярод іх — імя М. Гарэцкага. Імя гэтае — велічыня першага парадку ў іерархіі выдатных дзеячаў краіны. Творчасць М. Гарэцкага належыць да еўрапейскага, сусветнага ўзроўню. Калі ёсць такія волаты духу, сыны Бацькаўшчыны, сапраўдныя геніі, адзначыў прамоўца, дык думаеш, што і на самай справе ёсць Бог на свеце, які літасцівы да нас, беларусаў.

Род Гарэцкіх—род дэмакратаў па духу, зазначыў намеснік Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь М. Дзямчук, падкрэсліўшы, што адраджэнскі подзвіг М. Гарэцкага — прыклад таго, як павінны жыць мы, нашчадкі выдатнага пісьменніка і грамадзяніна.

Міхась Мушынскі ў сваім выступленні назваў М. Гарэцкага гонарам і сумленнем беларускай нацыі, а яго творы — гонарам беларускай літаратуры. Ён па-сапраўднаму народны пісьменнік, які сцвердзіў праўду пра свой народ, сваю нацыю, ён наватар, які ішоў заўсёды сваёй дарогай, а не ступаў на пратораную сцяжыну.

На думку народнага пісьменніка Беларусі Я. Брыля, М. Гарэцкі найбольш агульналюдскі пісьменнік, еўрапейскі ў параўнанні з іншымі нашымі літаратарамі. Прамоўца ўспомніў, якой папулярнасцю карысталася п'еса М. Гарэцкага «Атрута» ў былой Заходняй Беларусі, які шчыры водгук знаходзіла яна ў людскіх сэрцах.

Нітка памяці аб М. Гарэцкім звязвае нас, лучыць Вязьму і Горкі, заоведчыў кіраўнік адміністрацыі Вяземскага раёна (Расія) В. Рудніцкі. Прыехаўшы з мясцін, дзе слаўны сын беларускага народа знайшоў свой вечны прытулак, ён гаварыў і аб той незагойнай ране, якой вечна балець, калі згадваеш, як рана і трагічна пайшоў М. Гарэцкі з жыцця, і аб шчодрасці таленту творцы, чые кнігі аднолькава блізкія і беларусам, і рускім. З задавальненнем, хоць і са спазненнем, далучыўся да іх і сам В. Рудніцкі, між іншым — беларус па паходжанні.

Радзім Гарэцкі і старшыня Горацкага гарвыканкама В. Рэндаў яшчэ раз нагадалі прысутным аб повязях пісьменніка з зямлёй яго маленства, аб тым, наколькі ў творах М. Гарэцкага ўгадваюцца падзеі, што мелі месца ў сапраўднасці, пазнаюцца земляки. Але, разам з тым, свет творчасці М. Гарэцкага — гэта і ўся Беларусь, якую так горача, да самазабыцця любіў ён.

На вечары была зачытана тэлеграма міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанкі, у якой віншаванні прысутным з юбілеем і прыемнае паведамленне: у маі сёлетняга года ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы будзе арганізавана фотавыстаўка, прысвечаная жыццю і творчасці М. Гарэцкага.

Па прапанове вядучага вечара Н. Гілевіча была паслана тэлеграма ў Санкт-Пецярбург Галіне Максімаўне Гарэцкай, якая з-за хваробы не змагла прыехаць на Бацькаўшчыну.

М. Гарэцкі вельмі любіў народную песню, захапляўся фальклорам, нават выдаў зборнік песень, запісаных ад сваёй маці. І хораша завяршыў урачыстасці канцэрт, у якім прынялі ўдзел як прафесійныя выканаўцы (ансамбль народнай музыкі «Свята», ансамбль цымбалістак Беларускай акадэміі музыкі, хор хлопчыкаў Музычнага ліцэя пры ёй), так і самадзейныя: гурт народнай песні «Весялосць» з вёскі Маслакі Горацкага раёна і фальклорны гурт «Паршынскія зоры», калектыў «Дзянніца» з Дрыбінскага раёна, артысты Краснапольскага народнага тэатра, якія паказалі спектакль па п'есе М. Гарэцкага «Свецкі чалавек» і іншыя.

І яшчэ пра адзін урачысты момант — Горацкай бібліятэцы прысвоена імя знакамітага земляка. З гэтай нагоды перад прыхільнікамі таленту М. Гарэцкага выступілі С. Законнікаў, А. Кудравец, І. Чыгрынаў.

...100 гадоў мінулася з дня нараджэння М. Гарэцкага. Першае стагоддзе яго доўгага жыцця. Наперадзе ж — вечнасць. Мінаюцца ўрачыстасці (варта сказаць удзячнае слова ў адрас Міністэрства культуры Беларусі і Міністэрства інфармацыі за тое, што яны прайшлі гэтак хораша), настаюць будні. Не такія і лёгкія, як хацелася б...

Але і тут нам прыклад падае зноў жа ён, Максім Гарэцкі, вялікі пакутнік і вялікі цярплівец, які з гонарам выходзіў з самых цяжкіх абставін.

На заканчэнне хочацца нагадаць яшчэ пра адзін і, як на маю думку, самы важны ўрок М. Гарэцкага. 1 ліпеня 1919 года ў газеце «Беларуская думка» невядомы аўтар «Я» сказіў змест апавядання М. Гарэцкага «Ідуць усе — іду я», даў яму адмоўную ацэнку, прыпісаў аўтару пропаведзь «хныкання». Максім Іванавіч выказаў рэзкі пратэст, які быў апублікаваны праз дзень. Аднак жа скончыў так: «Ад літаратурнага супрацоўніцтва ў «Беларускай думцы» не адмаўляюся пасля такой прыгоды толькі дзеля таго, што ахвярую сваім «Я» ва імя святога ўсім нам адраджэння».

Без засваення гэтага ўрока Максіма Беларуса мы наўрад ці зможам разлічваць на тое, што ў нашым нацыянальным доме хутка настане парадак.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

●

«Постаці, якія былі занядбаны кароткім часам, усё ярчэй узыходзяць апошнім часам на нашым беларускім даляглядзе, і між іх зоркай найпершай велічыні ззяюць імя і справа Максіма Гарэцкага, — сказаў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнак, адкрываючы ўрачыстую вечарыну з нагоды 100-годдзя пісьменніка, якая адбылася 23 лютага ў памяшканні Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. — Чым вышэй узыходзіць сонца Адраджэння, тым выразней мы бачым, што постаці, да якіх належаў М. Гарэцкі, былі неардынарныя, што гэта былі людзі, пакліканыя самім часам для ўзвышэння беларускага духу».

Слова пра жыццё і творчасць М. Гарэцкага сказаў дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі В. Каваленка. Пра тое месца, якое займае М. Гарэцкі ў гісторыі нашай літаратуры, пра яго адраджэнскі подзвіг гаварыў А. Лойка. М. Гарэцкі—чалавек, бацька, грамадзянін — тэма выступлення яго пляменніка, віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук Беларусі Р. Гарэцкага.

Адбыўся вялікі святочны канцэрт.

У вечарыне прынялі ўдзел Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіч, намеснік Старшыні Савета Міністраў М. Дзямчук, старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па гісторыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Н. Гілевіч, міністр культуры Беларусі Я. Вайтовіч, міністр інфармацыі А. Бутэвіч, старшыня Саюза тэатральных дзеячаў А. Дудараў.

А. М.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

«МЫ ТАМ БЫЛІ АКУПАНТАМІ»

Мой ліст да вас, паважаная рэдакцыя,—як уражанне ад сустрэчы Святланы Алексіевіч з воінамі-афганцамі ў тэлепраграме «Крок» і ад артыкула ў «ЛіМе» Валянціна Тараса «Падманутае пакаленне». Ды й наогул гэтая тэма для мяне вельмі балючая і даўно не дае спакою. Таму і адважылася да вас напісаць.

Справа ў тым, што і мой муж два гады (з 1985 па 1987) быў у Афганістане, у правінцыі Кунар, гэта каля самай мяжы з Пакістанам. Ён саромеецца звацца «воінам-інтэрнацыяналістам». Мы з ім часта абмяркоўваем гэтую балючую тэму: ці патрэбны былі мы, савецкія, там, у Афганістане? І хто мы былі там—акупанты ці сябры- «воіны-інтэрнацыяналісты»? Адказы напрошваюцца адны і тыя ж: ніхто нас туды не запрашаў і не патрэбна была наша «дапамога» афганскаму народу. І як ні цяжка гэта прызнаць, мы там былі акупантамі І, на маю думку, нам не аб помніках «афганцам» спрэчкі зараз весці (дзе іх ужо паставілі, а дзе яшчэ не), а аб пакаянні думаць. Так, нам усім трэба пакаяцца за тых хлопцаў, што, падманутыя, загінулі ў той нікчэмнай вайне, пакаяцца за іх маці, таксама падманутых уладай, пакаяцца за тых, хто вярнуўся з «Афгана» з пакалечанымі душамі і целамі. Пакаяцца трэба перад народам Афганістана, яго дзецьмі, маці, старымі — за тое, што прынеслі шмат гора на іх зямлю.

Лепей грошы, што збіраюцца зараз на помнікі «афганскім героям», выкарыстаць для павелічэння мізэрных пенсій і дапамог маці загінуўшых сыноў, каб яны хоць матэрыяльна адчувалі «іхнюю» падтрымку. А помнікі... Колькі помнікаў пастаўлена салдатам Вялікай Айчыннай вайны па ўсёй Беларусі!? А многія ацалелыя з іх жывуць у жабрацтве. А колькі загінуўшых у тым пажары так і не пахаваны да гэтага часу!? Вось вам і помнікі — быццам здзек!

Хай даруюць мне маці загінуўшых сыноў, сыноў-інвалідаў, але іх патрабаванні ўзвесці помнік «афганцам» у Траецкім прадмесці ўспрымаю як нешта штучнае, што ідзе не ад сэрца, не ад гора. Сапраўднае гора не крычыць, не патрабуе, яно ціхае і самотнае. Каму патрэбна гэтая валтузня вакол помніка на востраве, хто за ёй стаіць? Ці не тыя, хто ў свой час крычаў аб інтэрнацыянальным абавязку і пасылаў нашых мужоў і сыноў у афганскае пекла?

А. МАСЮТА,
маці двух сыноў, жонка
былога воіна-
інтэрнацыяналіста, дачка
ветэрана ВАВ.

АДНО ІСТОТНАЕ «АЛЕ»...

Цэлы шэраг святочных мерапрыемстваў прысвечана сотым угодкам з дня нараджэння Максіма Гарэцкага. Сярод іх і вечарына ў Доме літаратара, якую адкрыў і вёў вядомы празаік Віктар Карамазаў. Нельга сказаць, што вечар не ўдаўся: акцёры чыталі цікавыя ўрыўкі з твораў класіка, выступілі стваральнікі дакументальнага фільма пра яго (рэжысёр У. Колас) і пісьменнікі, сам фільм падаўся змястоўным, усім спадабаўся фальклорны гурт «Бяседа». Толькі адно «але» азмрочыла свята: школьнікі (а іх было поўная зала) паводзілі сябе, мякка кажучы, нетактоўна. У сувязі з гэтым наш карэспандэнт меў гутарку з загадчыцай метадычнага аддзела Дома літаратара Ірынай Сяргееўнай Марачкінай. Вось што яна сказала:

— Гэта ў нас другая спроба запрасіць на літаратурную вечарыну вучняў мінскіх школ. Намер быў найлепшы — далучыць дзяцей да творчасці Гарэцкага, нас падтрымалі настаўнікі і класныя кіраўнікі, ды аказалася, што дзеці не дараслі да гэтага імені, не прывучаны слухаць і ўспрымаць сур'ёзнае. Акрамя таго, ёсць і аб'ектыўныя прычыны, што нам перашкаджаюць працаваць. Усё ж не павінна быць на тыдні двух-трох вялікіх мерапрыемстваў, бо метадысты проста фізічна не ў стане іх падрыхтаваць на належным узроўні. А нам, працягвае Ірына Сяргееўна, даводзіцца занадта шчыльны план, перанасычаны нярэдка юбілейнымі датамі.

Ёсць патрэба перагледзець таксама і статус Дома літаратара. Гэта ўсё ж не сельскі клуб, а культурны цэнтр сталіцы. Вось чаму кіраўніцтвам Саюза пісьменнікаў і дырэкцыяй Дома літаратара накіраваны ліст на імя Старшыні СМ В. Ф. Кебіча з просьбай станоўча вырашыць пытанні змянення статуса і матэрыяльнага забеспячэння.

Мы не хочам штосьці праводзіць дзеля «галачкі», падкрэсліла Ірына Марачкіна. І з яе пазіцыяй цяжка не пагадзіцца.

НАШ КАР.

БЕЛАРУСЬ ІДЭАЛЬНАЯ

У нумары за 25.12. 1992 г. мы звярнуліся да нашых аўтараў і чытачоў з пытаннямі культуралагічнага характару. Нагадаем іх змест.

1. У чым, на вашу думку, заключаецца нацыянальная сутнасць чалавека: у мове, самасвядомасці, крэўнасці («генах»), вонкавых праявах псіхікі... (іншае)? Які з гэтых фактараў, на ваш погляд, адыгрывае вырашальную ролю дзеля самаідэнтыфікацыі беларусаў у сучасных варунках?

Як сталі беларусам вы?

2. Беларуская ідэя (шлях, традыцыя): у чым яна для вас заключаецца? Паспрабуйце, калі ласка, даць вызначэнне БЕЛАРУСКАГА.

3. Прысутнасць «беларускага» ў свеце напрыканцы XX стагоддзя: рэальнасць, прывіднасць, намінатыўнасць (...)? Наколькі значна адрозніваюцца ваша рэальнае, «знешняе» жыццё і вашыя нацыянальныя ідэалы; якім чынам вы дасягнулі і ці дасягнулі кампрамісу паміж рэальнасцю і ідэаламі?

4. Параўнайце, калі магчыма, існуючае «беларускае» (і існаваўшае да нядаўняга часу ад 1917 г.) з ТРАДЫЦЫЯЙ. Якімі шляхамі беларуская культура можа ўзбагачацца надалей і пашырыцца ў агульначалавечы кантэкст (варыянты: а) праз беларускі месіянізм; б), в), г)...— вашыя варыянты)?

Сёння «ЛіМ» змяшчае адказы на пытанні дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны прафесара А. МАЛЬДЗІСА.

Апроч таго, з тыпалагічным доследам хрысціянскага зместу духоўнай гісторыі беларусаў выступае супрацоўнік Скарынаўскага цэнтра філосаф А. АНЦІПЕНКА.

Адам МАЛЬДЗІС

«СМЯЯЦЦА, КАБ БЫЦЬ ЖЫЦЦЯЗДОЛЬНЫМІ»

1. Найперш нацыянальная сутнасць чалавека выяўляецца ў яго самасвядомасці. Мова і вонкавыя праявы псіхікі залежаць ад яе. Чалавек павінен адчуваць сваю належнасць да нацыянальнай сукупнасці людзей (мы) і неналежнасць да іншых сукупнасцяў (яны). Асоба, якая не ўсведамляе такога падзелу, або ўключае сябе ў чужую сукупнасць, — анамалія, што вядзе да яе разбурэння.

2. Беларускае — гэта наша і тым самым маё. Натуральнае жаданне — каб яно было лепшае, чым у іншых, набліжалася да ідэальнага. Але тут тоіцца і небяспека (нацыяналізм як супрацьлеглая крайнасць камунізму). Таму патрэбен тут і крытыцызм, нацыянальная самаіронія. Нацыя, якая ўжо смяецца над сваімі заганамі, — жыццяздольная нацыя.

3. Намінатыўнасць, якая становіцца рэальнасцю.

4. Ад пачатку XX ст. мы як нацыя адышлі недалёка. А сям-там нават не дасягнулі таго ўзроўню свядомасці. Шлях адзін — мацаванне ўласнага інтэлектуальнага і эмацыянальнага поля (патэнцыял тут, мабыць, павялічваецца не ў арыфметычнай, а ў геаметрычнай прагрэсіі).

Алесь АНЦІПЕНКА

ЕЎРАПЕЙСКАСЦЬ І ХРЫСЦІЯНСКАЯ ІДЭЯ БЕЛАРУСКАСЦІ

Культурная гісторыя еўрапейскіх народаў — гэта перадусім гісторыя народаў хрысціянскіх. Само фармаванне і канчатковае афармленне еўрапейскіх народаў, складванне адзіных кшталтаў еўрапейскай культуры можна лічыць **вынікам хрысціянізацыі** шматлікіх плямёнаў і этнасаў. Народ ці нацыя як формы чалавечае еднасці ўсведамлялі саміх сябе праз засваенне хрысціянскіх каштоўнасцяў, праз запаветы любові да Бога і чалавека. Межамі гэтага самаўсведамлення найчасцей ставаліся этнічная прыналежнасць, моўныя асаблівасці, звычкі паўсядзённага гаспадарчага жыцця, прыродныя ўмовы існавання этнасаў і г. д.

Развіццё працэсаў нацыянальнага самаўсведамлення ў пэўных межах не было чымсьці выпадковым і супярэчлівым духу хрысціянскага вучэння. Хутчэй наадварот, у межах свайго народа чалавек найглыбей і найяскравей адчуваў духоўны сэнс Хрыстовага запавету пра любоў да бліжняга, бо бліжні якраз і быў чалавекам блізкім па сваіх звычках і мове, нацыянальнай псіхалогіі і г. д.

Далейшы працяг хрысціянская ідэя чалавечай еднасці (любові да бліжняга, калі бліжнім ужо робіцца чалавек любой іншай нацыянальнасці) знайшла ў фармаванні агульнаеўрапейскай псіхалогіі, феномена еўрапейскасці і еўрапейскай культуры. Пры гэтым, аднак, варта адзначыць, што тут перадусім трэба мець на ўвазе Еўропу класічную. XX стагоддзе з'яўляецца ўжо сведкам разбурэння феномена класічнай еўрапейскасці: абездухоўленне Захаду і духоўная катастрофа на ўсходзе Еўропы прыпынілі развіццё гэтага працэсу.

У нацыянальным сэнсе ідэя еўрапейскасці пазбаўляла кожны народ адчування свае непаўнавартаснасці, рабіла яго роўным астатнім. Як жыццё кожнага асобнага чалавека з'яўляецца каштоўным, бо ёсць дарункам Божым, гэтак жа сама жыццё і існаванне кожнае нацыі з'яўляецца аднолькава каштоўным і неабходным, бо ідэя нацыі ці народа ёсць хоць і недасканалым, але ж вобразам хрысціянскае еднасці людзей. Ідэю нацыі, гэткім чынам, можна разглядаць у якасці, так бы мовіць, прыступкі на шляху да спасціжэння больш глыбокай ідэі хрысціянскай саборнасці.

Культурнае і гістарычнае становішча Беларусі ў Еўропе шмат у чым унікальнае. Тут сыходзіліся розныя плыні хрысціянізацыі, перакрыжоўваліся розныя культурныя ўплывы. Гэта, так бы мовіць, мадэль Еўропы ў мініяцюры. Можна па-рознаму ацэньваць вынікі гэтых працэсаў для нацыянальнага лёсу нашага народа, але дзіўнай застаецца тая акалічнасць, што народ па сваім волевыяўленні ніколі не ставаўся ў той ці іншай сваёй частцы зацятым абаронцам і прыхільнікам розных рэлігійных і культурных новаўплываў. У нас на працягу ўсёй хрысціянскай гісторыі не адбывалася глыбокіх расколаў па рэлігійных прыкметах, што назіралася як на захадзе, так і на ўсходзе Еўропы. У нас не мелі месца крывавыя рэлігійныя войны, хаця народ і аказаўся канфесійна падзеленым. Дадзеную сітуацыю наўрад ці можна вытлумачыць рэлігійнай абыякавасцю народа. У гэтым найхутчэй выяўлялася і выяўляецца ягоная сапраўдная хрысціянскасць.

Ёсць падставы меркаваць, што прыняцце і распаўсюджанне хрысціянства на нашых землях было настолькі глыбокім і адметным працэсам, што вынікам яго сталася фармаванне пэўных тыпалагічных рысаў нацыянальнага характару беларусаў ужо ў XI—XII стст. Перадусім зварачае на сябе ўвагу тое, які характар насіў сам працэс хрысціянізацыі на нашых землях. Спашлемся ў дадзеным выпадку на меркаванні і выснову, якую робіць у звязку з гэтым гісторык С. Тарасаў. «Хрышчэнне Кіева адбылося ў водах Дняпра, куды Уладзімір загадаў загнаць усіх гараджан, паўтарыўшы амаль даслоўна выраз Хрыста: «Хто не са мной, той супраць мяне». Ноўгарад ваяводы Уладзіміра — Пуцята і Дабрыня — хрысцілі мячом і агнём. Гэта давала падставы лічыць, што падобным чынам адбылося і хрышчэнне Полацка. Але чаму ў такім выпадку на старонках вядомых нам летапісаў няма звестак аб хрышчэнні Ізяславам Полаччыны? Калі прычынай лічыць адсутнасць полацкіх летапісаў, то нават у такім выпадку летапісцы — манахі Кіева і Ноўгарада, якія падрабязна ўказвалі ўсе звесткі, наўрад ці абмінулі б такую падзею... Адсюль вынікае, што гвалтоўнага хрышчэння Полацкага княства не было» (падкрэслена мною. — А. А.).

Негвалтоўнасць хрышчэння і даволі шчыльныя стасункі з Візантыяй забяспечылі поспех распаўсюджвання вучэння Хрыстова, якое не магло не паўплываць на стан душы народа і мела вялікае выхаваўчае значэнне.

Плёнам гэтага глыбокага працэсу сталася тое, што ўжо ў XII стагоддзі з'яўляюцца такія магутныя духоўныя постаці, як Св. Ефрасіння Полацкая, Св. Кірыла Тураўскі, прэп. Марцін, Клімент Смаляціч і іншыя. Гэта былі не толькі бліскучыя апосталы Хрыстовай веры, але і ў пэўным сэнсе нашыя духоўныя фарпосты на поўначы, усходзе і поўдні старажытнабеларускіх земляў. Іхні ўплыў на беларускія землі быў выключны. Можна сцвярджаць, што XII стагоддзе на Беларусі было з'явай даволі адметнай ва ўсім усходнееўрапейскім хрысціянскім свеце, што давала магчымасць канкураваць нашаму духоўнаму цэнтру — Полацкаму княству — з Кіевам і Ноўгарадам.

Пра ўплыў першапачатковага хрысціянства на нацыянальны характар народа можна меркаваць па такой выдатнай постаці, як князь Ізяслаў, сын Рагнеды і Уладзіміра, з імем якога звязваецца хрышчэнне Полацкай зямлі. Як адзначаюць летапісцы, ён быў «ціхі і лагодны», рахманы і міласэрны, доўгацярплівы». Можна, зразумела, сказаць, што гэтыя рысы характару належалі толькі аднаму князю як асобе. Але чаму тады хрысціянства даволі хутка распаўсюдзілася на нашых землях і дасягнула такога росквіту? Пры негвалтоўнасці хрышчэння гэта магло адбыцца толькі дзякуючы яскраваму ўвасабленню хрысціянскіх цнотаў у жывых характарах нашых духоўных святацеляў і простых хрысціян. Гэткім чынам, прыняцце хрысціянства на нашых землях, як падаецца, было не столькі гістарычнай, колькі **глыбока ўнутранай** і характарафармуючай з'явай для для нашага народа.

Усцяж праз VIII і XIV стст. мы знаходзім у нашай гісторыі выдатных інакаў і манахаў, якія былі сапраўднымі ўгоднікамі Божымі, хаця і не ўслаўлены Царквой. У XIV ст. сваім пакутніцкім подзвігам вылучаюцца тры віленскія мяшчане Святыя Антоні, Іаан і Еўстафі. Трэба адзначыць тую важлівую акалічнасць, што культ хрысціянскага ўшанавання гэтых пакутнікаў быў надзвычай распаўсюджаны на нашых беларускіх землях амаль што да самага апошняга часу. Гэта было б немагчыма, калі б просты народ не адчуваў і ў сабе гэткіх жа самых схільнасцяў да хрысціянскага подзвігу доўгацярпення і самаахвярнасці.

Калі не тыпалагічнасцю адзначаных вышэй рысаў нацыянальнага характару, то чым тады можна вытлумачыць унікальную ва ўсёй Еўропе XV—XVI стст. сітуацыю духоўнай цярпімасці і талерантнасці, калі на Беларусі (Літве) ратаваліся ад рэлігійнага ўціску розныя «адступнікі» і «ерэтыкі» з Маскоўскай дзяржавы, такія, як, напрыклад, старац Арцемі? Дзіўна, але ў гэтай духоўнай сітуацыі лёгка прачытваецца сучасная еўрапейская дактрына недатыкальнасці правоў на свабоду сумлення, дактрына прававой дзяржавы, прамым пацвярджэннем чаго з'яўляецца існаванне юрыдычнага дакумента — Статута Вялікага княства Літоўскага.

Тыпалагічнасць рысаў, закладзеных першапачатковым хрысціянствам і выпакутаваных народам, прасочваецца і да нашых дзён; ад гістарычных постацяў Ізяслава і трох Віленскіх пакутнікаў — да Сотнікава, найбольш удалай інтэрпрэтацыяй вобраза якога, менавіта ў кантэксце хрысціянскай сімволікі, з'яўляецца фільм «Узыходжанне» рэжысёра Л. Шапіцькі.

Як гэта ні парадаксальна, але нават у такіх рысах нацыянальнага характару сучаснага беларуса як «кансерватызм», непанаднасць на розныя знешнія радыкальныя пераўтварэнні, знакамітая памяркоўнасць праглядвае іхняя тыпалагічнасць. Яны патрабуюць толькі сапраўднага свайго ўсведамлення, ачышчэння і прасвятлення паводле іхняга першаснага сутнаснага і духоўнага зместу. У першапачатковым сваім значэнні гэтыя рысы з'яўляюцца найкаштоўнейшымі рысамі нацыянальнай годнасці нашага народа.

●

Выказаныя меркаванні ні ў якім разе не прэтэндуюць на тое, каб вытлумачыць усю складанасць такой з'явы, як нацыянальны характар нашага народа. На яго фармаванне ўплывалі і іншыя падзеі культурнага і чыста сацыяльнага зместу.

У характары нашага народа ёсць і такія рысы, якія тыпалагічна звязаны з гістарычнымі трагедыямі ў ягоным жыцці, са стратай дзяржаўнай волі на цэлыя стагоддзі. Але ў нас ёсць і сапраўды каштоўныя рысы хрысціянскага даравання і надзеі.

Нарэшце, наша гісторыя — гэта не гісторыя захопаў суседніх нам народаў, не гісторыя культурнага ці палітычнага гвалту над імі. Нашыя грахі, прынамсі — не ў сіле і не ў спакусе панаваць над іншымі.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Анкета «ЛіМа»

Прыемна адзначыць, што на анкету «ЛіМа» адгукнуліся і нашы чытачы — настаўніца Алена Барадзіна, даследчык літаратуры Іван Чыгрын, іншыя. У наступным нумары мы завяршаем друкаванне адказаў, а покуль яшчэ раз паўторым пытанні па творчасці Максіма Гарэцкага.

1. Калі і пры якіх абставінах адбылося ваша знаёмства з прозай М. Гарэцкага?

2. Што ў яго асобе і творчасці падаецца вам вызначальным, сугучным сённяшняму дню, блізкім вам асабіста?

«Таемнае, шчыра-беларускае...»

Вельмі б хацелася быць арыгінальнай і пачаць свой допіс з таго, што кнігі Максіма Гарэцкага акружаюць мяне з часу, як усвядоміла сябе. Аднак... У маім школьным падручніку па беларускай літаратуры (70-я гады) звестак пра такога пісьменніка не было. Праўда, упаміналіся Алесь Гарун, Власт, Карусь Каганец, «ліберальна-буржуазныя» пісьменнікі, якія «...адыходзілі ад сучаснасці ў свет рэакцыйнай рамантыкі, ідэалізавалі феадальнае мінулае Беларусі». (Цытую па падручніку З. В. Барысенкі, В. У. Івашына 1978 года выдання). У гэтым сэнсе думаецца, што Максіму проста пашанцавала...

Як ні намагаюся, ўспомніць што-небудзь выразнае з курса інстытуцкіх лекцый па беларускай савецкай літаратуры, таксама нічога не атрымліваецца. Хаця ў студэнцкія гады не была заўважана сярод тых, хто вязаў на занятках джэмперы ці камізэлькі.

Не было патрэбы шмат гаварыць пра Гарэцкага і ў пазнейшы час, калі яму адвялі 28 радкоў у аглядзе беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя пры перавыданні вышэйпамянёнага падручніка, сарамліва прамаўчаўшы аб тым, якая такая хвароба скасіла пісьменніка ў самым росквіце яго жыццёвых і творчых сіл.

А потым на маім працоўным шляху былі першыя ў горадзе класы з паглыбленым вывучэннем беларускай літаратуры і тэма: «Максім Гарэцкі. Жыццёвы і творчы шлях. Апавяданне «Роднае карэнне». Аповесць «На імперыялістычнай вайне». І хаця на ўсё адводзілася 3 ўрокі, абмежавацца дваццацю васьмю радкамі не выпадала. Так адбылося маё блізкае знаёмства з творчасцю Максіма Гарэцкага. Да таго ж з'явіліся шчырыя, праўдзівыя матэрыялы ў перыядычным друку (у прыватнасці, у «Крыніцы»), з якіх паўставала асоба таленавітая, неардынарная і разам з тым сціплая, некрыклівая, як тое асяроддзе, у якім яна заканамерна сфарміравалася.

Сярод класічных твораў, што ўведзены ў школьную праграму, «Роднае карэнне» — удалае выключэнне. Голай ідэі, якая можа быць сфармулявана мёртвымі шаблоннымі фразамі, у ім няма.

Уражвае ў асобе Гарэцкага імкненне да самаўдасканалення, шырыня інтарэсаў, здольнасці, эрудыцыя.

«Канчаю апрацоўваць «Камунараў». Цяжка мне іх пісаць для друку, усё баюся, каб не зрабіць якой памылкі ў асвятленні», — піша Гарэцкі ў лісце за 10 снежня 1931 г. Але страх гэты прыйдзе потым. Пакуль жа — 1913 год, Максім піша як дыхае, лёгка і свабодна. Здаецца, што больш за ўсё яго цікавіць «таемнае, страшнае». Такім чынам аддадзена даніна шукальнікам прыгодніцкага элементу ў літаратуры. Але беларуская літаратура з часоў Скарынавага «понеже от прирождения птицы, летающие по небу, ведають гнёзды своя...» вылучалася высокім патрыятызмам. Ён гучыць і ў гэтым сінанімічным радзе: «Таемнае, страшнае, шчыра-беларускае». Ім прасякнута ўсё апавяданне. І яшчэ адзін аспект: філасафічнасць прозы Гарэцкага хутчэй правіла, чым выключэнне ў яго творчасці. Пры чытанні апавядання «Роднае карэнне» ў мяне міжвольна ўзнікла асацыяцыя з вершам Максіма Танка «Пра філосафаў». Герой гэтага апавядання добра ведаў і запомніў аднаго з народных філосафаў, сівога дзеда Яхіма, які даў маладому інтэлігенту тры парады: «Чытай, галубец, у кніжках і ў разумных людзей пытайся, як жылі даўней нашы тутэйшыя людзі... Часцей у роднае гняздзечка залятай, дык не будзе яно здавацца табе страшным... А яшчэ дадам: не забывай ты ў горадзе... за салодкімі напіткамі ды смачнымі дарагімі стравамі, не забывай ты спытаць у сябе: «А можа, цяпер у каго скарынкі хлеба няма?» І ведай тады, што адным енкам ды стагнаннем бядзе людской не паможаш. Помні, што каб другога вызваляць, трэба самому крэпкім быць, на сілы не ўпадаць, а то і самаго затопчуць...»

Прачытаўшы гэта, яшчэ раз недаверліва адгарнула дату напісання: сапраўды, 1913. А здаецца, што сказана сёння.

Алена БАРАДЗІНА,
выкладчыца гімназіі № 1.
г. Баранавічы.

АДУЖАЎ ЧАС

Для мяне, чалавека пасляваеннага, выхаванага, так бы мовіць, на партызанска-патрыятычнай глебе, імя Максіма Гарэцкага доўгі час нічога не значыла. Першае маё знаёмства з яго творчасцю адбылося дужа позна. І сёння, прыгадваючы першую сустрэчу з «Красными розами» М. Гарэцкага, я шкадую, што не патрапіў на чалавека, які б падштурхнуў да добрай, глыбокай літаратуры. Хоць бы ў школе, ці ў тэхнікуме, ці пасля... Далей, ужо ў тэатральным інстытуце, яе пачала вымагаць будучая прафесія. І ўсё роўна гэта былі пакуль Колас, Купала, Мележ, потым ужо захапіўся Быкавым. І Караткевіча не было яшчэ.

Чэхаў, Горкі, Талстой, Даставеўскі, Хемінгуэй і ніяк не Мрый, не Гарэцкі, нават Купала быў такі, якога ад мяне хавалі!

Калі, дапытваючы сваю драматургію, сутыкнуўся ўрэшце з Максімам Гарэцкім, першае, што мяне ўразіла, гэта тое, што — не з мужыкоў. Паходжаннем не з лапцей, нават не з ботаў. Тое, што беларус мог быць з чаравікаў, мне было неяк нязвыкла, затое недзе там, унутры, салодка казытала і абнадзейвала. Усё-такі і ў нас ёсць! Сёння гэта ўжо смешна, бо ведаю, што было і еўрапейскае адзенне на беларусу. І Купала са школы навязваўся нам як мужык.

Пасля таго, як надрукавалі Шашалевіча, лягчэй уздыхнулася. А «Дзве душы»? Было, усё ў нас было, і калі б не перарвала гэтая жудасная сістэма паўнакроўнага жыццёвага працэсу нашай літаратуры, то ўсё ў нас магло б ужо быць. У дачыненні да тэатра, прынамсі, мы мелі б не толькі трох вядомых драматургаў — Крапіву, Макаёнка, Дударава, але і моцную інтэлектуальную аснову для тэатральнага працэсу і самае галоўнае — свядомую ў сваіх каранях.

Я не тэарэтык, я практык і адчуваю ў Гарэцкім паўнавартага драматурга. У ім, акрамя шырокай адукаванасці, што так важна, прысутнічае яшчэ і багатая інтуіцыя, падрабязнасць псіхалагічнага малюнка. Дзеючыя асобы ў яго жывуць без натужнай прыдумкі. Яны не вымушаны гаварыць аўтарскі тэкст, а жывуць, дзейнічаюць. Усё тое нямногае з яго драматургічных абразкоў гаворыць аб моцным драматургу. «Антон», маленькая п'еска «Атрута...» Калі чытаеш яе сёння, то дзіву даешся таму болю, якім прасякнуты гэты твор на дзвюх старонках. І хто ведае, можа, у хуткім часе мы знойдзем агульную мову на нашых падмостках. Нядаўна мае студэнты прынеслі для работы (адкапалі для сябе) яшчэ адзін твор — «Мутэрку».

Што гэта? Час мяняецца ці аўтар усё-такі адужаў час?

Валерый МАЗЫНСКІ,
рэжысёр.

НАМ ДА ЯГО ІСЦІ ДЫ ІСЦІ

Толькі што закончыў працу над манаграфіяй «Паміж былым і будучым» пра прозу Максіма Гарэцкага. Першы дотык да творчасці гэтага пісьменніка ў мяне адбыўся не меней як 30 гадоў назад, калі абдумвалася тэма кандыдацкай пра мастацкае станаўленне беларускай прозы.

Але асноўныя цяжкасці для мяне пачаліся пазней—тады, калі ўзнікла патрэба адчутае, зразумелае, асэнсаванае прабіваць у людзі. На абароне дысертацыі нечаканым (хаця і чаканым) пытаннем мяне спыніў Кандрат Крапіва, самы аўтарытэтны тады член Вучонага савета:

— Дык вы ставіце прозу Максіма Гарэцкага вышэй за прозу Якуба Коласа?

Даводзілася пераконваць жывога класіка, што Максім Гарэцкі таксама вялікі і чаму вялікі. Нялёгкая, скажу вам, была гэта задача, асабліва ў той сітуацыі, калі мой навуковы кіраўнік (потым казалі, што з тактычных меркаванняў) ад свайго аспіранта толькі што публічна адмежаваўся, кінуўшы ў залу не без хітрага намёка апраўданне:

— У дысертанта ёсць свая галава на плячах.

Справа ў тым, што ўжо тады я прыйшоў да высновы (ад чаго не адракаюся і сёння), што М. Гарэцкі абазначыў наступны пасля Якуба Коласа этап у мастацкім сцвярджэнні беларускай прозы перыяду яе станаўлення. Дакаралі, што залішне вялікую ролю адводжу крамольнаму пісьменніку, што М. Гарэцкі, наогул, не тая велічыня, каб яго творы параўноўваць з творамі тых, чый аўтарытэт кананізаваўся, і г. д. І ўсё-такі прарыў быў зроблены. Дапамагла хрушчоўская адліга. Інстытутам літаратуры ўрэшце быў запланаваны асобны раздзел пра творчасць М. Гарэцкага для «Гісторыі беларускай літаратуры». К гэтаму часу лабачыў свет нарыс Д. Бугаёва «Максім Гарэцкі». У 1971 г. выйшла з друку і мая кніжка «Станаўленне беларускай прозы і фальклор. Дакастрычніцкі перыяд», трэці раздзел якой напалову прысвечаны творчасці М. Гарэцкага. Рыхтаваўся да друку двухтомнік. У 1980 г. было апублікавана даследаванне Алеся Адамовіча «Браму скарбаў сваіх адчыняю...»

Так было некалькі дзесяцігоддзяў назад. Але і сёння, у постперабудовачны час, літаратуразнаўцам працуецца не лягчэй. І дзіўнага тут нічога няма. Нават самыя радыкальныя ў мінулым даследчыкі літаратурнага працэсу (дапусцім, што яны сёння кіруюць інстытутамі, бо магчымы і горшыя варыянты) як творчыя асобы складваліся пад сцягам сацыялістычнага рэалізму і, значыць, іхнія творчыя схемы, што дазвалялі ў свой час ганарова трымацца на паверхні, а то і на грэбені хваляў, сёння нелітасціва састарэлі (вектар часу ж на 180° павярнуўся ў іншы бок), а новыя ствараюцца не так лёгка. Даводзіцца карыстацца старымі, у лепшым выпадку латаць-пералатваць, як свой кажух стары Анісім (успомнім апавяданне Якуба Коласа). Вось і атрымліваецца, што Максім Гарэцкі для некаторых па-ранейшаму ніякі не класік, аповесць «Антон» ніякі не мастацкі твор, «Дзве душы» ўсяго толькі рэмінісцэнцыя чужога рамантычнага сюжэта...

Што мяне найбольш уразіла ў творчасці і асобе Максіма Гарэцкага? Найперш непадобнасць ні на кога з тых, услед за кім ён прыйшоў у беларускую літаратуру, іншымі словамі — падкрэслена выяўленая творчая самабытнасць.

Другое,—таленавітасць, якая звязана не толькі з уменнем данесці да чытача думку, але і дайсці да яе, г. зн. сцвердзіць непаўторнае, дасюль нікому невядомае. Такім ён, напрыклад, з'явіўся перад чытачом у аповесцях «На імперыялістычнай вайне» і «Дзве душы», дарэчы, творах вельмі розных паводле і фармальнай і ідэйнай сутнасці. Нічога падобнага беларуская проза да М. Гарэцкага не мела. Тут ён ва ўсіх адносінах першаадкрывальнік. І не толькі новых тэм — філасофіі быцця ў пэўных ракурсах адкрывальнік. Не трэба забываць, што беларуская празаічная мастацкая традыцыя толькі складвалася (на першым плане стаяла праблема паскоранага развіцця) і што без яе выйсці да твораў падобнага ўзроўню было неверагодна цяжкай справаю.

Маштабнасцю асобы сваёй уражвае М. Гарэцкі. Чалавечай вышынёй уражвае. Сярод беларускіх пісьменнікаў, якіх накрыла эпоха Сталіна сваім вогненным валам, другога такога, можа, і няма.

Іван ЧЫГРЫН.

Літаратурна-мастацкія часопісы быццам папаборнічалі, хто лепей пакажа сябе на пачатку чарговага года. Таму так шмат у іх цікавых, змястоўных публікацый. Як кажуць, пачынаць 1993-ці, дык пачынаць!

«ЛіМ» пісаў ужо пра аповесць В. Быкава «Сцюжа», змешчаную ў першай кніжцы «Полымя» («На пятым месяцы вайны», «ЛіМ», 29 студзеня 1993). Упэўнена трымаюць палымянскую марку і іншыя творы — як прозы, так і паэзіі, публіцыстыкі, літаратуразнаўства. Няхай сам чытач разбіраецца, на што (пасля быкаўскай аповесці, безумоўна) звярнуць увагу. А мне хочацца пагаварыць пра першы нумар «Маладосці», а найперш — пра «Аповесці Івана Андрэевіча», напісаныя І. Шамякіным. Зрэшты, калі папраўдзе, гэта цэласны твор у дзвюх частках. І не толькі таму, што ў іх адзін галоўны герой — знакаміты літаратар, лаўрэат розных прэмій і ўзнагарод Іван Андрэевіч. Лучыць «Аповесці...» і агульнасць матываў. Аўтар спрабуе ўявіць сабе, да чаго можа прыйсці неўзабаве наша грамадства, калі будуць працягвацца далей працэсы дэградацыі асобы, страта маральных і эстэтычных каштоўнасцяў, не кажучы ўжо пра развал у эканамічным жыцці.

Проза І. Шамякіна заўсёды была моцная публіцыстычнасцю. Сёй-той з крытыкаў гатовы быў бачыць у гэтым ці не іх слабіну, сцвярджаючы, што ўсё, маўляў, пішацца на «злобу дня». Магчыма, знойдуцца ахвотнікі гэтак жа паставіцца і да новага твора. Што ж, людзям не загадаеш. Самі ж «Аповесці...», калі чытаць іх непрадузята, даюць вялікую спажыву для роздуму аб супярэчлівым часе, у якім мы жывём. Пісьменнік наўмысна нагрувашчвае ўсё негатыўнае. Але ў гэтым — папярэджанне, перасцярога. Ён проста-такі заклікае: «Адумайцеся, людзі, ці так жывём, як трэба? Ці не атрымліваецца, што самыя лепшыя жаданні нашы разыходзяцца з рэчаіснасцю?» Грамадства ж гэтак рэзка палярызавалася. І самае страшнае тое, што надышоў момант, калі ў гэ-

З творчасцю многіх сяброў беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа», якое месціцца ў Беластоку, чытачы Беларусі добра знаёмыя. Асабліва з жыццёвым і творчым шляхам такіх аўтараў, як Сакрат Яновіч, Алесь Барскі, Віктар Швед, Ян Чыквін, Мікалай Гайдук, Васіль Петручук, творы якіх асобнымі кнігамі выдаваліся і ў нашай рэспубліцы. Але побач з гэтымі майстрамі слова жывуць у Польшчы і малавядомыя нам літаратары, якія часта друкуюцца ў беластоцкім тыднёвіку «Ніва», беларускіх календарах, калектыўных зборніках і альманахах і нават выдалі свае кніжкі. Я маю на ўвазе такіх «белавежцаў», як Дзмітры Шатыловіч, Янка Целушэцкі і Юрка Баена.

Старэйшы з іх Дзмітры Шатыловіч жыве ў Варшаве. Нарадзіўся ён у 1926 годзе ў вёсцы Чаромха на Беласточчыне. У час нямецка-фашысцкай акупацыі быў вывезены на прымусовую працу ў Германію.

Пасля прыходу Савецкай Арміі быў вызвалены і накіраваны на фронт. Дэмабілізаваўшыся, вярнуўся на радзіму. Вучыўся ў беларускай гімназіі і польскім ліцэі ў Бельску-Падляскім. Закончыў таксама Ленінградскі электратэхнічны інстытут. Працаваў у міністэрстве энергетыкі ў Варшаве, а таксама ў Югаславіі і Індыі...

Першыя свае вершы Дзмітры Шатыловіч надрукаваў у газеце «Ніва» ў 1957 годзе. А ў 1992 годзе з друку выходзіць яго першы паэтычны зборнік «Эцюды падарожжа», які ўмоўна можна падзяліць на тры

ЧАСОПІСЫ Ў СТУДЗЕНІ

ВЕЧНАСЦЬ, НАРОДЖАНАЯ З ІМГНЕННЯЎ

тай палярызацыі ўсе даўно сталі чужымі, ніхто не думае пра іншых, а жыве толькі ўласнымі клопатамі, заклапочаны найперш здабываннем хлеба надзённага. Людзі ў галечы, людзі галадаюць. Каб выжыць, накарміць унучку, знакаміты літаратар Іван Андрэевіч вымушаны прадаваць уласныя кнігі, у тым ліку так званыя аўтарскія экземпляры. Не ў лепшым становішчы і вядомы мастак Міхаіл Рачыцкі...

Чытаючы «Аповесці...», адразу заўважаеш, што І. Шамякін, узіраючыся ў дзень заўтрашні, з трывогай прыглядаючыся да яго, знаходзіцца найперш у дні сённяшнім. Як і яго герой Іван Андрэевіч, ён не можа спакойна назіраць, як флюгерства стала ледзь не нормай паводзін, як прыстасавальніцтва сім-тым ужо ставіцца ў заслугу, узорам таго, як трэба жыць.

І. Шамякіным створаны шэраг запамінальных вобразаў гэткіх джэнтльменаў перабудовы. Адзін дырэктар пісьменніцкага выдавецтва Нарцыз Хіхель чаго варты! Трымаючы нос па ветры, ён у першую чаргу выдае толькі ўласных сяброў: «Дырэктару за гэта перамывалі косці на кожным сходзе, але Нарцыз атрасаў крытыку, як гуска ваду, і ўвогуле лічыў яе вынаходніцтвам камуністаў. І ні на кога за крытыку не крыўдаваў ці ва ўсялякім разе выгляду не паказваў, з усімі быў запанібрата. Панібрацтва гэтае даходзіла да хамства, калегам, старэйшым за яго роўна ў два разы, казаў «ты» і ляпаў па плячы: «Нічога, не бядуй, дзядзька Янка! Будзем жыць! не памром!»

З такой жа пароды—і народны дэпутат Тухта, і намеснік рэдактара афіцыёзнага выдання «Стругач», якія ў сваіх дзеяннях абскокваюць нават Хіхеля.

Паразважаць, падумаць ёсць над чым. І нам, чытачам, і... прататыпам асобных персанажаў. І. Шамякін піша бескампрамісна, не баіцца, што, магчыма, некаторыя пазнаюць сябе. Не можа маўчаць слынны майстра, не можа. Таму і новы яго твор такі надзённы і грамадска значны...

«Маладосць» з нумара ў нумар шчодра прадстаўляе і маладую прозу. На гэты раз апублікаваны апавяданні М. Касцюкевіча, А. Федарэнкі і У. Сцяпана. З павагай ставячыся да таленту ўсіх трох аўтараў, усё ж скажу, што А. Федарэнка ў параўнанні з імі выйграе. Два яго новыя апавяданні «Начны голас» і «Рэклама» — сапраўдная пісьменніцкая ўдача. А не сказаць, што А. Федарэнка ўзяў нейкія арыгінальныя жыццёвыя сітуацыі. Тут ужо сапраўды падыходзіць сцвярджэнне аб тым, што талент або ёсць, або яго няма. У А. Федарэнкі — ёсць, і прытым Богам дадзены. За гэта гавораць і такое хуткае сталенне маладога аўтара, і адзнака яго твораў на конкурсах.

Раю прачытаць і аповесць Т. Бондар «Імем Айца і Сына». Зрэшты, можна і пачакаць, пакуль прыйдзе чарговы нумар, паколькі ў першым — толькі пачатак яго. Бо не сумняваюся: рэдакцыі «расцягваюць» публікацыю твораў найперш дзеля таго, каб зацікавіць чытача. Прынамсі, у дачыненні да аповесці Т. Бондар гэта, безумоўна, спрацоўвае: аўтар умее будаваць сюжэт, не кажучы пра тое, што надзвычай уважліва ставіцца і да раскрыцця характараў.

Нямала ў нумары і паэтычных публікацый — вершы Р. Барадуліна, Л. Медзіч, Э. Акуліна, С. Сяргея, М. Чарняўскага, В. Яраца. У кожнага з іх — свой голас, сваё ўспрыманне свету. І жаданне адчуць складанасць і супярэчлівасць часу. Праўда, і ў матывах традыцыйных сапраўдны творца здатны ўбачыць сваё, іншымі не заўважанае. Што гэта сапраўды так, пераконвае верш Р. Барадуліна «Імгненне», які хочацца прывесці цалкам:

І цень звініць,
І дол пяе,
І смутак будзіцца калішні.
А вочы спелыя ў яе,
Як неабтрэсеныя вішні.

А бровам пырхнуць бы
ў гульбе,
Як беражанкам з-пад
узмежка.
Зірнеш і чуеш—
У цябе
На вуснах маладзее
ўсмешка.

Часопіс працягвае рубрыку «З архіва КДБ»: Э. Ліпецкі і У. Міхнюк расказваюць пра трагічны лёс А. Цвікевіча, аднаго з ахвяр сталінізму, публікуюць некалькі яго паказанняў.

Звычайна рэдакцыя стараецца завяршыць тую ці іншую публікацыю на працягу года. У гэтым плане «Гісторыя Беларусі ў ілюстрацыях» М. Чарняўскага, якая друкавалася на працягу мінулага года і прадоўжана ў сёлетнім, як кажуць, выключэнне з правілаў. Болей бы такіх публікацый, глядзіш—мо і хутчэй пазбавіліся б мы нацыянальнага нігілізму, ачуньвалі б ад бяспамяцтва.

Такой высакароднай мэце, бадай, падначалена і новая рубрыка часопіса «Беларусь»—«Сілуэты на фоне эпохі». Як заяўляе рэдакцыя, яна «мае намер пазнаёміць чытачоў з іменамі выдатных людзей, якія належаць гісторыі і нашчадкам, належаць нам з вамі». Праўда, хацелася б, каб у спісе гэтым меней было тых, пра каго ўжо расказалі больш-менш падрабязна іншыя выданні. І добра, як бачна з першай публікацыі, што рэдакцыя паўтараць іншых не збіраецца. І. Калюта і А. Шабалін знаёмяць чытачоў з археолагам, філосафам і краязнаўцам І. Стаброўскім — чалавекам неардынарнага лёсу, стваральнікам Слонімскага краязнаўчага музея. Яшчэ ў 1929 годзе, калі ўсё беларускае забаранялася. На жаль, пра І. Стаброўскага ўсе мы ведаем вельмі мала. Прынамсі, ведалі да згаданай публікацыі.

Ну і, канечне, не болей ведалі пра Т. Кебіч. Хто такая? Маці нашага Старшыні Савета Міністраў. А чаму б і не пазнаёміцца з ёй бліжэй? Ва ўсім цывілізаваным свеце падобная цікавасць заганнай не лічыцца. Відаць, так лічаць і ў рэдакцыі «Беларусі». Гутарка М. Васькова з Таццянай Васільеўнай змешчана пад рубрыкай «Знаёмыя незнаёмцы». Яе, дальбог жа, варта прачытаць! Шчыра, задушэўна расказвае Т. Кебіч пра сваё жыццё-быццё.

Не хацелася б, каб чытачы прамінулі і раздзел з рамана К. Акулы «Змагарныя дарогі», які рыхтуецца да выпуску ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Кароткае слова напісаў У. Арлоў, мо нават завельмі кароткае, бо трэба было б бліжэй пазнаёміць чытача з аўтарам рамана.

З арыгінальных публікацый «Нёмана» (у перакладзе на рускую мову змешчаны вершы Р. Барадуліна, аўтабіяграфічная аповесць С. Грахоўскага «З воўчым білетам») на адным, як кажуць, дыханні чытаюцца «Самалячэнне ад камунізму» А. Адамовіча і аб'яднаныя адной назвай «Будаваць сваю хату» матэрыялы, што тычацца І Усебеларускага кангрэса і падзей вакол яго. У адным выпадку — наша сучаснасць, што становіцца пастулова мінулым (М. Гарбачоў і яго эпоха), у другім—мінулае, якое працуе на сучаснасць. Што ж, вечнасць (гэта не нова, канечне) і нараджаецца з імгненняў. Калі да іх ставіцца ўважна і паважна.

М. АНДРЭЕНКА.

ВЫДАДЗЕНА Ў ГЛЫБІНЦЫ

«ЯНКА КУПАЛА І СЛОНІМШЧЫНА»

Так называецца невялікая, але прыгожа афармленая кніжачка, аддрукаваная ў Слонімскай узбуйненай друкарні. Аўтар яе — мясцовы малады даследчык беларускай літаратуры Сяргей Чыгрын. Па крупінках сабрана амаль усё, што звязвала песняра з гэтым куткам Бацькаўшчыны. У вёсцы Вялікая Кракотка, напрыклад, упершыню ў Беларусі было прысвоена імя Янкі Купалы мясцовай бібліятэцы. Тут два разы пабывала жонка паэта У. Луцэвіч. Ды і сам Я. Купала ў 1939 годзе наведаў Слонім, сустракаўся з Г. Леўчыкам і С. Новікам-Пеюном.

У шчырых адносінах пясняр быў са слонімцамі Я. Хлябцэвічам, А. Пракапчуком, К. Пушкарэвічам, В. Таўлаем, А. Іверсам, К. Лейкам і інш. А А. Лойка ў 1982 годзе выдаў кнігу пра Я. Купалу ў вядомай серыі «ЖЗЛ».

Аўтар уключыў у кніжачку і вершы паэтаў Слонімшчыны, прысвечаныя Я. Купалу. Гэта творы Г. Леўчыка, В. Таўлая, А. Лойкі, М. Арочкі, І. Чыгрына, А. Сучка і іншых.

Тыраж выдання — пяць тысяч паасобнікаў. Выпуск кнігі фінансавала Слонімская цэнтральная бібліятэка імя Я. Коласа.

А. ЛЫСІК.

ЗВЯЗАНЫ З ГОРАЦКАЙ ЗЯМЛЁЙ

Амаль дваццаць пяць гадоў дырэктар Горацкага гісторыка-этнаграфічнага музея У. Ліўшыц збірае матэрыялы, дакументы, якія апавядаюць аб *пісьменніках, чый лёс звязаны* з Горкамі. Звесткі гэтыя можна знайсці ў брашуры «Раскопкі вакол горацкага «Парнаса», выпушчанай нядаўна Магілёўскім абласным таварыствам аматараў кнігі сумесна з горацкім музеем.

Падрабязна расказваецца пра горацкі перыяд М. Гарэцкага, паэта С. Фаміна, паэта-перакладчыка Ю. Гаўрука, пісьменніка Л. Разгона, які нарадзіўся ў Горках, аб наведанні раённага цэнтра Я. Купалам і Я. Коласам, прыводзяцца іншыя звесткі.

М. СТУДНЕВА,
супрацоўнік Горацкага музея.

МАЛАВЯДОМЫЯ «БЕЛАВЕЖЦЫ»

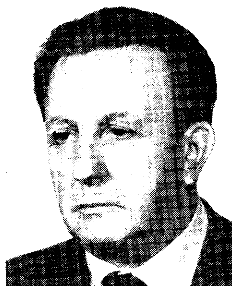

Д. ШАТЫЛОВІЧ.

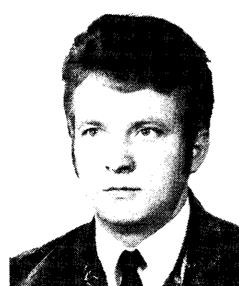

Я. ЦЕЛУШЭЦКІ.

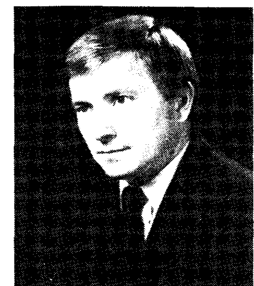

Ю. БАЕНА.

раздзелы. У першы ўвайшлі вершы-ўспаміны з юнацкіх гадоў, другі раздзел склалі некалькі вершаў з франтавых дарог. Але найбольш у зборніку радкоў, прывезеных з розных куткоў далёкіх і блізкіх краін. Адны назвы «Храм у Чэрмнай», «Запіскі з Варны», «Дзень у Ленінградзе», «Ля возера Рыца», «Вечар у Кіславодску», «Перад афінскім Акрополем», «У Літахароне» і іншыя — гэта паэтычная геаграфія зборніка. Добра пра гэта сказаў неяк Віктар Швед: «Цікавы цыкл вершаў Д. Шатыловіча, з яго замежных паездак, у якіх, стоячы на руінах старажытнасці, мінулае спалучае з сённяшнім светаадчуваннем. Шатыловіч, хоць піша рэдка, аднак піша ён з размахам, любіць маляваць шырокія палотны, яго творы прадстаўлены ў традыцыйнай эпічна-апавядальнай інтанацыі»:

Пляц малы пры дарозе,
а побач царква
Светла-жоўтымі фарбамі
вабіць навокал,
Пад прыстанішча муз,
дзе мы сёння былі,
А другая ля дзіўных далін
Эніпефса.
Мы глядзім на вялізны
бліскучы масіў
У праменнях гарачых
паўднёвага сонца;
Сівізною снягоў нехта
горы прыкрыў,
І яны, як гіганты, тырчаць
там бясконца...

Сёлета ў Польшчы на беларускай мове выходзіць з друку і другая кніга вершаў Дзмітры Шатыловіча «Маё Падляшша».

Журналіст Янка Целушэцкі нарадзіўся на Беласточчыне ў вёсцы Новае Ляўкова ў 1944 годзе. Пасля заканчэння Варшаўскага універсітэта вярнуўся ў родны Беласток, дзе шмат гадоў працаваў і супрацоўнічаў з беларускай газетай «Ніва». Сяброўства гэтае працягваецца і зараз, хоць працуе спадар Я. Целушэцкі ў польскай «Газэце Вспулчэснай». Дарэчы, для яе ён шмат перакладае на польскую мову творы беларускіх аўтараў, цікавыя і сенсацыйныя паведамленні з беларускага друку.

Што датычыць «Нівы», дык на яе старонках Янка Целушэцкі друкуецца больш чвэрці стагоддзя. Тут змяшчае ён і вершы, і апавяданні, і пераклады, і нават фотаздымкі.

У 1991 годзе ў Беластоку выходзіць з друку першы зборнік Янкі Целушэцкага «Імгненні». Яго склалі паэтычныя мініяцюры, вершы і кароткія апавяданні. Напісаны яны ад шчырага сэрца, проста і даступна чытачам. Аўтар раскрыў складанасць узаемаадносін чалавека з навакольным светам, прагу глыбокіх пачуццяў. У дасканалых, кранальных вобразах ён увасобіў успаміны аб вясковым маленстве, чалавечае сталенне, узнёсласць і драматызм юначага кахання.

Чытаючы «Імгненні» Янкі Целушэцкага, адразу адчуваеш, што літаратар вырас на народнай традыцыі. Вельмі часта, і гэта добра, у яго вершах паяўляюцца то вясковы адвячорак, то жніво, то проста дзявочыя спевы вечарамі:

Сонца выпіла
расу з кілішкаў
павітухі,
даспелы колас
пахне лустай
хлеба,
вецер, заслуханы
ў канцэрт жняярак,
дрэмле,
свежая пожня
вастрэе ў спякоце,
снапы цалуюць
зямлю.

Аднаму з маладых «белавежцаў» Юрку Баену ў мінулым годзе споўнілася трыццаць пяць гадоў. Нарадзіўся ён у вёсцы Мокрае каля Бельска-Падляскага. У 1980 годзе скончыў геаграфічны факультэт Люблінскага універсітэта. Цяпер працуе настаўнікам геаграфіі ў беларускай пачатковай школе № 3 у Бельску.

У друку дэбютаваў у красавіку 1973 года вершам «Дом» у «Ніве». Друкаваўся таксама ў зборніках «Белавежа», «Гасцінец», беларускіх календарах і «Ніве».

У 1991 годзе з друку выходзіць яго першая паэтычная кніжка «Лісты блакітных успамінаў». Сюды ўвайшлі вершы аб прыродзе, а таксама тыя, у якіх адчуваецца вялікая любоў да бацькоўскай зямлі і роднага краю.

Юрка Баена вельмі дасціпна і хораша апісвае дрэвы і кветкі эдэльвейс, баабаб, сланечнік, ландыш, ружу. З імі паэт умее гаварыць, дзяліцца сваімі трывогамі і планамі, яны — нібы яго жывыя сябры:

Эдэльвейс! Зара пад небам!
Аб табе ўсё сняцца сны,
З табой яднаюся я сэрцам.
І яшчэ, здаецца мне,
Што ў штодзённасці,
ў жыцці
Часта іду тваім я следам.

Акрамя паэзіі, Юрка Баена даследуе геаграфію і гісторыю Беларусі. Добра запомніўся мне ягоны артыкул пра Зыгмунта Глогера, які быў надрукаваны ў 1987 годзе ў «Ніве». Для цікаўных нагадаю, што Зыгмунт Глогер — гэта польскі і беларускі археолаг, этнограф, гісторык, аўтар «Гістарычнай геаграфіі», «Польскага года» і «Старапольскай энцыклапедыі». Шмат падарожнічаў і жыў на Беларусі, а апісанні розных экскурсій выдаў у 1903 годзе ў кніжцы «Далінамі рэк. Апісанні падарожжаў уздоўж Нёмана, Віслы, Буга і Бебжы». Сябраваў з М. Федароўскім і Я. Карловічам, быў жанаты на Алесі Ельскай — дачцэ беларускага этнографа, гісторыка і пісьменніка Аляксандра Ельскага...

Вось такія яны, малавядомыя беларускія «белавежцы», з Польшчы.

Сяргей ЧЫГРЫН.

СЛУЖЫМ АЙЧЫНЕ

ІНФАРМАЦЫЙНЫ БЮЛЕТЭНЬ БЕЛАРУСКАГА ЗГУРТАВАННЯ ВАЙСКОЎЦАЎ

ДА СЯБРОЎ БЗВ

Амаль што паўтара гады дзейнічае на Беларусі арганізаваны патрыятычны грамадскі вайсковы рух. За гэты час намаганні сяброў і прыхільнікаў БЗВ па ўзмацненні суверэнітэту Рэспублікі Беларусь, патрыятычным выхаванні насельніцтва і беларускіх вайскоўцаў прынеслі плён — утвораны Узброеныя Сілы краіны, пачалося вывучэнне ў войску беларускай мовы і гісторыі Беларусі, з «гарачых» кропак СНД вяртаюцца беларусы-вайскоўцы, каб служыць сваей Бацькаўшчыне.

Напярэдадні 1993 года ўвесь асабовы склад Узброеных Сіл быў прыведзены да ваеннай прысягі на вернасць беларускаму народу і Рэспубліцы Беларусь.

Першы сход беларусаў бліжняга замежжа, які праходзіў 19 — 20 снежня 1992 года, станоўча ацаніў і ў сваім звароце да Вярхоўнага Савета і Урада рэспублікі падтрымаў патрыётаў-вайскоўцаў за іх адданасць беларускай зямлі і яе народу, шчырае жаданне адстаяць незалежнасць Беларусі, дэмакратычны канстытуцыйны лад, абараніць матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці сучасных і мінулых пакаленняў.

Сёння прэс-цэнтр БЗВ з дапамогай рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» выпускае ў свет інфармацыйны бюлетэнь БЗВ «Служым Айчыне». Патрэба такога выдання інфармацыйнага бюлетэння наспела даўно, аб гэтым вялі размову сябры і прыхільнікі БЗВ шмат часу. Але ж тэхнічныя, арганізацыйныя і матэрыяльныя пытанні не дазвалялі гэтага зрабіць раней.

Мяркуецца, што на старонках інфармбюлетэня, які будзе выходзіць штомесячна, будуць артыкулы, прысвечаныя дзейнасці не толькі Выканаўчай Рады, але і суполак БЗВ, матэрыялы па актуальных пытаннях беларусізацыі вайсковых падраздзелаў, часцей і ваенных устаноў Беларусі, патрыятычнага выхавання вайскоўцаў і ўсяго грамадства. Карацей, агульнымі нашымі намаганнямі, спадзяюся, карысць ад пачатай справы павінна быць. Будзем чакаць вашых лістоў, шаноўнае спадарства. Прысылайце свае лісты на адрас рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» з паметкай: Інфармацыйны бюлетэнь «Служым Айчыне». Калі хто будзе мець магчымасць матэрыяльна падтрымаць беларускі вайсковы патрыятычны рух — можаце дасылаць грашовыя сродкі на рахунак БЗВ N 700210 МФО 767 у Камерцыйным банку «Дукат» г.Мінска, кантактны тэлефон БЗВ: 46—46—91.

Аляксандр КУЛЕШ,
падпалкоўнік,
старшыня прэс-цэнтра БЗВ.

БЕЛАРУСКАЕ ВОЙСКА ПАВІННА БЫЦЬ БЕЛАРУСКІМ

Беларускае згуртаванне вайскоўцаў вельмі ўважліва ставіцца да праблем патрыятычнага выхавання ў вайсковых падраздзелах і ваенных установах Рэспублікі Беларусь. У апошні час канструктыўныя намаганні Міністэрства аброны ў накірунку вывучэння вайскоўцамі беларускай мовы і гісторыі Беларусі ў службовыя часы гуманітарнай падрыхтоўкі ўспрымаюцца станоўча грамадскасцю нашай рэспублікі.

Аднак жа, нягледзячы на патрабаванне Закона «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь», дырэктывы Міністэрства абароны ад 2.07.1992 N15/16, працэс вывучэння беларускай мовы ў войску ідзе вельмі марудна, значная частка афіцэраў, асабліва кіраўнікоў, не звяртаюць увагі на прапановы і патрабаванні Міністра абароны на гэты конт. З прапаршчыкамі і вайскоўцамі тэрміновай службы, курсантамі ваенных навучальных установ заняткі не толькі не праводзяцца, але і не прадугледжваюцца. Няма ніякай матэрыяльнай зацікаўленасці афіцэраў у вывучэнні, веданні і выкарыстанні беларускай мовы ў службовых варунках. Па меркаванні большасці афіцэраў, у тым ліку і тых, хто ніколі раней не вывучаў беларускую мову, калі б была прадугледжана грашовая даплата за карыстанне беларускай мовай на службе, справа пераходу Узброеных Сіл на дзяржаўную мову пайшла б лягчэй. Пакуль што недастатковая колькасць падручнікаў і слоўнікаў для правядзення заняткаў і самападрыхтоўкі ў вайсковых падраздзелах і ваенных установах. Вельмі здзіўляе той факт, што з курсантамі Мінскага вышэйшага ваеннага інжынернага вучылішча ні разу ні аднаго занятку па вывучэнні беларускай мовы не праводзілася — няма ўказання на гэты конт з боку Міністэрства абароны.

Добрыя намеры ўпраўлення выхаваўчай працы Міністэрства абароны па вывучэнні беларускімі вайскоўцамі гісторыі Беларусі ў часы гуманітарнай падрыхтоўкі не заўжды даюць станоўчы вынік. Прапанаваная методыка вывучэння гістарычнага матэрыялу генераламі і афіцэрамі ў выглядзе самастойнай падрыхтоўкі без дастатковай колькасці падручнікаў і дадатковай метадычнай літаратуры прывяла да таго, што ў вайсковых частках і ўстановах вывучаюць гісторыю Беларусі толькі адзінкі з афіцэраў. Калі ўлічваць, што сярод афіцэраў абсалютная большасць тых, што не вывучалі ні беларускай мовы, ні гісторыі Беларусі, такі стан працы не можа нікога задаволіць.

Не робяцца пакуль што адпаведныя захады па выданні сучасных сродкаў нагляднай агітацыі па гісторыі Беларусі, а яны вельмі патрэбны ў войску. Шэраг прапаноў БЗВ да Міністэрства абароны аб мэтазгоднасці выдання камплектаў партрэтаў з адпаведным гістарычным агітацыйным матэрыялам славутых беларускіх ваяроў, якія можна было б выкарыстоўваць на занятках па гуманітарнай падрыхтоўцы, для афармлення пакояў інфармацыі і адпачынку, вучэбных кабінетаў па гісторыі Беларусі, службовых памяшканняў у вайсковых падраздзелах і ваенных установах, пакуль што станоўча не ўспрыяты.

Выклікае пэўную заклапочанасць той факт, што ў ваенных навучальных установах пакуль не ідзе перапрацоўка тэматычных вучэбных планаў па гістарычных дысцыплінах у накірунку падрыхтоўкі выкладання гісторыі Беларусі, што адпавядала б тэматычнаму плану гуманітарнай падрыхтоўкі афіцэраў, прапаршчыкаў і вайскоўцаў тэрміновай службы.

У сувязі з гэтым само жыццё падказвае шэраг патрэбных крокаў, накіраваных на ўзмацненне працэсу патрыятычнага выхавання вайскоўцаў, беларусізацыі Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь.

Па-першае, зыходзячы з таго, што вайсковая служба з'яўляецца дзяржаўнай службай, і ў сувязі з тым, што большасць афіцэраў не валодае ці валодае дрэнна беларускай мовай, неабходна іх зацікавіць матэрыяльна і ўвесці даплату да службовага акладу тым, хто карыстаецца беларускай мовай на службе, праводзіць заняткі з асабовым складам (памер даплаты павінен быць не менш за 20 працэнтаў ад службовага акладу).

Па-другое, ёсць патрэба ў накіраванні Міністэрствам абароны ў вайсковыя часткі, вайсковыя ўстановы адпаведнай дырэктывы, якой было б прадугледжана вывучэнне беларускай мовы прапаршчыкамі і курсантамі навучальных устаноў, выхаванцамі сувораўскага вучылішча.

Немэтазгодна, каб генералы і афіцэры ў часы гуманітарнай падрыхтоўкі вывучалі гісторыю Беларусі шляхам самастойнай працы. Камандзіры (начальнікі), іх намеснікі па выхаваўчай працы павінны ўзначаліць групы і праводзіць заняткі са сваімі падначаленымі афіцэрамі з выкарыстаннем найбольш дзейнай методыкі — чытанне лекцый і правядзенне семінараў.

Ёсць неабходнасць павялічыць тыраж падручніка па гісторыі Беларусі, а таксама друкаваць гістарычны матэрыял па вывучаемых тэмах у газеце «Во славу Родины».Неабходна паскорыць працэс выдання плакатаў-партрэтаў славутых ваяроў Беларусі (Давыд Гарадзенскі, Альгерд, Міндоўг, Вітаўт, Астрожскі, Сапега...), якія маглі б быць выкарастаны ў якасці сродкаў нагляднай агітацыі пры вывучэнні гісторыі Беларусі.

Неабходна з верасня 1993 года пачаць вывучэнне двухгадовага (каля 200 гадзін вучэбнага часу) курса гісторыі і культуры Беларусі, які б уключаў вывучэнне гісторыі дзяржавы, ваенную гісторыю і ваенную навуку, гісторыю культуры і рэлігійных канфесій на Беларусі ў ваенных навучальных установах. Вывучэнне гісторыі Беларусі павінна абавязкова ажыццяўляцца і ў сувораўскім вучылішчы.

Неабходна, каб адпаведныя камісіі Вярхоўнага Савета, грамадскія арганізацыі, Міністэрства абароны рэспублікі ў сувязі з супярэчлівай роллю ў гісторыі Беларусі генералісімуса А.Суворава выйшлі з прапановай у Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь аб перайменаванні сувораўскага вучылішча ў Беларускі вайсковы ліцэй.

У сувязі з праводзімай ва Узброеных Сілах Рэспублікі Беларусь атэстацыяй афіцэрскага складу выклікае пэўную заклапочанасць той факт, што не выконваецца ў вайсковых частках, ваенных установах патрабаванне адпаведнай дырэктывы Міністэрства абароны, дзе падкрэслена, што кожны генерал, афіцэр павінен у сваёй атэстацыі мець запіс, які б даваў станоўчы адказ на конт яго адданасці народу Беларусі. Калі вайсковец прыняў Ваенную прысягу на адданасць беларускаму народу і Рэспубліцы Беларусь, падкрэсліць гэта, як патрабуе Міністр абароны, у атэстацыі кожнага афіцэра проста неабходна.

У ваенных навучальных установах не вытрымліваюцца агульнадзяржаўныя нормы вучэбнага часу на выкладанне гуманітарных і сацыяльна-эканамічных дысцыплін (рашэнне Калегіі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 23.09.1992 N 8-п «Аб стане гуманітарнай падрыхтоўкі ў ВНУ рэспублікі і мерах па яе ўдасканаленні» прадугледжвае 25 працэнтаў вучэбнага часу выкарыстоўваць на гуманітарныя дысцыпліны ў тэхнічных ВНУ).

Было б мэтазгодна, каб каардынацыя вывучэння гуманітарных і сацыяльна-эканамічных дысцыплін у ваенных навучальных установах ажыццяўлялася ўпраўленнем выхаваўчай працы Міністэрства абароны праз асобую групу афіцэраў, якія б мелі практыку працы выкладчыка і вучоныя ступені.

Уладзімір САВЯНОК,
палкоўнік,
намеснік старшыні БЗВ.

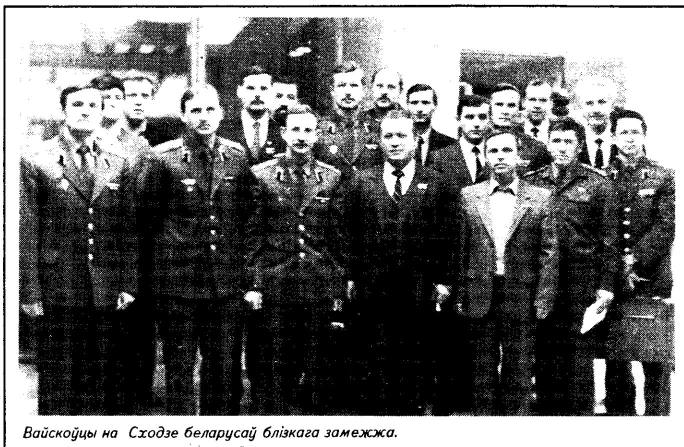

Вайскоўцы на Сходзе беларусаў блізкага замежжа.

ЗАЯВА

ВЫКАНАЎЧАЙ РАДЫ БЕЛАРУСКАГА ЗГУРТАВАННЯ ВАЙСКОЎЦАЎ

На бягучы 1993 год прыпадаюць дзве сумныя гадавіны з гісторыі нашай Бацькаўшчыны: 200 год з другога падзелу Рэчы Паспалітай, калі большая частка беларускіх земляў трапіла ў склад Расійскай імперыі, і 130 год паўстання пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Гэтыя дзве падзеі, паміж якімі — 70 гадоў, неразрыўна знітаваныя паміж сабой. Паўстанне 1863 года было адказам на палітыку царызма, бо «уз'яднанне» з Расіяй 1793 года прынесла яшчэ большыя пакуты беларускаму народу, што трапіў з аднаго прыгнёту ў больш жорсткі прыгнёт, ён канчаткова страціў прыкметы дзяржаўнасці.

Паўстанцы Каліноўскага ўзялі ў рукі зброю і пайшлі на смяротны няроўны бой за праўду і волю, за права быць гаспадарамі на роднай зямлі, за тое, каб слова Божае гучала на матчынай мове. Люта закатаваны быў Кастусь, але жыццё сваё ён аддаў не дарма, бо ягоная «Мужыцкая праўда» запаліла агонь нацыянальнага адраджэння беларускага народа, яго жыццё і смерць сталі прыкладам самаадданага служэння народу. Славутыя словы Каліноўскага з-пад шыбеніцы аб тым, што не будзе шчасця на Беларусі, пакуль на ёй правяць чужынцы, сталі прарочымі.

Гісторыя вынесла свой прысуд катам і забойцам, паступова ставячы ўсё на сваё месцы. Зараз, калі наша Бацькаўшчына стала незалежнай, мы павінны памятаць, што за гэтую незалежнасць пакаленні нашых продкаў аддавалі сваё жыццё. Паколькі пагроза пакуль што існуе, трэба пільна берагчы нашу незалежнасць, бо пасля дзесяцігоддзяў дзікіх камуністычных эксперыментаў над людзьмі, якія прывялі да духоўнай дэградацыі грамадства, да страшэннай чарнобыльскай навалы, незалежнасць з'яўляецца галоўнай умовай самавыратавання беларускага народа ад пагрозы фізічнага вымірання.

Беларускае згуртаванне вайскоўцаў, як патрыятычны рух, прыкладзе ўсе намаганні, каб спрыяць захаванню незалежнасці нашай Бацькаўшчыны, міру і спакою на шматпакутнай зямлі Беларусі.

Ухвалена на пасяджэнні выканаўчай рады БЗВ 27 студзеня 1993 г.

ДЗЯРЖАЎНАЕ ДВУХМОЎЕ — СМЕРЦЬ БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫІ

У неспакойны, цікавы, а для шмат каго і жахлівы час мы жывём. Разваліўся Саюз, восьвось разваліцца СНД, ускраіны былой імперыі палымнеюць пажарамі грамадзянскіх войнаў і міжнацыянальных канфліктаў. Валяцца ўрады і вытворчасць, растуць цэны і злачыннасць. І толькі ў некаторых месцах яшчэ адчуваецца нейкая стабільнасць. Адным з такіх месцаў з'яўляецца Беларусь. Не ўсё гладка і ў нас. І цэны растуць, і дэфіцыт, і вытворчасць падае, і ўрад не чуе голасу народа, але не льецца кроў, не ляскаюць стрэлы, не грукочуць танкі. І вось гэтае «але» шмат каму не падабаецца. Шмат каму вельмі хацелася б, каб беларус страляў у беларуса, каб заміж таго, каб капаць бульбу, накапалі акопаў.

І вось гэтыя зласліўцы паднялі крык за другую дзяржаўную мову на Беларусі. Бачыце, занядбаная, забітая беларуская мова, якая ўсяго некалькі гадоў як крыху акрыяла, гэтая мова замінае ім жыць. Гэтая мова не дае ім спаць, ад гэтай мовы яны губляюць апетыт. Гэтую мову яны маюць за найвялікшую пагрозу рускай мове, якая пануе ад Балтыкі да Ціхага акіяна. Яны крычаць супраць беларускай мовы ў ВНУ, а студэнты засвойваюць вышэйшую матэматыку па-беларуску лепш, чым па-руску; яны спадзяваліся на незадаволенасць войска, але войска таксама пераходзіць паціху на беларускую мову.

Дык хто ж яны такія, гэтыя віцебскія настаўнікі, гэтыя ветэраны немаведама чаго, гэтыя «славяне» з нейкага там «сабору»? Дзе яны выраслі, адкуль узяліся, няўжо Бог не даў ім розуму, каб змаглі ўсвядоміць, што, рыхтуючы крывавую бойню на Беларусі, яны рыхтуюць яе і для сваіх дзяцей і ўнукаў?

Працэс адраджэння беларускай нацыі набыў незваротны характар. Сёння ён ідзе павольна з прычыны супраціву вось такіх манкуртаў і з-за нашай уласнай пасіўнасці і ляноты, але ён ідзе і набірае тэмпы. Ён захоплівае ўсё новыя галіны гаспадаркі, адукацыі, культуры, усё новыя сферы жыцця. Яго, як нашу Пагоню, «не спыніць, не разбіць, не стрымаць». Беларускі народ у большасці сваёй, хто актыўна, хто пасіўна гэты працэс падтрымлівае. У нашым грамадстве выспелі магутныя сілы, якія вядуць яго ўсё далей і далей. Сёння да гэтых сіл далучылася Беларускае войска. Ва ўсіх частках пачалося вывучэнне беларускай мовы і гісторыі Беларусі, выхаванне афіцэраў і жаўнераў ставіцца на нацыянальна-патрыятычны грунт. Войска сказала «так» беларускай мове. Сёння ні афіцэры, ні жаўнеры не маюць сумненняў у неабходнасці беларусізацыі. І для многіх паварнуць назад ужо немагчыма, для многіх гэта стала сэнсам службы і жыцця наогул.

Дык няўжо нехта спадзяецца, што мы будзем маўчаць, калі варожыя сілы створаць рэальную пагрозу мове? Не, шаноўныя. Наш народ цярплівы. Нас высылалі ў Сібір — мы цярпелі. Нас нішчылі ў лагерах — мы цярпелі. Але кожныя 30 гадоў гэтаму цярпенню прыходзіў канец, кожныя 30 гадоў мы паўставалі за сваю волю і сваю будучыню. Цяжкія страты панёс беларускі народ у 30-ыя і 40-ыя гады. Прайшло амаль 50 гадоў, пакуль беларус зноў выпрастаў спіну, але выпрастаў, падняўся, зноў хоча «людзьмі звацца» і на роднай мове размаўляць.

Калі мы не адродзім сваю мову зараз, мы не адродзім яе ніколі, а без мовы не будзе народа, без мовы не будзе і нас. Калі нашым дэпутатам давядзецца галасаваць за другую дзяржаўную мову, яны павінны ведаць, што будуць галасаваць за смерць нацыі.

Падпалкоўнік Яраслаў ГРЫНЬКЕВІЧ, нашчадак Усяслава Грынькевіча, павешанага Мураўёвым за ўдзел у Студзеньскім паўстанні 1863 — 1864 гг.

ПРЫСЯГА

Перад Богам усявышнім і роднай зямлёю
Я табе прысягаю, радзімы мой край,
Прысягаю і сілай, і думкай сваёю,
І гарачай крывёю, і шляхам у рай.

Прысягаю палеткам і нівам жытнёвым,
І табе памяць прадзедаў, лёгшых у дол,
І сцюдзёным завеям, і кветкам вясновым,
І табе, роднай хаты амшаны вугол.

Прысягаю сягоння, і заўтра, і ўчора,
За ўсе дні, што пражыў і яшчэ пражыву,
Што нідзе і ніколі, ні ў шчасці, ні ў горы,
І ні ў сне паўсвядомым, і ні наяву

Ні на крок не сыду я са шляху змагання,
Ні на міг не схаваю мяча і пяра,
Не пачую ні модлаў, ні слоў апраўдання,
Аж да тога, пакуль не настане пара,

Што мая Беларусь перарве ўсе аковы,
І зазззяе спрадвечнаю славай сваёй,
І з кайданаў праклятых паробіць падковы
Для імклівых дрыгантаў Пагоні святой.

І не здолець мяне ані сілай, ні здрадай,
Ні агнём, ні мячом, ні лісліваій манояй,
Не купіць ні рублём, ні жытлом, ні пасадай,
Не зламаць ні ў любові, ні ў веры святой.

Я дайду, і аддам і жыццё, і каханне,
І зраблю нават тое, што нельга зрабіць,
Хай памру без надзей на прахоў адпушчанне,
Беларусь і па смерці я буду любіць.

Станіслаў СУДНІК.

ЭФЕКТ ЛАКМУСАВАЙ ПАПЕРКІ...

Хто служыў у Афганістане,то ведае,што там вельмі хутка і выразна, асабліва ў баі, праяўлялася сутнасць чалавека, выяўлялася, хто ёсць хто. Мой сябар называў гэта эфектам лакмусавай паперкі.

Успомнілася ж гэта пад час прыняцця прысягі ў вучэбным цэнтры (Печы) 31 снежня 1992 г. Ці стала яна той лакмусавай паперкай, своеасаблівым пропускам па Узброеныя Сілы краіны для тых , хто сапраўды гатовы быць «верным і самаадданым абаронцам свайго народу»? Адназначнага адказу «так» не атрымліваецца.

Для часткі афіцэраў прыняцце прысягі стала доўгачаканай і хвалюючай падзеяй. Гэта тыя, для каго Беларусь — родная маці, хто даўно ўжо гатоў быў прысягнуць на вернасць Радзіме. Гэта тыя, што не высоўвалі ўмоў ураду і Вярхоўнаму Савету: спачатку прызначце нам аклады і пенсіі, а мы паглядзім, прысягаць Беларусі ці не.

Але былі і другія. Тыя, што мэтанакіравана і настойліва высоўвалі вышэйзгаданыя ўмовы. Тыя, для каго непрымальны наша незалежнасць, культура, мова, для каго добры беларус той, хто гаворыць · (хоць і з невынішчальным акцэнтам) «на языке», той, хто моўчкі слухае разважанні аб тым, што беларусы «подохнут» без Расіі.

Некаторыя з гэтых афіцэраў проста ў час прыняцця прысягі непаважна выказваліся аб гэтым святым для кожнага сумленнага грамадзяніна Беларусі акце, заяўлялі, што сёння свята толькі Новага года і ніякае больш. Былі і такія, што не чыталі тэксту прысягі, а проста ставілі подпіс. Былі і трэція — тутэйшая армейская эліта. Гэта тыя, што восенню 1991 г. распачалі ў вучэбным цэнтры цкаванне афіцэраў-патрыётаў. Тыя, што ў студзені 1992 г. арганізоўвалі сходы ў падтрымку «непобедимой и легендарной», паўгода зацята выступалі супраць беларускай прысягі, а потым «ничтоже сумняшеся», аб адным дні змянілі сваю думку і свае погляды на адваротныя.

Гэтыя, у адрозненне ад афіцэраў другой групы, ужо перабудаваліся, ужо збудавалі свае асабнякі, ужо засвоілі новы лексікон. Праўда, ім не верацца ні першыя, ні другія. У вучэбным цэнтры пішуць рапарты на звальненне маладыя афіцэры, у тым ліку і беларусы, бо — няўтульна адчуваюць сябе ў асяродку, дзе крадуць і хлусяць.

Прысягу прынялі ўсе — і першыя, і другія, і трэція. Але эфекту лакмусавай паперкі не атрымалася. Тыя, хто не захацеў паехаць бараніць сваю зямлю, далі клятву, што будуць бараніць чужую. Але ж ці можна было чакаць іншага ад людзей, якія выхоўваліся на песнях, накшталт «мой адрес не дом и не улица...»? Галоўным быў сацыяльны чыннік — кватэра, дабрабыт, стабільная краіна... Ні па сваіх перакананнях, ні псіхалагічна многія не падрыхтаваны збройна бараніць Беларусь. І віны іх тут не так ужо і шмат. Калі іх і можна за што ўпікнуць, то хіба толькі за адкрыта антыдзяржаўныя выказванні. Пасля прыняцця прысягі гэта проста несумленна, не па-афіцэрску.

Ды ўсё ж не варта драматызаваць сітуацыю. Хоць і павольна, але павялічваецца ў войску працэнт афіцэраў — ураджэнцаў Беларусі. Мяркую, што праз колькі часу і для іншых афіцэраў Радзіма іх дзяцей стане Радзімаю, а паняцці аб гонары і годнасці афіцэра, вернасці прысязе не пераўтворацца ў час выпрабаванняў у сваю супрацьлегласць.

Канкрэтныя шляхі павышэння надзейнасці беларускага войска прапанаваны ў звароце Першага Сходу беларусаў блізкага замежжа да парламента і урада Рэспублікі Беларусь. Адзін з пунктаў звароту, прапанаваны Беларускім Згуртаваннем Вайскоўцаў, гучыць так:

— лічыць мэтазгодным правядзенне пераатэстацыі кіруючых асоб Узброеных Сіл РБ камісіяй Вярхоўнага Савета, прадстаўнікоў Кантрольнай палаты і грамадскасці. Вынікам пераатэстацыі павінна быць высновa аб удзеле ці не ўдзеле тых ці іншых асоб ў злоўжываннях, аб ступені іх адданасці справе абароны незалежнасці беларускай дзяржавы.

І гэта не заклік да «палявання на ведзьмаў». Такое патрабаванне — норма ў любой дзяржаве. Беларускі народ павінен быць упэўнены ў адданасці і сумленнасці вышэйшага камандавання сваіх узброеных сіл.

М.ВАРАНЕЦ.

ХРОНІКА БЗВ

20 лютага ў Менску адбылося пасяджэнне Каардынацыйнай Рады Беларускага Згуртавання Вайскоўцаў, якая з'яўляецца кіруючым органам гэтага непалітычнага патрыятычнага руху паміж яго з'ездамі. Чытачу прапануецца агляд падзей, што адбыліся ў БЗВ і каля яго за час між Радамі.

ЧЭРВЕНЬ пачаўся з сустрэчы Выканаўчай Рады БЗВ з прадстаўнікамі Міністэрства абароны на ўзроўні генерал-маёра Ісайчанкава. Выступленні дэпутата А.Трусава, старшыні БЗВ М.Статкевіча і прадстаўнікоў МА паказалі, што падыходы БЗВ і міністэрства да праблем войска амаль супадаюць, акрамя пытання прысягі. Тым не менш Ісайчанкаў падкрэсліў: «Принятие присяги сегодня — глупость, но если завтра будет приказ — я присягну в числе первых.» Наступным жа днём палкоўнік У.Чэкаў заявіў карэспандэнту «Во славу Родины», што ніякай сустрэчы не было і вынікаў няма (!?) Крыху забягаючы ўперад, трэба адзначыць, што зараз генерал Ісайчанкаў служыць у Расеі і робіць там заявы, што мусіў пакінуць Беларусь «з-за дыскрымінацыі па нацыянальных прыкметах» і зусім не тлумачыць, на каго ён пакінуў леціпчымаёнткі на Беларусі, з-за якіх ім займалася Кантрольная палата.

ЛІПЕНЬ. Дэлегацыю Выканаўчай Рады прыняў старшыня Вярхоўнага Савета С.Шушкевіч. Гаворка ішла аб забеспячэнні абароны узброеных сіл, аб стварэнні фонду гістарычна-патрыятычнага выхавання, аб неабходнасці адпору спробам дэстабілізацыі Беларускага войска звонку. С.Шушкевіч паведаміў, што сочыць за справамі БЗВ і па многіх пытаннях падзяляе яго погляды.

Пасля выступлення аб неабходнасці прыняцця прысягі на вернасць беларускаму народу на мітынгу з нагоды гадавіны незалежнасці Беларусі сябра выканаўчай рады У.Барадач меў «гаворку» з міністрам абароны, у часе якой пачуў ад субяседніка, што «...БЗВ магчыма забараніць, і, увогуле, калі мне даверана войска, не трэба мне падказваць!»

ЖНІВЕНЬ быў напоўнены падрыхтоўкай да святкавання «Дня вайсковай славы» 8 верасня. Расце ўціск на БЗВ у прэсе, ідуць абвінавачанні ў палітычнай дзейнасці, у кампраментацыі Узброеных Сіл, абразе генералаў і афіцэраў. Афіцыйнае абвінавачанне БЗВ у антыдзяржаўнай дзейнасці, папярэджанне Міністра абароны аб звальненні тых, хто адважыцца прыняць прысягу 8 верасня, скарга ў Мінюст, «вайна» у прэсе. Спроба генерала-маёра Мажукіна звольніць падпалкоўніка А.Крываротa з дапамогай афіцэрскага сходу «за членство в БЗВ».

ВЕРАСЕНЬ. 8 верасня ўпершыню праведзена Свята Беларускага войска на пляцы Незалежнасці з нагоды гадавіны славутай перамогі Кастуся Астрожскага над царом маскоўскім у 1514 годзе пад Воршай. Прысяга народу Беларусі з удзелам народных дэпутатаў, дзеячоў навукі, культуры, падтрымка акцыі ў Гародні, Воршы, Берасці, іншых месцах... Па «розных» прычынах з 14 кадравых афіцэраў-актывістаў БЗВ, што прысягнулі 8 верасня, да чарговай Рады засталося на службе толькі 5!

Актыўны ўдзел БЗВ у Канферэнцыі БНФ па вайсковых пытаннях, падчас якой абвешчана аб стварэнні Асацыяцыі вайскоўцаў запасу (Гародня, Менск), аб падрыхтоўцы да стварэння Камітэта сацыяльнай абароны вайскоўцаў тэрміновай службы.

КАСТРЫЧНІК — праверка Мінюстам Беларусі дзейнасці БЗВ па дзвюх скаргах Міністэрства абароны аб парушэннях статутнай дзейнасці (Берасце, Печы). Адшукаць не існуючае цяжка, таму пагадзіліся на дробных заўвагах і прапановах. Тым не менш знайшоўся спосаб за два дні беспадстаўна звольніць з войска намесніка старшыні, палкоўніка У.Савянка.

Адбылася сустрэча ВР БЗВ і ВР партыі «Народная Згода», у выніку якой прынята сумесная заява «Аб дзяржаўнасці беларускай мовы».

ЛІСТАПАД — упершыню афіцыйна святкуючы «Дзяды», БЗВ разам з дэмакратычнымі партыямі і рухамі ўшанавала памяць загінуўшых за волю і незалежнасць змагароў у Косаве супраць польскай акупацыі.

Створаны камітэт «Вяртанне» (яго ўзначаліла дэпутат ВС Г.Сямдзянава), які займаецца пытаннямі пераводу вайскоўцаў на Беларусь і з Беларусі.

Удзел у адзначэнні 72-й гадавіны Слуцкага збройнага чыну ў Семежаве і Слуцку.

СНЕЖАНЬ — «ціхая вайна» уціску на БЗВ прымае адкрытыя формы. Падчас сустрэчы з афіцэрамі інжынерный вайсковай вучэльні міністр абароны ва ўльтыматыўнай форме прапанаваў падпалкоўнікам М.Статкевічу, М.Бірукову і А.Куляшу альбо адмовіцца ад БЗВ, альбо ... скласці рапарт аб звальненні з войска. Падпалкоўніку С.Судніку, які нарэшце пераведзены з Казахстана, дэпутат-палкоўнік В.Паўлаў паведаміў: «...Вам у нашай Арміі места нямa!» ! толькі ўмяшальніцтва Саўміна дазволіла знайсці пасаду гэтаму афіцэру, але падалей ад Менска., у Гарадзенскай вобласці.

СТУДЗЕНЬ — на чарговай Кансультацыйнай нарадзе патрыятычна-дэмакратычных сілаў старшыня БЗВ М.Статкевіч выступіў з ініцыятывай стварэння «Славянскага дэмакратычнага форуму» з мэтамі ўсталявання цывілізаваных адносін між славянскімі краінамі свету, падухілення канфліктаў паміж імі.

Працягваецца стварэнне суполак БЗВ з ліку вайскоўцаў запасу і ўсіх, хто падзяляе мэты арганізацыі.

Наконт адносін з афіцыйнымі коламі вайсковага ведамства сваю думку ВР БЗВ выказала ў «Советской Белоруссии» яшчэ 26 жніўня 1992 г. у артыкуле «БЗВ не претендует на то, чтобы заменить Министерство Обороны». Час паказвае, што хоць і спазняючыся, але МА робіць (праўда, не заўсёды добра) тое, аб неабходнасці чаго раней казалі сябры БЗВ. Спадары з вуліцы Камуністычнай чамусьці ніяк не зразумеюць, што БЗВ — гэта не падпарадкаванне Узброеных Сіл РБ, а грамадскі непалітычны патрыятычны рух. А спроба ваяваць з патрыятычным рухам, ды яшчэ не вельмі разумнымі сродкамі, не дадаюць Міністэрству абароны аўтарытэту.

Алесь СТАНКЕВІЧ, маёр запасу, сакратар БЗВ.

З ДАЛЁКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ

Спатканне са старажытнай Эладай

Падарожныя нататкі опернага рэжысёра

Летась у творчым жыцці ДАВТа Беларусі адбылася выбітная падзея: оперная трупа ўпершыню выехала на Міжнародны фестываль мастацтваў у Грэцыю — са спектаклем «Медыум» Д. Меноці. Рэжысёр — С. Штэйн, пастаноўшчык гэтай оперы, вярнуўшыся з вандроўкі, напісаў для «ЛіМа» пра ўражанні амаль дзесяцідзённага творчага падарожжа. Сёння мы прапануем гэтыя нататкі ўвазе чытачоў.

Вось як гэта было. 31 ліпеня а 9-й гадзіне мы рушылі. Мы — гэта творчы кіраўнік паездкі і дырыжор «Медыума» М. Калядка, адказны за паездку нам. дырэктара тэатра Я. Піляеў, артысты В. Цішына (Флора), Т. Кучынская (Моніка), С. Гаўрыленка (Тобі), В. Садоўская, І. Атлыгіна, А. Кеда (Наведнікі), 15 чалавек артыстаў аркестра і я, грэшны.

Наш ікарус «Беларусь» праехаў Украіну, усю Румынію з поўначы — праз Бухарэст — на поўдзень, Балгарыю і праз трое сутак патрапіў у Грэцыю. Падарожжа не з лёгкіх: невыносная гарачыня, стамляюча бяссонныя ночы ў аўтобусе, раздражняльныя мытні, асабліва ў Румыніі, дзе нас бязглузда *трымалі па 5—6 гадзін...* Нам, кажуць, пашанцавала. Мо і так. Як успомніш трохкіламетровую чаргу вялізных рэфрэжэратараў, што простойваюць па 7—9 сутак! А там жа, відаць,— штосьці вельмі патрэбнае за рысай мяжы, і дзесьці змесціва іх пільна чакаюць.

Аднак тыя трое сутак мы не бывалі ў роспачы. Узнік асаблівы мікраклімат — з гумарам, гранічнай спагаднасцю адно да аднаго, сняданкамі на траве і г. д. Дый такімі дэталямі, пра якія кажуць «дробязь, але прыемна»: у румынскай вёсцы сялянка пачаставала нашу Тацццяну Траццяк (канцэртмайстра-піяністку) свежай, яшчэ гарачай ляпёшкай. А ў Сафіі некалькі чалавек, спрачаючыся адно з адным, намагаліся патлумачыць нашым шафёрам, як лепш праехаць да цэнтра горада, і пажылы інтэлігент, які «пераМог» усіх, сеў у аўтобус ды асабіста паказваў дарогу...

Не абышлося без паняццяў, пра якія раней толькі чуў: «мафія», «рэкет», ды яны да сутнасці паездкі дачынення не мелі...

2 жніўня, 20.00 — Грэцыя. На мытні доўга не маглі зразумець, куды і навошта мы едзем, не ставала нейкай паперы, фармулёўкі. Трэба аддаць належнае нашаму М. Калядку, які не толькі забяспечыў высокі ўзровень музычнага паказу, але і праявіў немалыя арганізатарскія *здольнасці і з дапамогаю* англійскіх слоў, а то і цэлых фраз, урэшце цудоўна паразумеўся з таможнікамі...

Едзем уздоўж Іанічнага мора *сярод прыгажуняў-гор.* Горы ды мора быццам сапернічаюць паміж сабою, ствараючы адзіны цуд прыроды. Глыбокая ноч; агні заправак, якія клічуць падарожных не толькі «падсілкавацца» бензінам, але і пасядзець у бары, адпачыць. (Успамінаюцца Чарнаўцы, дзе мы 2 гадзіны змарнавалі, аб'ездзіўшы запраўчныя станцыі,— *усё глуха, пуста, чорна, толькі* сабачы брэх ды наша гуканне...).

Мы не спазняемся: 3 жніўня, раніца — на другім беразе го*рад Патра,* дзе адбываецца фестываль. Паром. Агромністае, трохпавярховае збудаванне — з барам, туалетам, прытулак для соцень легкавікоў, аўтобусаў. І ніякіх чэргаў. Пагрузка ідзе спора, гожа... Атэль — на беразе мора. Штораніцы і штоноч можна любавацца несмяротнай прыгажосцю стыхіі; гарамі, што быццам вырастаюць з марскога бяздоння і мяняюць сваё аблічча, колер, танальнасць; рухам бялюткіх акеанскіх лайнераў... Аднак трэба пагаліцца: за трое сутак прабілася барада, на маё здзіўленне, амаль сівая.

Да сцэнічнай пляцоўкі, дзе ўвечары, пасля 21-й гадзіны,— першая і адзіная рэпетыцыя «Медыума», едзем разам з М. Калядкам. Вязе нас на сваёй машыне музычны кіраўнік фестывалю дырыжор Дзімітрыс Баціс. Ён грэк, але вучыўся ў Маскоўскай кансерваторыі ў Ю. Сіманава, а потым у піцерскай аспірантуры — у Ю. Цемірканава. Ён няблага гаворыць па-руску і вельмі дапамог нам. Пазней я даведаўся, што ён бліскучы арганізатар, руплівец. І вельмі абаяльны чалавек, жанаты дарэчы, на цудоўнай піяністцы з Ташкента, імя яе Гуля, у іх ужо трое і ўсе — хлапчукі.

Дзімітрыс прывёз нас да вялікай крэпасці, дзе звычайна адбываюцца міжнародныя фестывалі. Крэпасць абсталявана *пад тэатр на 2,5 тыс. гледачоў,* тут усё — магутнае, уражлівае, тут дух старажытнай Элады. Тут фестывалі доўжацца штогод 2 месяцы. Але сёння гэты тэатр рамантуецца, а наша пляцоўка — т. зв. малая крэпасць, дзе збудаваны амфітэатр на 500 чалавек, і фестываль тут доўжыцца толькі месяц. (Дзякуй Богу, падумаў я, *навошта нам гаргарына на 2500,* калі «Медыум» — опера камерная і яе кантакт з публікай — палова поспеху).

Днём я быў заняты звычай*най падрыхтоўчай працай.* З самага пачатку мяне абступілі людзі з блакнотамі, надзвычай зычлівыя і збянтэжаныя ад таго, што не надта разумеюць мяне (я ж куды больш бянтэжыўся ад няведання ні англійскай, ні французскай). З дапамогай жэстаў і мімікі (а яшчэ калі побач Баціс) мы разумелі адно аднаго. «Патрэбна падстаўка пад мадонну»,— кажу.— «Якая?» — Я паказваю на ўзроўні грудзей.— «Колер?» — Паказваю на сваю кепку.— «Святло якога колеру?» — Паказваю на ягоныя зялёныя акуляры. І г. д. Калі дайшло да стартавага пісталета, які патрэбен у спектаклі, гаспадары доўга круцілі галовамі, ды ўрэшце праз паўгадзіны прынеслі каробку з сапраўдным пісталетам, з якога можна пускаць ракету і страляць газам. «Колькі трэба куль?» — Паказваю на пальцах «5». Даюць каробку і бяруць з мяне распіску, што атрымаў зброю: гэта цяпер мой сувенір. Увечары аддаю пісталет Олі Цішынай і дазваляю толькі адзін стрэл для рэпетыцыі...

А перад рэпетыцыяй разумніца Тамара Кучынская прапануе апошнія, завяршальныя ў спектаклі рэплікі: «Памажыце, памажыце!», звернутыя ў залу, вымавіць па-грэчаску. Адразу ацаніўшы гэтую ініцыятыву, я потым пераканаўся, што гэтыя рэплікі яе гераіні сталіся *не проста завяршэннем* сюжэта, а і заклікам да міласэрнасці, дабрыні, звернутым да канкрэтных людзей на зразумелай для іх мове.

У 1 аддзяленні «Салісты Патры», камерны аркестр пад кіраўніцтвам Д. Баціса, пры ўдзеле нашых музыкантаў, выконвалі творы Л. Бетховена: «Эгмант», 2-гі фартэпіянны канцэрт, Раманс для скрыпкі з аркестрам. У антракце мы ўстанавілі сваё афармленне (выязны варыянт), уключылі святло, і толькі тут я зразумеў — які ж цуд атуляе наш спектакль. Цяжка перадаць словамі: уявіце пляцоўку, за якой — квітнеючы сад, быццам ружы растуць на дрэвах (кветкі гэтыя называюцца дафніі), дрэвы падсвечаныя знізу, і здаецца, што не растуць з зямлі, а лунаюць у паветры. А ўдалечыні ззаду агромністая сцяна крэпасці, на якой зрэдчас мільгаюць цені акцёраў. У нашым спектаклі, асабліва ў эпізодзе медытацыі, з дапамогай пастановачнага святла можна было дамагчыся нейкай асаблівай, пазарэальнай, трывожнай і таямнічай атмасферы...

Пасля рэпетыцыі — вячэра, дзе за келіхам добрага піва Дзімітрыс распавёў пра свой горад. У Патры ўсяго 250 тыс. *насельнікаў, аднак* ёсць універсітэт, інстытуты, музычнае вучылішча, драмтэатр дзяржаўны і прыватны тэатр. Ёсць самадзейныя тэатры, якія субсідзіруюцца муніцыпалітэтам. Оперны — толькі ў Афінах. Міжнародныя фестывалі адбываюцца штогод у Афінах, Патры ды на востраве Крыт. Уражвае разнастайнасць і рознастылёвасць: джаз і электронная музыка, аркестр Вялікага тэатра з Масквы і Капэла Будапешта, Варшаўскі аркестр з дырыжорам Я. Менухіным, і Кітайская опера, *Лонданскі* сімфанічны і салісты з Аргенціны. У нашай праграме быў аркестр тэлебачання і радыё Сафіі, а на пару дзён раней маскоўская Таганка іграла «Федру» М. Цвятаевай... Фінансуе фестываль муніцыпалітэт Патры.

4 жніўня. Трэба ж прайсці па горадзе. Кажуць — усё жахліва дарагое, дый грошай няма пакуль зусім. Надта горача. Людзі падыходзяць, пытаюцца пра штось — прыемна, значыць, падобны да грэка... У магазінах усё ёсць, чэргаў ніякіх, а ўваходзіць не *трэба, сорамна.* Уражанне, што ўвесь горад на вуліцы: сядзяць, кураць, чытаюць, п'юць, дрэмлюць і г. д. У галаве дурнотнае пытанне: а хто ж працуе?

Ля крамы, ужо на вуліцах — памідоры, бананы, персікі, ківі, агуркі, вінаград, перац, кавуны, дыні, арэшкі розных гатункаў ды яшчэ штось, для мяне невядомае. Кавалачак жыцця «з кіно»...

Горача. У атэлі сауна (платная) і басейн (бясплатны). Выбіраю апошняе... Крыху адпачыў — і час збірацца. 21.30 — пачатак...

Ой, як цікава: шмат людзей гаворыць па-руску. Тут і наша (колішняя наша...) цымбалістка Ангеліна Ткачова, якая з мужам спецыяльна прыехала на канцэрт з Афін. Публіка розная: і пажылыя, і моладзь. Чытаюць праграмку з кароткім зместам «Медыума», які ў Грэцыі не гучаў ніколі. Падкладаюць мяккія паралонавыя падушачкі. Поўная зала, хоць білет каштуе 10 долараў (для студэнтаў скідка).

«Медыум» пачынаецца а 23-й гадзіне. Спектакль, мною пастаўлены, бачаны дзесяткі разоў, але... Штось усялілася ў акцёраў, такой праўдзівай ансамблевасці я не памятаю, такога трагізму ў Цішынай (хаця яна заўсёды выдатная) і разам з тым такога неардынарнага і тонкага псіхалагізму ў яе не было раней. Уражлівы баланс аркестра і сцэны. 55 хвілін непарушнай цішыні, увагі, засяроджанасці залы і... Авацыі ў канцы. Я быццам бы ўпершыню быў на спектаклі. І гэты сад з чырвонымі дафніямі, гэта квітнеючае жыццё — мудрае,

АДРАДЖЭННЕ

«З-НАД НЁМАНА, ДЗВІНЫ, ДНЯПРА...»

Падрыхтаваны унікальны нотны зборнік

Канцэртныя праграмы, што выконваліся ў межах фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы», адышлі ў мінулае. Яны не паўтараюцца і наўрад ці паўтарацца, хіба што ва ўдзячнай памяці наведнікаў філармнічных залаў — і хутчэй не *цалкам, а нейкім фрагментам,* асобнай мелодыяй, любімым выканаўцам... Надзейнага ж узнаўлення тых музычных з'явішч і дзействаў можна было б дасягнуць праз аўдыё-відэазапісы, але яны рабіліся насцярожана-скупа, яшчэ раз пацвярджаючы наш страх перад самаспазнаннем і заадно выяўляючы, мякка кажучы, глухаватасць *ці адвучанасць чуць гучанне* «тутэйшай» чалавечай душы ў непарыўнасці часу.

Каб зменшыць небяспеку новых парушэнняў у гэтым гучанні, так цяжка здабытым у стагоддзях, каб зафіксаваць яго, не даць яму зноў бяспамятна аціхнуць, паўстала патрэба ў падрыхтоўцы зборніка беларускіх вакальных твораў XVII—XVIII стагоддзяў. Складальнікі Вольга Дадзіёмава і Віктар Скорабагатаў назвалі яго (пакуль, відаць, умоўна) «З-над Нёмана, Дзвіны, Дняпра...». Карпатлівую і тонкую працу музычнага рэдагавання ўсіх уключаных у яго твораў выканала Ганна Каржанеўская.

Зборнік «З-над Нёмана, Дзвіны, Дняпра...» — гэта перазовы імгненняў, дыялог мінулага і сучаснасці. Праз сваю адбытасць мінулае павернута ў сённяшні дзень Беларусі ўстойлівай загадкавасцю. Сучаснасць жа — як вынік неўсвядомленага ёю пасрэдніцтва — намацвае кантакты з днём учарашнім цераз ідэалізуючыя ўяўленні. І калі ў гэтым дыялогу загадка афармляецца ў пытанне, то ўяўленне, якое здольна пазначыць абрысы загадкі, становіцца ўжо і спробаю разгадкі, і першым адказам на пытанне. Наступныя адказы могуць уяскравіць абрысы загадкі і разам з тым падвесці да новых пытанняў, да новага ўзроўню асэнсавання мінуласці, адкрыўшы шлях да нашага самапазнання і самаўсведамлення ў гісторыі чалавецтва.

Поступ мастацкага і гістарычна-культурнага самаспазнання беларусаў творча ўгадваецца ў зборніку «З-над Нёмана, Дзвіны, Дняпра...» рознымі формамі вяртання і засваення спадчыны, залежнымі ў рэшце рэшт ад захаванасці матэрыялаў — і нотных, і тэкставых.

У аперэтцы Рафаіла Вардоцкага «Апалон-заканадаўца, або Рэфармаваны Парнас», а дакладней, у яе лібрэта, адным з аўтараў якога быў Цяцерскі, за два стагоддзі сцэнічнага маўчання сям-там утварыліся лакуны. Іх запаўненне магло адбыцца не інакш, як праз інтуітыўна-лагічнае пранікненне ў сюжэт і псіхалогію твора, г. зн. *перакладчык, узнаўляючы польскамоўны* тэкст па-беларуску, прыпадабняўся ў чымсьці да рэстаўратара. Таму моўная аснова аперэткі «Апалон-заканадаўца...» не толькі перакладзена, але і рэканструявана.

Рэканструяваны таксама некалькі мясцін у перакладах песенных фрагментаў Міхала Казіміра Агінскага «Пра неамбітнае сэрца», «Неспадзяваны добры дзень» і інш. Лакуны тут узніклі, відаць, на самым пачатку — матыў зафіксаваны, а тэкст, здараецца, не мае завершанасці, часта з выпадковым або нават незразумелым ці недапісаным словам — з надзеяй аўтара на пазнейшую дапрацоўку. Тэксты песнятвораў Агінскага, якія ўвайшлі ў *рукапісны слонімскі* сшытак, спалучыўшыся ў асобны цыкл, не клаліся на музыку, а пісаліся пад яе, падбіраліся-напяваліся, калі мелодыя ўжо існавала. Першаснасць музыкі ў творчым працэсе зрабіла Міхала Казіміра Агінскага амаль незалежным ад літаратурных традыцый свайго часу ў напісанні песенных фрагментаў гэтага цыкла. Ва ўсякім разе ні пад *якія жанравыя каноны* класіцызму яны не былі падведзены і праз гэта выбаўляліся з-пад улады рэгламентацыі мастацтва, дазіравання формаў выказвання пачуццяў.

У адпаведнасці з класіцыстычнымі нормамі, але з незалежных грамадзянскіх пазіцый было напісана Мацеем Радзівілам лібрэта да оперы Яна Давіда Голанда «Агатка, або Прыезд пана». У ім, калі мець яго за вершаваны драматургічны твор, звернута ўвага на тыя прыватныя маральна-этычныя стасункі ў мясцовым грамадстве, якія, з аднаго боку, былі спароджаны пачварнасцю прыгонніцкай сістэмы, а з другога — супрацьстаялі ёй сваёю чалавечнасцю, і якія пазней, у сярэдзіне XIX стагоддзя, зоймуць бадай ці не цэнтральнае месца ў беларускай літаратуры, найперш у творчасці Вінцэнта Дуніна - Марцінкевіча. Польская мова персанажаў «Агаткі» не вызначаецца залітаратуранай рафінаванасцю, яна жывая і характарыстычная і ня-

глыбокае, прызначанае для вечнасці, — лунала над сцэнічнай пляцоўкай, над размешчаным на ёй пакоі з вартымі жалю насельнікамі, трагічны фінал якіх быў прадвызначаны.

Мне здаецца, нам дапамагаў Бог, Прырода, штосьць звыш, хаця я ніколі не быў прымхлівым і заўжды стаяў на нашай грэшнай зямлі. Але мяркуйце самі. Яшчэ на рэпетыцыі ледзь падзьмуў вецер, трапятанне сукняў, абрусу надало відовішчу даволі містычны характар, і раптам... Двойчы падала цэнтральная шырма, ды падала менавіта ў тыя моманты, калі можна было дапусціць, што гэтак задумана пастаноўшчыкам. І дырыжор, седзячы побач са мною, зауважыў: «Здарова». А на спектаклі тры стрэлы прагучалі роўна апоўначы, і ў цішыні, у эпізодзе пагібелі Тобі, у горадзе ўдарыў звон. (Пазней я жартаваў, што калі б у зале быў кампазітар, Меноці, ён абавязкова ўставіў бы гучанне гэтага звона ў партытуру).

Я шмат пачуў цёплых слоў пра спектакль — і ад гараджан, і ад артыстаў аркестра Патры, і нават ад нашых вадзіцеляў. Потым была вячэра для ўсіх. У адкрытым рэстаране. І зноў былі цёплыя словы. І нават віно, пад назвою «Міжнародны фестываль Патра».

5 жніўня — ад'езд. Зноў дарога, паўз нябачаны цуд прыроды. Раніцай наступнага дня мы ўжо ў Балгарыі. Маем 2 гадзіны на спатканне з Сафіяй. Я іду па ўлюбёных мясцінах. На жаль, тэатр оперы ў адпачынку, дома, дзе я кватараваў, нікога няма. Але я з радасцю адзначаю, як рэзка адрозніваецца цяперашняя Балгарыя ад той, дзе 2 гады таму я працаваў над опернай пастаноўкай. Няма чэргаў, у магазінах з'явілася мяса, сасіскі, на вуліцах садавіна. І людзі зусім іншыя, такія, як былі калісь. Няўжо гэтак хутка мінуў эканамічны крызіс?

Сёмага мы ў Румыніі. Зноў адмоўныя эмоцыі, пра што і пісаць не хочацца... Украіна: усе крычаць «ура!». А наступным днём уранні мы ўжо ля 7-га, службовага пад'езда роднага тэатра. Я бяру аўтобусны мікрафон: «Давайце скажам адно аднаму «дзякуй» (усе крычаць «дзякуй») — пры ўсіх складанасцях паездкі мы ўпершыню паказалі оперны спектакль за мяжой, нам сніўся цудоўны сон, і хай гэта будзе «сон у руку»...

Сямён ШТЭЙН.

се на сабе адбітак беларускасці ў сінтаксічных канструкцыях, граматычных формах, лексіцы.

Прыкметы беларускай моўнай даўніны прабіваюцца і ў псальмах Сімяона Полацкага, напісаных пераважна па-стараславянску, і ў песнях так званага «Полацкага сшытка», у «Курантах», дзе стыхія беларускай гутарковай мовы парушаецца чужымі формамі словаўжывання, занесенымі, верагодна, занатоўцамі тэкстаў — з'ява, пакуль не вывучаная і не растлумачаная ў кантэксце нашай гісгарычна-культурнай перакрыжаванасці.

Увогуле ж гэтыя творы былі выяўленнем колішняга беларускага духоўна - культурнага жыцця, раздвоенага пад канец XVI стагоддзя ў выніку палітычных падзей і амаль сцёртага з нашай памяці праз уяўна-аб'ектыўнае класавае ўспрыманне свае гісторыі, убачанай, да таго ж, не сваімі вачыма. Вяртанне і асэнсаванне беларускай вакальнай спадчыны — акт непазбежны, бо гістарычна справядлівы.

Уладзімір МАРХЕЛЬ.

МУЗЫКА

ДОКТАР МЕДЫЦЫНЫ І КАМПАЗІТАР З РОДУ СКАРЫНАВАГА...

Так-так, калі вас прывабіла гэтая назва, спяшаюся пацвердзіць: жыве на другім паўшар'і, у далёкай Канадзе нашчадак вялікага нашага асветніка Францыска Скарыны — Стэнлі Скарына. Пра тое, што род Скарынаў не згас у полымі часу, ведаюць на Беларусі. А ці ведае чытач, што наш сучаснік з роду Скарынавага таксама доктар медыцыны, піша кнігі і нават музыку! Я пра гэта даведалася пасля сустрэчы са старшынёй Камітэта па архівах і справаводстве пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь Аляксандрам Мікалаевічам Міхальчанкам і занатавала сёе-тое з нашай гутаркі.

А. Міхальчанка. Нядаўна я пабываў у Канадзе, дзе пашчаслівіла сустрэцца са Стэнлі Скарынам і больш даведацца пра гэтага чалавека. Уражанні самыя нечаканыя і цікавыя. Чалавек гэта пажылы, яму ўжо сёмы дзесятак, але ён яшчэ працуе і вельмі плённа, а энергіі яго можа пазайздросціць малады хлапец. Ён чытае і піша на шасці мовах — англійскай, французскай, нямецкай, польскай, славацкай, шведскай. Вельмі сціплы і інтэлігентны чалавек, і самае цікавае, калі ён расказваў пра сваіх сусродзічаў: усе яны займаліся медыцынай, як наш вялікі Францыск Скарына. Цікава, што Стэнлі Скарына таксама доктар медыцыны і актыўна займаецца батанікай і біялогіяй. Нягледзячы на сталы ўзрост, ён выкладае ў Манрэальскім універсітэце. У ягоных гады людзей звычайна выпраўляюць на пенсію, а яго літаральна ўпрасілі застацца выкладаць, бо веды ён мае унікальныя.

Я прывёз з Канады навуковыя падручнікі пана Стэнлі. Яны часта там друкуюцца. Да таго ж піша ён вельмі папулярна. Напрыклад, як доктар медыцыны Стэнлі Скарына напісаў пра страўнік: як трэба яго берагчы, як карыстацца тымі ці іншымі прадуктамі. Кніга гэтая вядомая ў Канадзе, Злучаных Штатах Амерыкі, трапіла яна і да нас. Некалькі гадоў таму ўзнілся не перакладаць, але справа тая амаль згасла. Вельмі сорамна, бо гэта ж парады прадстаўніка старадаўняга лекарскага роду! А вось яшчэ адзін цікавы факт. У 1967 годзе Стэнлі Скарына працаваў над праблемамі радыяцыі. Прадбачыць тое, што ў нас здарыцца, здаецца, было немагчыма, а ён не толькі працаваў, але знайшоў новыя адсарбенты — рэчывы, якія вывадзяць з арганізма чалавека радыяцыю. Гэтыя рэкамендацыі выдадзены, і я іх з сабой захапіў. Думаю аддаць іх нашым спецыялістам, можа, што цікавае знойдуць.

Акрамя таго, што Стэнлі Скарына доктар медыцыны, біялогіі, ён яшчэ піша музыку. Больш таго, гэта не дылетанцкія замахі, а прафесійныя творы. У мінулым годзе Стэнлі Скарына даслаў дзве свае песні прэзідэнту Алімпійскага камітэта Самаранчу, на думку якога мелодыі верагодна стануць пазыўнымі бліжэйшых Алімпійскіх гульняў у Атланце.

А наконт таго, як апынуўся Стэнлі Скарына ў Канадзе... Было гэта падчас другой сусветнай вайны. Стэнлі нарадзіўся ў Празе, вучыўся ў Вене... У канцы вайны бацька даў яму грошай на вандроўку ў Новы Свет. Ён купіў білет на лайнер «Элізабет». Апынуўшыся ў Канадзе, юнак вырашыў там застацца, бо ў Чэхаславакіі ў той час прыйшоў да ўлады камуністычны ўрад. У чужым краі не было ні сяброў, ні падтрымкі. Жыццё ён пачынаў з «нулявога цыкла». Спачатку вытрымаў на новай для сябе французскай мове экзамен на званне лекара. Потым быў доўгі шлях да прызнання, забяспечанасці. Але, як ён мне сказаў, ніколі грошы не былі для яго мэтай жыцця. Галоўнае для яго — навука і музыка. Я запомніў ягоныя словы: «Аляксандр Мікалаевіч, музыка жыве ўва мне. Я не магу заспакоіцца, пакуль не перакладу яе на ноты, потым аж адразу лёгка робіцца». Мне здаецца, музыка — гэта тое, без чаго ён не можа жыць. І пра яго асобу, пра яго стан душы таксама могуць расказаць ягоныя песні, мелодыі. На сваіх творах ён ставіць псеўданім — Стэн Канстанцін. Стэн — Станіслаў ці Стэнлі па-ангельску, а Канстанцін — значыць «пастаянны». Вось такі ён, Стэнлі Скарына,— доктар медыцыны, біялогіі і — кампазітар.

Аляксандр Мікалаевіч Міхальчанка прывёз з Канады не толькі кнігі па медыцыне Стэнлі Скарыны, але ягоную кнігу дзіцячых казак з песнямі і пласцінку з ягонай музыкай. На канверце — утульны светлы пакой, раяль з букетам бэзу і прыгожая жанчына ў сукенцы колеру бэзу. Гэта добры анёл дому — жонка Стэнлі Скарыны, напэўна, натхніцелька мелодый, што сабраны на дыску пад назвай «Краіна мроі». Як пазначыў сам Стэнлі Скарына, гэта «музыка для рэлаксацыі», эстрадныя песні і мелодыі для адпачынку, душэўнай раўнавагі. Цікавае спалучэнне практыцызму медыка і ўзлёту натхнення кампазітара! Але паслухаўшы дыск, мне падалося, што за назвамі песень «Ранняя зіма», «Патамакскі вальс», «Ражаство ў вёсцы», «Я такі шчаслівы», «Дом Джона», за ўсімі яго мелодыямі — свет настрояў.

Так выглядае пласцінка з музыкай Стэна Канстанціна (Стэнлі Скарыны).

мрой самога Скарыны. Акрамя песень, ёсць на дыску фрагменты з балета Стэна Канстанціна (Стэнлі Скарыны) «Rideau lakes».

Я здзівілася рознабаковасці нашчадка нашага вялікага Францыска Скарыны, і, натуральна, спела пытанне: а што мы ведаем пра гэты старадаўні слаўны род?

А. Міхальчанка. Мы толькі пачалі гэтым сур'ёзна займацца. Калі пра Францыска Скарыну ёсць цэлая энцыклапедыя, то нашчадкі яго нам мала вядомыя. Чаму? Мы ж ведаем пра радавод Пушкіна. Тым больш беларусы павінны ведаць пра род Скарыны. Вось гэтай сустрэчай пакладзены пэўны пачатак. Я даведаўся, што бацька Стэнлі Скарыны быў лекарам, хірургам. Ён быў жанаты са шведкай. На гэты шлюб даваў дазвол сам Папа Рымскі, бо жаніх з нявестаю належалі да розных канфесій. Ён славак, каталік, яна—пратэстантка. Дазвол на шлюб быў дадзены з умовай, што дзеці будуць каталікамі. У гэтай сям'і, акрамя сына Стэнлі, была яшчэ дачка. Яна трохі маладзейшая за брата, таксама лекарка, жыве зараз у Швецыі.

У Стэнлі Скарыны ёсць таксама сын, дачка. Яго жонка яшчэ працуе. Лёс гэтага чалавека вельмі цікавы. Яму давялося ў маладосці спачатку вучыцца ў Вене, потым у Манрэалі, спалучэнне школ еўрапейскай і Новага Свету дало вось такую яскравасць, рознабаковасць таленту, і, нягледзячы на ўзрост, гэты чалавек поўны ідэй, як юнак.

Ён быў на нашай айчыне, сочыць за ёю, хварэе сэрцам за Беларусь. Напрыклад, ён лічыць, што тая традыцыя, калі мы карысталіся калісьці не кірыліцай, а лацініцай, павінна аднавіцца. Увесь цывілізаваны свет карыстаецца лацініцай. Гэта не значыць, што мы павінны кінуць адно і ўзяцца за другое, але адукаваны чалавек павінен валодаць гэтымі традыцыямі напісання.

Цікавы яго погляд на беларускі балет. Ён сам напісаў музыку да балета, прапанаваў яго нашым артыстам, каб яны маглі выконваць. Больш таго, ён можа падказаць тыя тэмы, сюжэты, якія маглі б прынесці за мяжой нашаму балету пэўны прыбытак.

Мне пашчасціла пазнаёміцца з гэтым чалавекам, ад яго ідзеш, і здаецца, робішся трошкі лепшым і, як гаворыцца, дай Бог яму добрага і доўгага жыцця.

Да гэтых слоў Аляксандра Мікалаевіча Міхальчанкі дадам, што кнігі, пласцінкі Стэнлі Скарыны, прывезеныя з Канады, хутка трапяць у Нацыянальны архіў Беларусі, а запісы ягонай музыкі папоўнілі ўжо фанатэку музычнай рэдакцыі Беларускага радыё.

Людміла МІТАКОВІЧ.

СПАДЧЫНА

ЗА ВОЛЮ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

У студзені гэтага года споўнілася 130 год пачатку паўстання 1863—1864 гг. на Польшчы, Беларусі, Жмудзі. Шмат мясцін нашай Бацькаўшчыны звязана з падзеямі тых часоў. Рыхтавалася паўстанне і на Магілёўшчыне. Яшчэ напрыканцы 1862 г. у Горках, дзе знаходзіўся Горы-Горацкі земляробчы інстытут, была сфармавана падпольная студэнцкая арганізацыя.

У 1863 годзе кіраўніком і ваенным начальнікам Магілёўскага ваяводства быў прызначаны Людвіг Звяждоўскі. Згодна загадзя складзенай дыспазіцыі аддзел Звяждоўскага ўвайшоў у Горкі. Да яго далучыліся студэнты інстытута і паўстанцы з Магілёва. Удзельнікі паўстання падзяліліся на пяць груп і адначасова напалі на кватэру начальніка ўнутраных аховы, казарму, цэхгаўз, пошту і казначэйства. Паміж паўстанцамі і жаўнерамі вайсковай каманды завязаўся бой, у якім загінулі 23-гадовы сябра падпольнага студэнцкага камітэта В. Дамарацкі і К. Пржэбельскі, трое паўстанцаў былі паранены.

Пахаваўшы загінуўшых на тэрыторыі дэндрапарку інстытута аддзел паўстанцаў рушыў у бок Крычава. Дзе, сутыкнуўшыся з вялікай колькасцю расейскіх войскаў, быў вымушаны разгрупавацца.

Цела загінуўшага К. Пржэбельскага забралі бацькі, каб перазахаваць на радзіме. А пасля адыходу паўстанцаў з Горак некалькі сялян раскапалі магілу В. Дамарацкага, забраўшы дыван, у які было загорнута цела, і знялі боты. У 1908 годзе нейкі «студэнт» зноўку раскапаў магілу і невядома для чаго сцягнуў чэрап загінуўшага. Па дадзеным выпадку нават была ўзбуджана крымінальная справа.

Месца пахавання было вядома па адзнацы на адной з мап і па дрэве, на якім быў выразаны крыж. Колькі год таму было вырашана зрабіць памятную надмагільную пліту. Зрабіўшы яе ў добрых брэжнеўскіх традыцыях і надпісам парасейску, на доўгі час пакінулі ляжаць у закутках акадэміі. І толькі летась яе ўладкавалі на месцы пахавання.

І вось 16 студзеня 1993 года сябры Магілёўскай культурна-асветніцкай суполкі беларусаў «Машэка» і каталіцкая моладзь касцёла св. Станіслава г. Магілёва разам з жыхарамі г. Горкі ўшанавалі памяць загінуўшых і гадавіну паўстання 1863—1864 гг. на месцы пахавання Войцеха Дамарацкага. Ксёндз-вікары касцёла св. Станіслава Раман адправіў жалобнае набажэнства.

По справе падзей у Горках праходзілі 5 выкладчыкаў і 61 студэнт інстытута. Згодна прысуду 26 былі асуджаны на катаргу, 33 сасланы ў ссылку. Земляробчы інстытут быў зачынены і пераведзены ў Пецярбург. Віленскі генерал-губернатар Мураўёў пісаў царскаму міністру: «Хорошо вы сделали, что покончили с Горы-Горецким институтом. Это было скверное гнездо».

Ігар ПУШКІН,
Наталля ЦЯРЭШЧАНКА.

НЕЗАБЫЎНЫ ВОБЛІК

Станіславу ШУШКЕВІЧУ споўнілася б 85 гадоў

Мне пашанцавала, а можа, калі больш дакладна, і пашчасціла пазнаёміцца са Станіславам Пятровічам тады, калі я быў школьнікам, грыз навуку ў сёмым ці то восьмым класе. Спачатку знаёмства было завочнае, з вока на вока мы сустрэліся і ўбачыліся пазней.

На той час я лічыўся заядлым сельнорам, дасылаў заметкі, допісы, карэспандэнцыі не толькі ў рэдакцыю раёнкі, але і ў сталічныя газеты. Не даваў мне спакою і рытмічны лад верша, яе вялікасць выкшталцоная панна рыфма, на якой для мяне, здаецца, сышоўся клінам свет. Пісаў я вершы ўпотай ад сябрукоў, пісаў, забіўшыся ў закутак ці ўзлезшы на гарышча хаты. І рэгулярна адсылаў іх у рэдакцыі газет, у тым ліку і ў «Мінскую праўду». Гэтаксама рэгулярна атрымліваў адказы. Былі яны нешматслоўныя і стрыманыя, з абавязковай прыпіскай: «Вучыцеся ў класікаў нашай літаратуры Я. Купалы і Я. Коласа». А ўнізе стаяла таямнічае і загадкавае для мяне прозвішча — С. Шушкевіч.

Ах, як хацелася мне тады пабачыць гэтага чалавека, хоць краем вока зірнуць на сапраўднага паэта! Калі б гэта адбылося, мне, здаецца, адкрылася б вельмі і вельмі многае, нават тое, пра што я і не здагадваўся. Але ў наш мядзведжы куток рэдка калі заглядвалі вялікія людзі, хіба толькі што агенты па зборы падаткаў.

Я стараўся трымацца парады паэта: вучыўся ў школе і вучыўся пісаць у тых паэтаў, чые зборнікі траплялісія пад руку ў школьнай і сельсавецкай бібліятэках. «Дзе прайшлі салдаты, Сталіна сыны, там не будзе болей на палях вайны», — на памяць дэкламаваў я радкі, дзівіўся, як проста яны напісаны і, азіраючыся на іх, шкроб пяром і сам.

Аднойчы рызыкнуў напісаць апавяданне. Ледзь уціснуў яго ў пракрустава ложа школьнага сшытка і адразу адаслаў у рэдакцыю «Мінскай праўды». На поспех не разлічваў і не спадзяваўся. І якім было маё здзіўленне, калі атрымаў ліст за подпісам даўно ўжо мне знаёмага прозвішча: «Прыязджайце да нас, у Мінск, у рэдакцыю. Трэба зрабіць такія-сякія праўкі, і апавяданне можна будзе друкаваць».

Было гарачае лета, сухмень і спякота. І я басаног, як кажуць, дзе бокам, дзе з падскокам дабраўся да сталіцы. Пры сустрэчы з першым міліцыянерам адчуў, што зрабіў ці раблю нешта не так. Метраў яшчэ за пяцьдзесят, да таго як размінуцца з ім, ён уталопіў свой позірк на мае босыя ногі. Ён не спыніў мяне, але, як заведзены, паварочваўся на месцы з той павольнасцю, з якой я, прайшоўшы міма, аддаляўся ад яго.

Праз які час я быў у рэдакцыі «Мінскай праўды», сядзеў у кабінеце С. Шушкевіча, схаваўшы босыя ногі далёка пад стол, каб іх не сњмеціў гаспадар. Рэдакцыя месцілася на той час на рагу вуліцы Варвашэні і праспекта, дзе цяпер знаходзіцца часопіс «Нёман». За акном бразгацелі трамваі, раўлі грузавыя машыны. Было нязвычна шумна і грымотна.

Запомнілася і кранула тая далікатнасць, з якой сустрэў мяне Станіслаў Пятровіч. Паводзіў ён сябе натуральна і нязмушана, быццам ведаў мяне даўным-даўно. Здзівіла і яго круглая, да бляску паголеная галава. Гэта для мяне было ў навіну. Калі б хто-небудзь у нас у вёсцы адважыўся на такое, яго засмяялі б, не далі праходу. Гаварыў ён добразычліва, мякка і душэўна. Адшукаўшы ў шуфлядзе рукапіс майго апавядання, ён сказаў, дзе, што і як трэба паправіць, паклаў перада мной ручку з пяром, а сам сеў за свой аграмадны стол і паглыбіўся ў нейкі клопат.

Доўга я пацеў над сваім творам, употай раз-пораз пазіраючы ўбок С. Шушкевіча. Я не ведаў тады, якія суровыя гады і выпрабаванні выпалі на яго лёс, не мог і здагадацца, што ён «хрэснік» трыццаць сёмага года, сядзеў у знакамітай мінскай турэмнай цытадэлі на Валадарскага, а пасля колькі гадоў правёў у Сібіры. Пасля вайны яго вызвалілі, і ён прыехаў у Мінск, уладкаваўся на працу. Але Берыю здалося, што ён паспяшаўся вызваліць зняволеных. Паэта арыштавалі другі раз, адправілі ў тую ж самую Сібір, усё пайшло па новым крузе.

Хоць апавяданне я правіў так, як і раіў С. Шушкевіч, але свету яно не ўбачыла. Затое, разгарнуўшы аднойчы «Мінскую праўду», я адчуў, як з-пад ног у мяне паплыла падлога — на другой старонцы былі надрукаваны тры мае невялікія вершы. Я разумеў і ведаў, каму трэба быць удзячным — літкансультанту С. Шушкевічу.

Перакрыжаваліся нашы шляхі-дарогі, калі я, студэнт аддзялення журналістыкі БДУ, прыйшоў на практыку ў рэдакцыю «ЛіМа». На той час С. Шушкевіч працаваў загадчыкам аддзела пісем. Сядзеў ён у бакавушцы, каля самага ўваходу ў рэдакцыю, займаўся сваёй, здавалася б, далёка не творчай, канцылярскай справай. Быў ён немітуслівы, спакойны і разважлівы. Умеў і заступіцца за чалавека. Аднойчы нехта з супрацоўнікаў рэдакцыі зрабіў правінку, і тагачасны рэдактар пачаў выклікаць да сябе загадчыкаў аддзелаў, раіцца, якое пакаранне вынесці вінаватаму. Памятаецца, Станіслаў Пятровіч казаў мне, калі я зайшоў да яго ў бакавушку: «Пра якое пакаранне можа ісці гаворка? Нагаварыць на чалавека, абліць яго гразёй можа ўсялякая жаба. Так я сказаў і рэдактару. Не падтрымаў яго. Прывыклі мы да пакаранняў ды іншага глупства».

Мне здалося, што ён не любіў нават вымаўляць само слова — пакаранне!..

Давялося мне быць і на вечарыне С. Шушкевіча, што была наладжана з нагоды яго 70-годдзя. Выступалі многія паэты, калегі Станіслава Пятровіча. Нечакана тамада назваў і маё прозвішча. Я не рыхтаваўся да выступлення і настолькі разгубіўся і расхваляваўся, што язык у роце анямеў. Тамада, пэўна, зразумеў мой стан і павёў свой рэй далей. А мне гэтак стала прыкра і няёмка за сябе, хоць скрозь зямлю праваліся!

У той вечар па дарозе дахаты я вырашыў, што абавязкова загладжу сваю віну: напішу верш пра лёс Станіслава Пятровіча. Напішу і прачытаю яму. Напісаўся верш, на жаль, не адразу, а праз многа гадоў. І прачытаць яго паэту, хоць ён пісаўся пры яго ным жыцці, я не паспеў.

Антыюбілейнае

Мы узрост павінны шанаваць,
Ён са службы веку
Век не зволіцца.
З круглай датай Вас
павіншаваць,
Станіслаў Пятровіч,
Мне дазвольце!

Запазніўся крыху!
Знаю сам.
Ды, напэўна,
І не гэткай пільніцай
Вам ён не патрэбен, фіміям,
З дымнаю і чаднаю
кадзільніцай.

Калі сэрца ные і гарыць,
Боль яго жуе, нібы дажоўвае,
Хіба можна фіміям курыць,
Гаварыць пра туманы
ружовыя!

Лесаруб,
Геолаг,
Далакоп,
Хіба тое у душы адмерла,
Што данос злавесны і паклёп
У Сібіры Вам спаўна адмералі!

Каб і білі перуны жуды
І маланкі скрозь ад страху
лыпалі,
Не забыць,
Як везлі Вас туды
У цялятніку часоў Сталыпіна.

Колькі іх, партрэтаў-абразоў,
Па краіне ўсёй вісела
з ідалам!
Дзесяць год завей і маразоў
З ведама яго, як лёду, выдалі.

Станіслаў Пятровіч!
Сцяўшы дых,
Гавару без пафасу
прытворнага,
Я шкадую, можа, больш за
ўсіх,
Што ў Сібір Вас звяга
Запраторыла.

Калі б недзе на краю зямлі
Не трымалі Вас у накамарніку,
Можа б, нашу вёску зберaглі
У вайну пякельную
Ад карнікаў.

Каб з-за дроту адпусціў Малох,
Як ішла вясна ракою з
крыгамі,
Можа б, дзед
З усёй сям'ёй не лёг
У прадонне яміны на выгане.

З захаду не зводзячы вачэй,
То з дзялянкі, то з сырой
Капальніцы,
Вам на кроплю не было
лягчэй,
Чымсьці нам пад лютай
акупацыяй.

Беды нас і радасці адны
Апускалі і ўзнімалі высака.
Выграбліся мы з агню вайны,
Вы — з-за крат
На Енісей у высылку.

Быў падобны шлях у нас і лёс,
Густа бед аблытаны мярэжамі:
Валаклі Вы баржу цераз плёс,
Баразну цягнуў я,
Ў плуг упрэжаны.

Ад Дудзінкі ледзь не да Уфы,
Там, дзе валуны з глыжамі
Голымі,
Выгрызалі Вы кіркой шурфы,
Яму рыў я для памерлых
З голаду.

У зямлянцы —
Цеснай кануры —
Быццам аднадумцы і
супольнікі,
Грызлі Вы сухія сухары,
Я — кару глытаў,
Душыўся поліўкай.

Як вярхоўны захацеў, ціхом
Мы, вяскоўцы,
З ссыльнымі і вязнямі,
Катаржным жалезным
ланцугом
Скуты ўсе былі
І туга звязаны.

Праўду і сумленне пад
замком
Усюды пільнасць пасвіла
зіркатая.
Дзеля ўсіх —
Адзін і той закон,
Дзеля ўсіх —
Адна і тая катарга.

Замест вагаў —
Пудавік-бязмен
У руках Феміды, бы
у крамніцы.
Смерць адважыць,
Калі хочаш змен,
І без гуку—у расход
Пад раніцу!

Мы адну ікону на зямлі
Паднаўлялі,
Пляміны вылізвалі.
І нібыта з дня у дзень жылі
У адным канцлагеры
вялізарным.

Каб пра гэта ведаў і сляпы,
З тэхнікай сучаснаю навейшаю
Скрозь на пагранічныя слупы
Дрот густы, нібы ніты,
Навешвалі...

Вы усё ж сумелі дапаўзці
Да жаданай волі, як да берагу,
Сквапны спрут ГУЛАГа
адпусціў
Да садоў з ігрушамі-бэрамі.

У імя якіх ідэй і мэт
За дратамі,
З ікламі калючымі,
Столькі год,
Сасланага за свет,
Пільнавалі,
Муштравалі,
Мучалі!

Для чаго ў жалезе
Столькі вёрст
Гналі ў маразы
Праз ноч завейную!..
Вось ён, наўздагон,
Мой тост—не тост.
Мабыць, слова
Антыюбілейнае...

Васіль МАКАРЭВІЧ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

АСЦЯРОЖНА, НЕ ЎСТУПІ!

Перадусім, шаноўнае спадарства, перапрашаем, што мусім раздражняць ваш слых адным дужа брудным слоўцам, якое, нягледзячы на ўсю сваю брыдоту, не толькі дапяла сучаснага літаратурнага працэсу, але і зрабілася вартым творчым здабыткам аднаго тутэйшага аўтара. Ды не толькі яго, але цэлага газетнага калектыву. Можа, не варта было б пра ўсё гэта распавядаць на старонках такога паважанага выдання, як «ЛіМ»? Нехта, напэўна, скажа, што бруднае лепей не заўважаць, маўляў, чысцейшым будзеш. Мажліва, яно і так, праўда, бруду ад гэтага не паменее, ды і застаецца небяспека ў яго выпадкова патрапіць. Але калі ўжо надарыўся прыкры выпадак і чалавек так ці інакш з гэтым брудам сутыкнуўся, то хоча ён гэтага, ці не, а рэагаваць неяк мусіць. На тое і дадзены інстынкт самазахавання.

«Блявоціна». Гэткім трапным слоўцам узбагаціў сучасную публіцыстыку пісьменнік В. Мыслівец, назваўшы так свае нататкі ў камуністычным баявым лістку «Мы и время» (№ 2, студзень 1993 г.) Што й казаць, загаловак вельмі ўдалы і цалкам адпавядае зместу напісанага. Бо, сапраўды, як жа яшчэ можна назваць старонку газетнага тэксту, мэта якога заключаецца ў тым, каб з усёй літаратарскай красамоўнасцю шчодра абліць ванітоўным брудам свайго ж калегу пісьменніка. Ды не абы-каго. На гэты раз аўтар ванітоўнага жанру абраў сваёй ахвярай Алеся Адамовіча. Тут, праўда, В. Мыслівец далёка не першапраходца. Памятаем, як у свой час на выкананне адпаведнага заказа нямала сілаў паклала адна сталічная сельгасжурналістка, якая цяпер вяшчае ад імя ўсіх славян. Як калісьці пяялі: «Узнаю я их по голосам...» Гэткі шпаркі рост спецыялісткі па славянах, відаць, дужа ўразіў і рупліўца чырвонай нівы. Ды й шанец прагучаць падвярнуўся своечасова, бо чым жа яшчэ пра сябе нагадаеш.

Пра што ж распавядае ў сваёй «Блявоціне» В. Мыслівец? Пачытайма. «Адным з самых задзірыстых і яршыстых зневажальнікаў былой сістэмы, вучоных-атамшчыкаў, медыкаў, кіраўнікоў рэспублікі, выступіў як заўсёды ў крытычны момант, прагавіты да самаўслаўлення пісьменнік Алесь Адамовіч». Але гэта пакуль што дробязь, толькі мяккі ўступ. Галоўнае ж у гэтым «творы» — пабудаваная на брыдкаслоўі высновa, што А. Адамовіч «смуродзіць атмасферу» вакол чарнобыльскай праблемы і што галоўная небяспека менавіта ад гэтага, а не ад радыяцыі. Вось як ацэньвае В. Мыслівец наступствы Чарнобыля, карыстаючыся словамі аўтарытэтнага, на яго думку, урача: «Дзякаваць Богу, ні ў дарослых, ні ў дзяцей адхіленняў ад нормы няма...», І дадае: «...у падрастаючых пакаленняў, выпрабаваных чарнобыльскай бядою, хвароб не выяўлена. І нельга палохаць людзей тым, што з імі можа здарыцца ў будучым...». Так што супакойце вашы нервы, спадарове, бо нічога пагражальнага ў Чарнобылі не адбылося, суцяшае нас Мыслівец і тлумачыць, што Алесь Адамовіч толькі таму і ўхапіўся за гэтую праблему, бо дужа хацеў «...дапяць да кабінетаў Слюнькова і Гарбачова, каб на гэтай апошняй саломіне выплысці ў акадэмікі».

Нехта, мабыць, падумае: навошта ж цяпер, калі столькі ўжо сказана аб Чарнобылі, зноў хаваць усю трагедыю з жахлівымі праявамі й непрадказальнымі вынікамі, трагедыю сусветнага маштабу?! Каму так карціць збіць гэты маштаб і звесці ўсё на нуль? Ну, па-першае, тым, хто любымі сродкамі хоча абяліць пэўных адказных асоб і тую злачынную сістэму, якой верна яны служылі і дзеля якой сёння шчыруе В. Мыслівец. Па-другое, тым, хто ўздумаў ажыццявіць вар'яцкую ідэю — згвалтаваць ісціну навідавоку ўсяго свету. Аўтар «Блявоціны» настойліва падводзіць чытача да думкі, што калі ў Чарнобылі нешта і адбылося, то вінаваты ва ўсім Алесь Адамовіч, які «...настойліва і бяздумна адцягваў кіраўнікоў і спецыялістаў ад вырашэння неадкладных праблем чарнобыльцаў-пакутнікаў...» Вось так, ні больш, ні менш. Аказваецца, родная партыя, выбіваючыся з апошніх сіл, усімі магчымымі сродкамі імкнулася ратаваць свой гаротны народ, а нейкі Адамовіч больш за тры гады не даваў ёй зрушыць з месца, перакрыўшы ўсе каналы інфармацыі.

Чытаючы далей, мы даведаліся, што Слюнькоў і ЦК, аказваецца, усё зрабілі, каб у першыя ж дні зліквідаваць вынікі аварыі. Вось толькі Адамовіч не заўважыў гэтае руплівасці, бо скарыстоўваў трагедыю ў сваіх асабістых мэтах. Ды гэта яшчэ не ўсё, «...гэтага аказалася мала рыбакам з адамовіцкага згуртавання маскоўскіх «ліквідатараў» праўды пра Чарнобыль. Яны няспынна закідвалі акадэміку вуды з атрутнымі чарвякамі на кручках. І накінулі-такі пятлю на шыю Лягасаву...».

Ну як вам, спадарове, інфармацыйка? Але паслухайце далей. «Ашалелы натоўп пад апаганенымі гітлераўскімі і кайзераўскімі паслугачамі сцягамі пракапыцеў конскім табуном па праспекце імя Францыска Скарыны. Называлася гое чарнобыльскім шляхам». А гэта ўжо пра нас з вамі, шаноўныя чытачы «ЛіМа». Бо не толькі мы, а і многія з вас крочылі ў той шасцідзесяцітысячнай калоне, у шэрагах якой разам з Пазняком, Адамовічам, акадэмікам Веліхавым ішлі светлай памяці Міхась Ткачоў ды Мікалай Ігнатовіч, ішлі дзесяткі ліквідатараў чарнобыльскай катастрофы, многія з якіх ужо пакінулі гэты свет, ішлі сотні жыхароў Брагіна, Нароўлі, Хойнікаў, што й цяпер паміраюць на атручанай зямлі. І да якой жа ступені цынізму трэба было дайсці камуністу Мыслівцу, каб глумліва назваць дзесяткі тысяч грамадзян Беларусі ашалелым конскім табуном?!

Мы не аспрэчваем права В. Мыслівца прытрымлівацца сваіх палітычных поглядаў. Але калі гэтыя погляды пераходзяць у звычайную подласць, то не заўважаць яе — азначае пагадзіцца з гэтай подласцю. А таму рэагаваць неяк трэба. І не толькі нам, але, напэўна, і кіраўніцтву Саюза пісьменнікаў Беларусі, членам якога з'яўляецца «товарищ» Мыслівец. Бо чаго варта «літаратура» наступнага кшталту:

«Нямала блявоціны рыгнуў А. Адамовіч на мёртвага Сталіна, на Ніну Андрэеву, Яфрэма Сакалова, Аляксандра Аляксандрава, сумленне эпохі— Старадубцава...» Які вытанчаны стыль! Які высокі эстэтычны густ! Якое замілаванне роднай моваю! Адразу адчуваецца сталы майстар прыгожага пісьменства, сапраўдны інжынер чалавечых страўнікаў. Далёка не кожнаму выпадаюць такія творчыя знаходкі. Бо не дарэмна ж талент пісьменніка быў заўважаны й ацэнены ярым «прыхільнікам» беларушчыны таварышам Чыкіным. І, мабыць, рэдактару ды супрацоўнікам газеты «Мы и время» можна пажадаць у далейшым выкарыстоўваць загаловак нататкаў Мыслівца для назвы свайго выдання. Бо й сапраўды, «Время», як вядома, імкліва рушыць наперад, а «Мы» (яны) зацята цягнуць назад у светлую сацыялістычную мінуўшчыну. Атрымліваецца нейкая незразумелая тузаніна. Іншая справа «Блявоціна». Тут, як кажуць, і форма, і змест. Вось толькі асцярожна, чытач, не ўступі.

Рыгор СІТНІЦА,
Валеры СВІСТУНОЎ,
сябры мастацкай суполкі «Пагоня»
Саюза мастакоў Беларусі.

МУЗЫКА

Гэта — новы хор

Фота зроблена В. СІБРЫКАВЫМ пасля выступлення хору на ўрачыстасцях у Заслаўі.

28 лютага ў зале на Залатой Горцы дэбютуе Мінскі абласны камерны хор. Што мы ведаем пра гэты калектыў? Амаль нічога... Створаны 8 месяцаў таму, фінансуецца абласным упраўленнем культуры, базуецца ў Маладзечне. Выступаў летась у Заслаўі на ўрачыстасцях з нагоды 1000-годдзя хрысціянства на Беларусі, ездзіў з канцэртамі па Міншчыне, рыхтуецца да вандроўкі ў пацярпелыя ад Чарнобыля раёны Гомельшчыны, а затым і Магілёўшчыны. Звярніце ўвагу на праграму, з якой гэты маладыя калектыў пад кіраўніцтвам Аляксея Шута рыхтуецца выступіць у сталічнай філарманічнай зале: творы А. Туранкова, П. Чайкоўскага, А. Архангельскага, П. Часнакова, Э. Казачкова, С. Бельцюкова, А. Дзмітрыева. Застаецца ўведаць галоўнае — вакальную культуру ды мастацкі ўзровень выканання Мінскага абласнога камернага хору...

Н. К.

Адкрыццё «Уніі»

Мужчынскаму камернаму хору пад кіраўніцтвам Кірылы Насаева — 2 гады, і прадстаўляць «Унію» публіцы быццам бы не трэба. Ды, як засведчыў мінулы суботні канцэрт, можа стацца адкрыццём і сустрэча з добрым знаёмым. Культавая музыка, якая не ў такія й далёкія часы займалася душой чалавека з ягонага дзяцінства, — вось што пяе, адраджае, прапагандуе гэты хор. Скажаце, ёю займаюцца сёння ці не ўсе? То дзякуй Богу! А мужчынскі хор, зразумела, робіць гэта непаўторна. «Унія» — найперш калекцыя прыгожых галасоў (згадайма тэнар Івана Бурака, бас Міколы Сахацкага!). Відавочны пошук сваёй мастацкай інтэрпрэтацыі, відавочны прыярытэт адухоўленасці ў выкананні. Рэпертуар жа — гэта радасныя адкрыцці ў музыцы лацінскай хрысціянскай традыцыі ды праваслаўнай. Колькі было іх за вечар! Фрагменты каталіцкіх службаў (створанае аўтарамі, што працавалі на беларускіх землях у XVIII ст.). Прэм'еры нашых таленавітых сучаснікаў А. Дзмітрыева («Dies irae», рэдкі ўзор харавой чаконы) ды А. Гембіцкага (прыгожыя, рамантычна - пачуццёвыя фрагменты імшы). Спадчына М. Равенскага («Магутны Божа», літургічны хор «Во царствии твоем») і вядомага на эміграцыі З. Верасава; «Жалобны марш» на Купалавы словы, «О, Беларусь, мая шыпшына» на вершы У. Дубоўкі — М. Шчаглова - Куліковіча. Колькі ж добрай не чутай ранней музыкі, колькі шчырасці ў выкананні, колькі захопленых твараў у зале — несумненна, сяброў у незалежнага маладога хору «Унія», які падтрымліваюць нешматлікія пакуль спонсары (сярод іх згуртаванне «Бацькаўшчына», фірма «Дайнова»), пасля такога канцэрта пабольшала...

С. Б.

Мансэрат Кабалье ды Марыя Калас

Казаць у вочы таленту, што ён — талент, а «зорцы», што яна — «зорка», у нас нейк не прынята. «У іх» — кажуць. Дзве беларускія оперныя спявачкі Н. Губская ды Н. Залатарова, спадобіліся неверагоднага кампліменту падчас нядаўніх гастроляў трупы са спектаклем «Тоска» ў Іспаніі. Знаўцы параўналі абедзвюх выканаўцаў галоўнай партыі з бліскучымі «зоркамі» — М. Кабалье ды М. Калас. І ўвогуле былі ў захапленні. Тамтэйшае таварыства сяброў оперы прапанавала нават супрацоўніцтва: гурт іспанскіх аматараў музычнага тэатра ўзяў удзел у мімансе, а сцэнограф прапанаваў свой варыянт афармлення спектакля. З царквы быў перанесены сапраўдны алтар з усёй атрыбутыкай ды сапраўднымі свечкамі... Што з гэтага было, як у найскладаных арганізацыйных ды бытавых умовах здабываўся поспех беларускай opернай трупы на адказных гастролях, — даведаліся заўсёднікі Мінскага клуба сяброў оперы ў мінулы панядзелак. Гаворка праходзіла ў глядзельнай зале ДАВТа, перад шчыльна запоўненым партэрам выступілі рэжысёр - пастаноўшчык «Тоскі» М. Ізворска - Елізар'ева, дырэктар тэатра С. Картэс, салістка Н. Губская, рэжысёр БТ В. Скварцова, якая паспрабавала паказаць на імправізаваным экране фрагменты адзнятых у Іспаніі відэастужак. Згадваючы гастрольныя аншлагі, з жалем адзначалі артысты няўвагу роднай беларускай публікі да спектакля, створанага на дыхтоўным прафесійным еўрапейскім узроўні. Правінцыйная большасць, пэўна, лічыць, што няма «зорак» на небасхіле свайго, беларускага опернага мастацтва...

С. ВЕТКА.

НАШЫ ГОСЦІ

Мянухін у Мінску

Тры словы—і ўсё сказана. Не верылася, што такое мажліва: знакаміты музыкант сучаснасці завітаў у Мінск з дабрачынным канцэртам. Творы Гайдна, Бетховена, Бартака гучалі ў Беларускай філармоніі, інтэрпрэтаваныя маэстра Мянухіным з артыстамі аркестра «Хунгарыка». Не верылася, што білеты (ой, дарагія!) на гэты канцэрт прадавалі ў звычайных гарадскіх касах для ўсіх ахвотнікаў. Пашанцавала ж некаму: купілі... А хто не купіў, не патрапіў, не паслухаў, —таму й дасюль не верыцца: «Мянухін у Мінску? Не можа быць!»

С. Б.

ЛІТКУР'ЕР

З клопатам аб мове

У Доме літаратара прайшла прэм'ера кнігі Уладзіміра Юрэвіча «Слова жывое, роднае, гаваркое...», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва». Вядучы вечара В. Рагойша, народная артыстка СССР С. Станюта, рэжысёр тэлебачання К. Сафроненка, рэдактар перадачы «Жывое слова» на радыё Г. Шаблінская, рэдактар гэтай кнігі М. Зелянкова, крытык і літаратуразнаўца А. Станюта і іншыя гаварылі як пра само выданне, так і ўвогуле пра творчасць У. Юрэвіча, што хораша ўпісваецца ў справу нацыянальнага Адраджэння.

Т. Мархель прачытала ўрыўкі з кнігі, выканала народныя абрадавыя песні. Выступіў і дзіцячы фальклорны калектыў Беларускага тэлебачання «Госціца».

Цёпла быў сустрэты прысутнымі аўтар.

П. ГАРДЗІЕНКА.

КУЛЬТУРА

Медалі з барэльефам майстра

Радашковіцкаму аб'яднанню мастацкай керамікі не прывыкаць да выканання спецыяльных заказаў, звязаных са знакамітымі юбілеямі ў жыцці краіны. На гэты ж раз мясцовыя майстры па эскізе мастака Леаніда Грыцкова выпусцілі памятныя медалі з выявай Максіма Гарэцкага. Тыраж іх невялікі — усяго 150 асобнікаў. Так што спяшайцеся, калекцыянеры!

ТЭАТР

Гульня ў «Гульню...»

Пяць прэм'ерных паказаў адбылося на малой сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы падчас лютага: Зінаіда Браварская і Віктар Лебедзеў разам з рэжысёрам Генадзем Давыдзькам, мастаком Віктарам Цімафеевым і кампазітарам Уладзімірам Кур'янам доўжылі... «Гульню ў джын» Д. Коўбэрна. П'еса амерыканскага драматурга распавядае пра лёсы двух адзінокіх старых людзей.... Зрэшты, шчымлівыя ноты «Смеху лангусты», папярэдняй супольнай работы Браварскай, Лебедзева і Давыдзькі, адчуваюцца ў гэтым новым спектаклі купалаўцаў (дарэчы, «Смех лангусты» можна пачуць і пабачыць таксама на малой сцэне)...

Сцэна з папярэдняй работы З. БРАВАРСКАЙ і В. ЛЕБЕДЗЕВА «Смех лангусты».
Фота У. РАБЦАВА.

ДРУК

«Мастацтва», № 1

У сваё другое дзесяцігоддзе часопіс «Мастацтва» ўступіў, як кажуць, па-працоўнаму. Як і раней, чытацкай увазе прапануюцца матэрыялы на самы розны густ. У гэтым можна пераканацца, згадаўшы асноўныя матэрыялы нумара. В. Вайткевіч («Дзесяць год без права перапіскі») асэнсоўвае шлях, пройдзены часопісам, і ўзіраецца ў дзень заўтрашні.. Т. Ратабыльская таксама вяртаецца ў мінулае, але больш далёкае — «Марына Цвятаева і тэатр». «Трохі пра вечнае» — роздум Т. Мушынскай над балетам «Ундзіна». Яна ж гутарыць з В. Гардзеевым — «Самае галоўнае — быць незалежным».

Змешчаны дыялог І. Дабралюбава і Е. Бондаравай «І зноў абраў бы кінематограф», развагі У. Майсеева «Пра «залатую» папку, або Як я быў драматургам» і яго сцэнарый мультфільма «І збудаваў чалавек дом...»; гутарка А. Чарняўскай з П. Драчовым «Наша праца была недарэмнай» і іншыя матэрыялы.

Выбар... «Выбару»

Газета дэмакратычных плыняў Прыдзвінска - прыдняпроўскага краю «Выбар» — выданне, якое арыентуецца на шырокае адлюстраванне працэсаў нацыянальнага Адраджэння, раскрыццё праблем, што хвалююць наша грамадства сёння. З Віцебска, дзе выходзіць «Выбар», тым самым бачыцца ўся Беларусь. Канечне, у гэтага выдання, заснавальнікам якога з'яўляецца Віцебскі гарадскі клуб выбаршчыкаў «За дэмакратычныя выбары», нямала і сваіх праблем, у першую чаргу з паперай. Давялося пайсці на нялепшы крок: напалову зменшыць тыраж газеты, каб за кошт сэканомленай паперы павялічыць перыядычнасць «Выбару».

«Першацвет», нумар другі

А па сутнасці, першы, студэнцкі нумар, бо часопіс маладых, заснаваны ў маі 1992 года, летась выйшаў, так бы мовіць, пробны экземпляр. Так што «Першацвет» па-ранейшаму прымае віншаванні. Адно з іх за подпісам міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіча друкуецца. Ёсць у ім і такія словы: «З першацвету заўсёды далікатны і самы духмяны ўраджай. Але асцерагайцеся і памятайце, што першацвет баіцца замаразкаў, можа стаць пустацветам». Што ж, каб не было «замаразкаў», у многім залежыць і ад згаданага міністэрства, яго матэрыяльнай падтрымкі. Пакуль яна ёсць...

НОВЫЯ ВЫДАННІ

Запрашэнне ў Нясвіж

«Замалёўкі з натуры мастака У. Лукшы» — такі падзагаловак мае невялікі альбом «Куточкі Нясвіжа», выпушчаны выдавецтвам «Полымя». Палымянцы пастаянна трымаюць у полі зроку гэты адзін з самых цікавых і старажытных гарадоў беларускай зямлі, прысвячаючы яму кнігі, паштоўкі. Цяперашняе выданне адметнае тым, што ажыццёўлена за кошт сродкаў аўтара. У. Лукша адлюстраваў у сваіх творах найбольш гістарычна значныя мясціны Нясвіжа, расказаў пра яго людзей, паказаў тутэйшыя маляўнічыя краявіды.

Памяць праз боль

У выдавецтве «Навука і тэхніка» пабачыла свет кніга Мікалая Токарава «Вернутыя імёны. Супрацоўнікі АН Беларусі, пацярпеўшыя ў перыяд сталінскіх рэпрэсій». Называюцца імёны 143 чалавек — прэзідэнтаў і віцэ - прэзідэнтаў гэтага навуковага цэнтра, акадэмікаў і членаў - карэспандэнтаў, дактароў і кандыдатаў навук, аспірантаў і проста рабочых. Сярод ахвяр—Вацлаў Ластоўскі і Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны), Аркадзь Смоліч і Іван Пятровіч (Янка Нёманскі), Максім Гарэцкі і Язэп Лёсік... Толькі 43 чалавекі з гэтых пакутнікаў, прайшоўшы праз пекла турмаў, ГУЛАГаў, засталіся ў жывых.

У Паставах — навінка

Літаратурнае аб'яднанне «Світанак», што працуе пры рэдакцыі раённай газеты «Пастаўскі край», выпусціла чарговую кніжку. Ёю стала аповесць Алеся Касценя «Золата дзядулі». Твор вострасюжэтны, падзеі ў ім разгортваюцца дынамічна.

Аўтар, які дагэтуль быў вядомы як паэт, зрабіў спробу напісаць дэтэктыў. І спробу досыць удалую. Прынамсі, аповесць чытаецца. З цікавасцю сочыш за тым, як разгортваецца дзеянне, як вакол золата, схаванага даўно, яшчэ ў даваенны час, разгараюцца страсці, розныя людзі спрабуюць авалодаць ім. Гіне нашчадак гэтага багацця, робіцца замах на жыццё яго знаёмага, умешваецца ў справу міліцыя, а ў выніку золата зноў жа загадкава знікае...

Адным словам, дэтэктыў ёсць дэтэктыў. Пераказваць яго — марна. Лепш, калі натрапіце на гэтую пастаўскую навінку, набудзьце яе і — чытайце.

А. М.

РЫХТУЕЦЦА ДА ВЫДАННЯ

Гэта мы — беларусы...

Хто ж мы, беларусы? Адкуль бяром пачатак, пры якіх абставінах узнік беларускі этнас? Як фарміраваліся нацыянальная свядомасць, лад жыцця, культура? На гэтыя і многія іншыя пытанні дасць адказ шматтомнае выданне «Беларусы», якое рыхтуюць навуковыя супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі?

У выдавецтва «Навука і тэхніка» ўжо здадзены першы том «Беларусы. Прамысловыя і рамесныя заняткі», які плануецца да выхаду ў першым паўгоддзі 1994 года. У гэтым томе ў даходлівай форме расказваецца пра традыцыйныя рамёствы нашага народа — ткацтва, кавальства, ганчарства, пляценне і г. д., а таксама пра сучасныя мастацкія промыслы — вышыўку, разьбу па дрэве, пляценне з саломкі і іншыя.

Завяршаецца праца над двума наступнымі тамамі. Яны будуць прысвечаны этнагенезу і этнічнай гісторыі беларусаў, сям'і і сямейнаму быту.

Усяго ж да канца нашага стагоддзя плануецца выпусціць прыкладна 10—15 тамоў.

Што тычыцца першага тома, дык на яг да жніўня 1993 года праводзіцца падпіска. У Мінску ёй займаецца магазін «Акадэмкніга».

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«Праз прызму інтарэсаў Беларусі»

Вацлаў Іваноўскі... Чалавек, постаць якога была выкраслена з гісторыі беларускай культуры і нацыянальнага руху. Да апошняга часу ён быў прадстаўлены як вораг народа, польскі ці нямецкі агент, фашысцкі калабарант...

Кніга польскага гісторыка Юрыя Туронка, выдадзеная ў 1992 годзе варшаўскім выдавецтвам «Грыф» сумесна з Інстытутам гісторыі Польскай акадэміі навук пры падтрымцы фонду Баторыя, мае назву «Вацлаў Іваноўскі і адраджэнне Беларусі». Абапіраючыся на сотні вывучаных ім дакументаў і сведчанні непасрэдных удзельнікаў падзей таго часу, доктар Туронак прадставіў у сваёй кнізе шырокі агляд падзей палітычнага, культурнага і нацыянальнага жыцця Беларусі першай паловы стагоддзя праз удзел у іх Іваноўскага.

«Снілася яму незалежная Беларусь. Толькі гэтая мэта абумоўлівала ўсе намаганні, скіраваныя Іваноўскім на абуджэнне і пашырэнне нацыянальнай свядомасці. Яшчэ маладым студэнтам ён зразумеў, што дасягненне гэтай мэты не магчыма без рэальнай вонкавай падтрымкі. І таму ён супрацоўнічаў з Расіяй, Польшчай і Нямеччынай — усё залежала ад часу падзей і здольнасці і зацікаўленасці патэнцыяльнага хаўрусніка падтрымаць інтарэсы Беларусі. Аднак толькі ёй адзінай ён прысягнуў на вернасць, а іншых успрымаў праз прызму інтарэсаў Беларусі і чакаў ад іх разумення і дапамогі. Гэтай дарогай ён крочыў да смерці...», — піша аўтар у сваёй прадмове да кнігі.

Дзейнасць Іваноўскага ў кнізе падаецца і прасочваецца праз яго стасункі з людзьмі, якія на той час так ці інакш уплывалі на лёс Беларусі. Сярод іх — ягоныя браты Тадэвуш і Юры — выдатныя дзяржаўныя дзеячы Літвы і Польшчы, Юзаф Пілсудскі, Вільгельм Кубэ, Радаслаў Астроўскі...

Шмат каму погляды аўтара кнігі могуць падацца спрэчнымі, але трэба адзначыць, што ён пры гэтым абапіраецца на факты, пацверджаныя дакументамі, і ўжо таму тыя вартыя вывучэння.

Першая кніга Ю. Туронка — «Беларусь пад нямецкай акупацыяй» ужо перакладзена і рыхтуецца да выдання. Застаецца спадзявацца, што ў хуткім часе мы атрымаем і другую кнігу гісторыка.

У. ПАНАДА.

ГІСТАРЫЧНАЯ ПРАЎДА ВЫМАГАЕ...

З нагоды «юбілею» Нясвіжа

Нясвіжцы рыхтуюцца адзначыць 770-я ўгодкі свайго горада. Упамінанне Нясвіжа ў *летапісе пад 1223 годам звязана* з іменем Юрыя Нясвіжскага, які загінуў разам з іншымі ўсходнеславянскімі князямі ў бітве з татарамі на рацэ Калка. Узаемадачыненне прозвішча нябожчыка і назвы горада, здавалася б, не выклікае сумненняў. Дата першага ўпамінання Нясвіжа і суаднясенне яго з князем Юрыем стала, бадай, аксіёмай, патрапіўшы ў многія энцыклапедыі, гістарычныя манаграфіі *і артыкулы, у публікацыі* папулярнага характару па мінуўшчыне горада. З выкарыстаннем вядомых матэрыялаў па гісторыі Нясвіжа і рыхтаваў, падобна, свой артыкул «Калі дом пустуе...» народны дэпутат Рэспублікі Беларусь, старшыня Нясвіжскага райсавета Уладзімір Дражын («Народная газета», 1992, 17 снежня). Публікацыя надзвычай актуальная, але, на жаль, у аснову асобных высноў яе пакладзена пэўная гістарычная недакладнасць.

Яшчэ Я. Якубоўскі, а за ім акадэмік М. Ціхаміраў усумніліся ў правільнасці суаднясення князя «Несвежьскага», як запісана ў летапісе, з Нясвіжам на Беларусі. Даследчыкі меркавалі, што ён валодаў горадам Несвіжскім, які знаходзіўся, у адным выпадку, у басейне верхняй Волгі і Акі, а ў другім — паміж Суздалем і Шуяй. М. Балінскі, Т. Ліпінскі і У. Сыракомля звязвалі гісторыю Нясвіжа з 1388 годам, калі Рыгор і Іван Нясвіжскія, *нашчадкі* Карыбута-Дзмітрыя Альгердавіча, прысягалі каралеўскай пары—Ягайлу і Ядвізе. Але такое меркаванне абвяргаецца грунтоўным даследаваннем шляхецкіх радаводаў, падрыхтаваным Ю. Вольфам і А. Банецкім, якія ўказваюць на існаванне князёў Нясвіцкіх (у некаторых крыніцах — Нясвічскіх), нашчадкаў князёў Турава-Пінскіх, з родавым цэнтрам Нясвіч над ракой Палянкай *у Луцкім павеце на Валыні*. Прадстаўнікі гэтага роду ў адносінах да Карыбута Альгердавіча знаходзіліся ў васальнай залежнасці.

Пацвярджэннем прыведзенага меркавання адносна ўладанняў князёў Нясвіцкіх з'яўляюцца звесткі з кнігі М. Любаўскага «Абласное дзяленне і мясцовае ўпраўленне Літоўска-Рускай дзяржавы на час выдання першага Літоўскага статута» (М., 1892). На карце Нясвіч пазначаны як важнейшы княскі або панскі двор пры гарадах або сёлах. Імёны розных прадстаўнікоў князёў Нясвічскіх неаднаразова трапляюцца ў дакументах XV стагоддзя, але якіх-небудзь іх сувязяў з Нясвіжам на Беларусі не прасочваецца.

Апісанне ў летапісе прычын паходу князёў з поўдня ўсходнеславянскай тэрыторыі на Калку яшчэ больш пераконвае ў існаванні князёў Нясвіцкіх. «Котяк», як паведамляе пісьмовая крыніца, прыйшоў з паклонам з іншымі князямі палавецкімі да свайго зяця князя Мсціслава Галіцкага і іншых князёў «Рускых» з просьбаю сумесна выступіць супраць татараў. У шэрагу загінуўшых у далёкім стэпе быў і князь Юрый «Шумьскі». У згаданай кнізе М. Любаўскага прыводзяцца звесткі пра Шумск, непадалёк ад якога і знаходзіўся Нясвіч. Магчыма, не памыляўся Я. Якубоўскі, калі гаварыў пра верагодную васальную залежнасць Юрыя Нясвіцкага ад князя Шумскага, які, у сваю чаргу, быў васалам князя Мсціслава Галіцкага. Нельга не звярнуць увагу, што, апроч гіпатэтычнага князя з не менш гіпатэтычнага Нясвіжа, ніхто з беларускіх земляў у паход на Калку не выпраўляўся. Тым больш дзіўна, што там мог апынуцца князь ледзьве не з цэнтра цяперашняй Беларусі.

Зразумела, што звесткі пісьмовых крыніц можна было б паставіць пад сумненне. Вядомы выпадкі, калі летапісцы або памыляліся пры апісанні пэўных падзей ці гістарычных асоб, або і ўвогуле падыходзілі да трактоўкі фактаў тэндэнцыйна. Але ж пісаная гісторыя Нясвіжа добра ілюструецца матэрыялам археалагічных раскопак, якія ў сярэдзіне 80-х гадоў праводзіў у горадзе аўтар гэтых радкоў. *Пры даследаваннях* удалося ўдакладніць некаторыя моманты нясвіжскай гістарычнай тапанімікі. У прыватнасці, фрагмент насыпнога вала каля кляштара бенедыктынак, на якім устаноўлены ахоўны знак з надпісам «Гарадзішча. Ахоўваецца дзяржавай», уяўляе сабой рэшткі абарончай бастыённай сістэмы горада, насыпанай у канцы XVI — пачатку XVII стагоддзя. Папярэднія даследчыкі, *якія вывучалі помнік, відаць, толькі візуальна*, не заўважылі фрагментаў падобнага насыпу, што захаваліся таксама ў накірунку да Слуцкай брамы. Менавіта пра такі яго характар сведчаць і картаграфічныя матэрыялы Нясвіжа. У гэтым месцы быў узведзены адзін з бастыёнаў абарончай сістэмы, які, зыходзячы з характару абрысаў, і сёння не пакідае сумнення пра сваё першапачатковае функцыянальнае прызначэнне.

Развіццё Нясвіжа як горада па матэрыялах археалагічных даследаванняў прасочваецца з канца XVI стагоддзя, калі яму было нададзена Магдэбургскае права. У немалой ступені пераўтварэнню сваёй рэзідэнцыі ў развітое гарадское паселішча спрыяў тагачасны ўладар Нясвіжскай ардынацыі князь Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка, які меў грунтоўны досвед у пытаннях еўрапейскай культуры і мастацтва. Трэба памятаць, што адбывалася гэта ў перыяд панавання на Беларусі Рэнесансу, які стаў штуршком для развіцця не толькі архітэктуры і горадабудаўнічай культуры, але і шматлікіх іншых сфер жыцця. Дарэчы, найбольш раннімі знаходкамі на тэрыторыі горада з'яўляюцца фрагменты керамічнага посуду XV стагоддзя. Яны складаюць каля 1% ад агульнай колькасці археалагічных матэрыялаў і знойдзены ўсе пры вывучэнні старажытнасцей на колішняй Гандлёвай плошчы. Археалагічныя знаходкі дазваляюць таксама гаварыць пра значны ўздым гарадскога жыцця пачынаючы з канца XVI стагоддзя. Карціна развіцця горада, створаная на падставе матэрыялаў археалогіі, пацвярджаецца пісьмовымі крыніцамі.

Першае ўдакументаванае ўпамінанне Нясвіжа трапляецца ў даравальнай грамаце 1446 года, якой засведчана, што вялікі князь Казімір Ягелончык перадаў яго Мікалаю Яну Неміровічу. Да гэтага Нясвіжам валодаў нехта Сяляўка. Затым паселішча належала Мантыгірдам, Кішкам. Пасля замужжа Ганны Кішка ў 1513 годзе з Янам Мікалаем Радзівілам Барадатым Нясвіж разам з Алыкаю перайшоў у якасці яе пасагу да вядомага магнацкага роду. У пісьмовых крыніцах літаральна да пачатку XVI стагоддзя Нясвіж не называецца ні замкам, ні, тым больш, горадам, а — «дваром нясвіжскім». Па меркаванні Я. Якубоўскага, у XV — першай палове XVI стагоддзя ён быў цэнтрам невялікай гаспадарскай воласці, насельніцтва якога займалася гандлем і рамяством. Мяркуючы па характары *ўпамінання Нясвіжа* ў «Баркулабаўскім летапісе» ў сувязі з набегам татарскіх загонаў, ён не з'яўляўся горадам і ў 1502 годзе. Заснаванне драўлянага замка ў Нясвіжы даследчыкі звязваюць з апошнімі з Кішкаў або Радзівілам Барадатым. Па меркаванні прафесара Анатоля Грыцкевіча, ён мог быць збудаваны і пры Радзівіле Чорным.

Можна спытацца, чаму звесткі пра спрэчныя аспекты нясвіжскай гісторыі не

ЧАС ЕЎРАПЕЙСКІ, А МАРАЛЬ?..

Ужо выйшаў пяты нумар газеты «Европейское время». Мы ж друкуем агляд першага. І таму, што першы нумар—праграмны. І таму, што матэрыял дасланы з-за мяжы: заўжды цікава ведаць, як тое, што адбываецца тут, глядзіцца адтуль. І, зрэшты, з той прычыны, што нататкі прафесара Я. Шыраева не толькі аб новай менскай газеце, а ўвогуле пра сацыяльна-культурную сітуацыю на Беларусі.

Знаходзячыся па справах на Беларусі, я звярнуў увагу на газету, што з'явілася ў кіёсках, з эфектнай назвай «Европейское время» і прываблівай, шматзначнай эмблемай. *Аказаўся першы нумар*. Неабходна адзначыць, што газета выклікае ўражанне саліднага выдання не толькі аб'ёмам, афармленнем, але і зместам. Сярод аўтараў асноўных артыкулаў сустракаюцца вядомыя імёны. Аднак які рэзкі кантраст я адчуў, калі прачытаў слова да чытачоў галоўнага рэдактара. Павінен прызнацца, калі я дайшоў да радкоў, дзе агульна аб'яўляецца ўвесь беларускі друк правінцыйным, «...что площадка для умной, по-настоящему современной, профессиональной, ориентирующей на мыслящих читателей газеты в Беларуси свободна», а затым заява, што на гэтае месца прэтэндуе газета «Европейское время», у мяне міжволі прабегла думка: «Трэба ж, якая прэтэнцыёзнасць і самаўпэўненасць, як у местачковага яўрэя» (трэба разумець безадносна да нацыянальнасці). Пры далейшым азнаямленні з газетай я ўмацаваўся ў гэтый думцы, асабліва, калі *прачытаў нататку «Кормимся, господа?»* нейкага Андрэя Беларусава (відаць, псеўданім).

Далей замест выразу «местачковы яўрэй» я буду карыстацца адным вызначэннем «местачковы», без слова «яўрэй», бо апошняе прамаўляецца неяк з апаскай: калі ў адмоўным плане, то навешаюць ярлык антысеміта, а калі ў станоўчым, то абзавуць сіяністам. У гэтай сувязі да месца прывесці прыклад са сваёй практыкі. Неяк я рабіў даклад пра беларускі этнас і пры тлумачэнні навуковага прынцыпу вылучэння этнічных тэрыторый сказаў, што адпаведна з метадычнымі палажэннямі ў этнаграфіі мяжа вызначаецца па размяшчэнні аўтахтоннага (карэннага сельскага) насельніцтва без уліку гарадскога, у процілеглым выпадку на тэрыторыі Беларусі да вайны ўзнікла б некалькі небеларускіх дзяржаўных утварэнняў, бо ў гарадах беларусы складалі меншасць, *ну, а пакольківі большасць* складалі яўрэі, то ўнутры Беларусі некаторыя раёны маглі б атрымаць статус яўрэйскай рэспублікі. Гэта маё тлумачэнне выклікала негатыўную рэакцыю ў аднаго з маіх калег яўрэйскай нацыянальнасці, які, нягледзячы на неаспрэчнасць навуковага боку пытання, вытлумачыў яго з *палітычнага пункту погляду* як антысеміцкі выпад.

Другі выпадак. Аднойчы, яшчэ ў застойныя часы, дыскутуючы пра вагу яўрэйскага інтэлектуальнага патэнцыялу ў жыцці грамадства, я даказваў, што ў сярэднім яўрэйская нацыя знаходзіцца вышэй за многія іншыя нацыі па сваім адукацыйным і, значыць, інтэлектуальным узроўні. Мяне імгненна абвінавацілі ў сіянізме.

Яўрэйскую тэму я закрануў невыпадкова. Сёння мы перажываем перыяд, калі тое, што ўчора было забароненым, стала не толькі магчымым, але і жаданым, мэтазгодным. Нядаўна Беларусь устанавіла дыпламатычныя адносіны з Ізраілем. У Беларусь прыязджалі відныя дзяржаўныя дзеячы Ізраіля, якія нарадзіліся на яе зямлі. Шкада, што газета недастаткова ўдзяліла ўвагі гэтым важнейшым падзеям. Наша цікавасць да Ізраіля павінна праяўляцца не толькі таму, *што ўстаноўлены дыпламатычныя* адносіны і выявілася роднасць з ім, дзякуючы такім аўтарытэтным ураджэнцам Беларусі, што несумненна збліжае нас з гэтай квітнеючай краінай, — галоўная цікавасць павінна праяўляцца да вопыту Ізраіля ў станаўленні і фарміраванні яго дзяржаўнасці ва ўсіх адносінах: эканамічных, палітычных, культурных. Цікавы вопыт Ізраіля ва ўкараненні роднай мовы. *Стваральнікі яўрэйскай* дзяржавы, кіраўнікі ўрада і большасць самых актыўных адраджэнцаў, якія з'яўляюцца пераважна выхадцамі з Еўропы, гаварылі на мове «ідыш» і на іншых еўрапейскіх мовах, аднак, нягледзячы на гэта, яны прынялі рашэнне ўкараняць у якасці дзяржаўнай мовы «іўрыт». Іх не збянтэжыла тая акалічнасць, што на мове «іўрыт» гаворыць адсталая ў культурных адносінах частка насельніцтва (сефарды). Вызначальным фактарам тут было тое, што «іўрыт» з'яўляецца мовай *карэннага насельніцтва*. Заўважу, што абедзве гэтыя мовы лінгвістычна зусім розныя. Мова «ідыш» адносіцца да германскай групы моў, а «іўрыт» — да семіта-хаміцкай групы. Трэба звярнуць увагу, што мова ўкаранялася па ініцыятыве зверху, прычым мэтанакіравана і вельмі паспяхова. Кіраўнікі краіны першыя *сярод еўрапейцаў (ашкіназі) пачалі* вывучаць іўрыт і размаўляць на ім, таму што на першае месца ставіліся праблемы развіцця нацыянальнай культуры. Адраджэнне яны пачалі з засваення старажытнай мовы, старажытнай культуры, традыцый, рэлігійных звычаяў іудзеяў.

Параўноўваючы іх праблемы па адраджэнні нацыянальнай культуры з нашымі, трэба сказаць, што тут ёсць шмат агульнага. Нашы адраджэнцы пачынаюць дзейнічаць падобным чынам, але толькі вельмі нясмела, і ў асноўным ініцыятыва ідзе не зверху. Радуе тое, што Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь валодае роднай мовай. Усё ж ёсць *спадзяванне, што* мова беларуская стане дзяржаўнай не толькі дэкларатыўна, але і фактычна. Поспехі ў вырашэнні гэтай праблемы ў многім залежаць ад прэсы.

Будзем спадзявацца, што газета «Европейское время» *падключыцца* да гэтай праблемы і ў наступных нумарах мы ўбачым рэкамендацыі з выкарыстаннем вопыту Ізраіля. Спадзяёмся таксама, што газета будзе садзейнічаць збліжэнню паміж беларускім і ізраільскім народамі. Пакуль, на жаль, пра такое імкненне газеты нельга сказаць. Калі звярнуць увагу на нататку «Среди газет и журналов», а канкрэтна на заўвагу на *адрас міністра замежных спраў* П. Краўчанкі з нагоды яўрэйскіх пагромаў на Беларусі, мы бачым адваротнае. Праўдзівасць гэтых звестак у газеце выклікае глыбокае сумненне. Мы больш схільны верыць таму, што напісана ў рэзалюцыі канферэнцыі беларускай палітычнай эміграцыі, якая адбылася ў верасні 1921 года ў г. Празе, на якой прысутнічалі прадстаўнікі шэрагу партый. У першым пункце *«Рэзалюцыі супраць яўрэйскіх пагромаў»* напісана наступнае: «На беларускай зямлі за ўвесь час шматвяковага сумеснага жыцця беларусаў і яўрэяў не было ніводнага выпадку, каб мірнае жыццё 12-мільённага беларускага народа з 3-мільённым народам яўрэйскім азмрочвалася якім-небудзь крывавым эксцэсам». Сумненні грунтуюцца на тым, што няма дакладных дадзеных пра ўдзел у пагромах менавіта беларусаў, што істотна, бо беларускае насельніцтва ва ўказаных газетай гарадах складала меншасць у параўнанні з рускімі і палякамі. Да гэтага трэба дадаць, што ўлада ва ўказаных гарадах, як і ва ўсёй Беларусі, была не беларускай.

Артыкулы ў газеце, прысвечаныя эканамічным праблемам, уяўляюцца досыць цікавымі і, трэба меркаваць, не застануцца без увагі грамадскасці. Цікавыя палітычныя артыкулы і, як заўсёды, публіцыстыка *Алеся Адамовіча*.

Можна вітаць мэты і задачы, аб'яўленыя газетай, асабліва такія, як адстойванне правоў чалавека, падтрымка антыманапольнай палітыкі, прадпрымальніцкай ініцыятывы, усемагчымых форм *уласнасці і інш*. Разам з тым, узнікае шкадаванне, што газета, якая аб'явіла сябе фінансава незалежнай ад правячых колаў, аказалася тэндэнцыйнай у сваіх палітычных поглядах. Дэвіз газеты «Свободный дух веет где хочет» правільны, але ён не дае маральнага права даходзіць да анархічнай усёдазволенасці, як гэта праявілася ў нататцы «Кормимся, господа?», дзе агульна прыніжаны публіцыстычныя вартасці ўсёй беларускай прэсы і дадзена, мякка кажучы, не карэктная крытыка паважанага народнага дэпутата-адраджэнца Я. Цумарава.

Відавочным фактам з'яўляецца тое, што за апошнія гады прыкметна змянілася ў лепшы бок беларуская прэса, хоць большасць газет па-ранейшаму фінансуецца дзяржбюджэтам (цалкам або часткова). *Не буду ў «ЛіМе» гаварыць* пра «ЛіМ» — скажу пра іншыя. Палепшала газета «Звязда». Цікавыя публікацыі з'яўляюцца ў «Народнай газеце», у «Нашым слове», «Культуры» і некаторых іншых. Разам з тым, сустракаецца нямала публікацый і газет у цэлым, далёкіх ад узроўню сапраўднага журналісцкага майстэрства. Нельга не пагадзіцца з крытыкай на адрас прэсы, якая *не пазбавілася* псіхалогіі бальшавіцкага таталітарызму. Яна дагэтуль знаходзіцца пад уплывам старога адміністрацыйнага апарату, ад якога залежыць фінансава. Справядлівая крытыка нізкай культуры чыноўнікаў апарату ўпраўлення. На жаль, у пэўнай ступені гэта можна сказаць і на адрас беларускай інтэлігенцыі ўвогуле. Так, нашай інтэлігенцыі не хапае культуры паводзін, зносін. Нізкая эрудыцыя ў гуманітарных галінах ведаў. Але ж яна яшчэ зусім маладая. Можна сказаць, што па сутнасці толькі ў *апошні час пачала* фарміравацца ўласна беларуская інтэлігенцыя. Большасць яе з вёскі, прычым вёскі калгаснай, абрабаванай і прыніжанай. Праўда, сёння

ўвайшлі ў шырокі навуковы ўжытак і толькі зараз, калі нясвіжцы наважыліся святкаваць 770 гадавіну горада, выцягваюцца на людзі? Адной з прычын, відаць, можна назваць адсутнасць на Беларусі хаця б збольшага прыстойных магчымасцей друкаваць матэрыялы гістарычных даследаванняў. Спецыяльную літаратуру, якая выходзіць да таго ж мізэрнымі тыражамі, далёка не кожны можа прачытаць. Праўда, артыкул пра вынікі гістарычных і архітэктурна-археалагічных даследаванняў Нясвіжа аўтарам гэтага допісу ў сааўтарстве з мастацтвазнаўцам Л. Чарняўскай быў надрукаваны ў светлай памяці «Помніках гісторыі і культуры Беларусі» (1988, № 1). Гэта ж тэма закраналася ў сааўтарскім дакладзе на міжрэспубліканскай навуковай канферэнцыі, тэзісы якога апублікаваны ў зборніку «Охрана и реставрация комплексных памятников» (Рига, 1987). Пра неадназначнасць бачання нясвіжскай мінуўшчыны даводзілася весці гаворкі з вядомымі даследчыкамі беларускіх старажытнасцяў спсп. Г. Штыхавым, В. Ляўко, А. Грыцкевічам, якія пагадзіліся з памылковасцю суаднясення Нясвіжа з 1223 годам.

Аўтар гэтых радкоў колькіразова выказваў свае сумненні ў сярэдзіне 80-х гадоў тагачаснаму сакратару па ідэалогіі Нясвіжскага райкома КПБ—КПСС. Да такой думкі спадар сакратар «относился с пониманием». Больш таго, было прапанавана прывезці ў горад энтузіястаў, якія б «наконец дали окончательный ответ о подземельях». Пра тое, што гэта надзвычай складаная праблема і патрабуе дзяржаўнага падыходу па яе вывучэнні, слухаць у Нясвіжы на той час не жадалі. Не пажадалі, падобна, пачуць і пра ўжо назапашаныя звесткі па гісторыі горада, як і не было ахвоты на той час «сильным мира сего» з увагаю паставіцца да праблем нясвіжскіх старажытнасцей. Таму і пры неаднаразовых наведваннях Нясвіжа па-ранейшаму даводзілася бачыць на ўездзе з боку мірскай дарогі пад надпісам з назваю горада дату 1223 год.

Так, сёння неабходна многае пераасэнсаваць. Маладой Рэспубліцы надзвычай патрэбны праўдзівыя звесткі пра мінуўшчыну. Яны павінны стаць асноваю выхавання патрыятызму, дапамагчы суаднесці крокі грамадства ў будучыню з багацейшымі скарбамі нацыянальнай спадчыны. Толькі адкуль узяцца веданню сваёй гісторыі, калі ў школе суверэннай рэспублікі сёння вывучаецца «История Отечества», калі навукова-папулярных і папулярных кніг пра нашу мінуўшчыну хапае на адну, у лепшым выпадку — тры тысячы жыхароў дзесяцімільённай Беларусі. Цяжка прыгадаць, каб дзяржаўныя чыноўнікі папыталіся думку пра той або іншы факт гісторыі ў даследчыкаў старажытнасцей. У адваротным выпадку, несумненна, было б знойдзена месца сёння і 25 сакавіка, і 8 верасня, і 15 ліпеня, якія ўжо каторы год адзначаюцца на грамадскіх пачатках. Менавіта ж дзяржава дазіруе сродкі на патрэбы навукі, культуры, адукацыі, рэстаўрацыі. А грамадская ініцыятыва прыносіць непамерна большую карысць, калі спалучаецца з дзяржаўнай падтрымкай. У цывілізаваным свеце гэта даўно зразумелі. Па гэтай прычыне палітычным партыям, фондам, грамадскім арганізацыям, праца якіх накіравана на карысць дзяржавы, гарантавана яе маральная і, што немалаважна, матэрыяльная падтрымка.

Магчымая памылка пры святкаванні круглай даты ў нясвіжскай гісторыі з'яўляецца толькі невялікай часткаю праблем, якія апаноўваюць сёння нашу свядомасць. Не раз, напрыклад, у друку і на разнайтых пасяджэннях падымалася пытанне пра неадназначную ролю ў беларускай гісторыі асобы Суворава. Але ўсё застаецца па-ранейшаму, як у вядомай байцы Крылова: «а Васька слушает да ест». Летась пад Барысавам узнёсла і маляўніча адзначаліся ўгодкі адной з перамог «русского оружия» над Напалеонам. І нідзе не давялося прачытаць, не выпала пачуць, што для Беларусі як нашэсце, так і паражэнне французскай арміі мела свае вынікі і прымалася па-рознаму ў асяроддзі тагачаснага беларускага грамадства. Затое святкаванне адной са слаўнейшых перамог сярэднявечча пад Оршай, калі беларусы збройна баранілі сваю незалежнасць, названа нават праз афіцыйныя сродкі масавай інфармацыі ледзьве не нацыяналістычным шабашом. Наша гісторыя ад старажытнасці і літаральна да нашага часу пакуль што поўніцца міфамі. Ствараліся яны не намі, але для нас. Напісанне хаця б адной старонкі праўдзівай гісторыі патрабуе немалых высілкаў і робіцца ў немалой ступені заўзятарамі, людзьмі неабыякавымі на нашае зямлі.

Гэты допіс у газету пішацца не з мэтаю пакрыўдзіць мясцовы патрыятызм нясвіжцаў, якія несумненна ганарацца старажытнасцю свайго горада. Але ж гістарычная праўда патрабуе ўзважаных адносінаў да цэлай сукупнасці фактаў. І як бы ні хацелася наладзіць свята, парадаваць жыхароў слаўнага месца Нясвіжскага, варта падумаць пра непазбежны памылковы крок, які ў чарговы раз утрываліць у свядомасці людзей адзін з міфаў нашай гісторыі. І чым глыбей ён укарэніцца ў людскую памяць, тым пакутлівей будзе праводзіцца яго выкарчоўванне. А развітацца з міфамі давядзецца. Гэтаму вучыць нас гісторыя, сведчаннем таму з'яўляецца дзень сённяшні.

Зрэшты, і гіпатэтычную дату нясвіжскага юбілею можна было б выкарыстаць з карысцю. Сродкі, якія прымяркоўваюцца да гэтае падзеі, варта накіраваць на правядзенне шэрагу навуковых ці навукова-практычных семінараў або канферэнцый. Думаецца, дыскусіі па гісторыі горада, высвятленне шматлікіх вартасных старонак яго мінуўшчыны, шырокая публікацыя матэрыялаў, асвятленне падзей у шэрагу радыё- і тэлепраграм далі б непамерна больш карысці не толькі гораду, але й рэспубліцы, прыцягнулі б увагу грамадскасці і дзяржавы да праблемы захавання нясвіжскіх старажытнасцей не ў меншай ступені, чым святкаванне з верагодным наборам традыцыйных імпрэзаў.

Ігар ЧАРНЯЎСКІ.

мы ўжо маем другое і нават трэцяе пакаленне інтэлігенцыі з вышэйшай адукацыяй, але многім з яе прадстаўнікоў не стае выхаванасці, культуры. Хто мог выхаваць іх, прывіць культуру ў савецкі час? У нас не было бесперапыннай пераемнасці ў справе выхавання новых пакаленняў. Гэтай пераемнасці нас сістэматычна пазбаўлялі шляхам духоўнага і фізічнага гвалту над нацыянальнай інтэлігенцыяй. І вось сёння новыя парасткі, новыя спадзяванні зноў хочуць растаптаць, калі не фізічна, дык духоўна.

Неабходна ўлічваць і тое, што ў любым грамадстве, якой бы ні была ў ім адукаваная інтэлігенцыя, маюць месца анамаліі. Розныя людзі складаюць і беларускую інтэлігенцыю. Ёсць асобы, якія сфарміраваліся ў нетрах старых бальшавіцкіх структур улады. Ад іх нявартa чакаць культуры паводзін і карэктнасці ў справах. Ёсць і іншая інтэлігенцыя, у асноўным з асяроддзя адраджэнцаў-дэмакратаў. У ёй дастаткова высокі працэнт прадстаўнікоў новага пакалення. Яна яшчэ ў стадыі фарміравання, але ў ёй ёсць галоўнае — імкненне да ідэалаў справядлівасці, праўды ў адносінах між людзьмі. Яна адстойвае роўнасць культур і выступае ў абарону несправядліва прыніжаных нашых нацыянальных каштоўнасцей — мовы, традыцый, звычаяў, нашай гістарычнай спадчыны. Гэта яе натуральны патрыятычны абавязак.

Адкрыта здзеклівая крытыка галоўным рэдактарам газеты «Европейское время» некаторых народных дэпутатаў-адраджэнцаў з акцэнтам на іх нібыта неадпаведнасць пасадзе па ўзроўні эрудыцыі і культуры не мае пад сабой аб'ектыўных падстаў. Перш за ўсё сур'ёзна ссунуты акцэнты па прыярытэтнасці, значнасці якасцяў дэпутата. На наш погляд, галоўныя якасці дэпутата — гэта шчырасць у спалучэнні з кампетэнтнасцю, неабходнай для яго паспяховай дзейнасці. Для народа, для яго дабрабыту, несумненна, гэтыя якасці важней за ўсё. І зварот Я. Цумарава ў газету, каб абараніць свой гонар і годнасць чалавека (тым больш дэпутата, зняважа якога ўскосна распаўсюджваецца і на яго выбаршчыкаў) зусім слушны. Як у бліжнім, так і ў дальнім замежжы такі іск з'яўляецца звычайнай практыкай, якая ніяк не супярэчыць маралі і этыцы сучаснага цывілізаванага грамадства. Дзеянні ж галоўнага рэдактара газеты «Европейское время» С. Букчына не што іншае, як па-бальшавіцку грубая спроба скампраметаваць сумленнага дэпутата, які адстойвае нацыянальныя інтарэсы. Маральныя прынцыпы газеты выклікаюць сумненні пасля публікацыі пісьма Я. Цумарава, якое насіла прыватны характар і не было прызначана да друку. Гэтыя сумненні яшчэ больш паглыбляюцца пасля азнаямлення з нататкай «Среди газет и журналов», асабліва з апошнім абзацам. Гэта сведчыць не толькі пра невысокую маральнасць, але, даруйце, і пра інтэлектуальнае бяссілле яе аўтара. Звычайна, калі не могуць абгрунтавана даказаць свой пункт гледжання, то ўжываюць падобныя грубыя прыёмы.

Відавочна, што такая неабмежаваная рамкамі маралі крытыка, прычым накіраваная супраць беларускага адраджэнскага руху, не можа не выклікаць у нашага чытача пачуцця расчаравання і непрыняцця ў дачыненні да газеты «Европейское время». Журналісцкая культура, стыль выкладання матэрыялу і асабліва маральныя аспекты ў адносінах да калег далёкія як ад узроўню майстэрства, так і ад этычных нормаў журналіста-інтэлектуала, на ролю якога прэтэндуе галоўны рэдактар газеты. На жаль, «Европейское время» дэманструе ўзровень местачковай інтэлігентнасці.

Гаворачы наогул пра накіраванасць газеты, трэба звярнуць увагу на яе антыадраджэнскія тэндэнцыі, што праявіліся ў шэрагу артыкулаў. Вось артыкул Гурыя Барышава «Возрождение: форма и суть». Тут што хочацца адзначыць? Што ў беларускім адраджэнскім руху зусім не назіраецца імкнення да абсалютызацыі ўсяго гістарычнага, народнага ў культуры беларусаў. Адраджэнцы дастаткова добра ўсведамляюць, што многае традыцыйна нацыянальнае ў культуры беларусаў (як і ўвогуле ў культуры любой іншай нацыі) ёсць вынік узаемапранікнення культур многіх народаў. Трэба падкрэсліць, што адраджэнцы ні ў якай меры не збіраюцца «замыкацца на сабе» на мадэль этнанацыянальнай культуры (на фальклорна-этнаграфічныя формы). Якраз наадварот. Менавіта ў савецкі час перабольшвалі такія формы. Цяпер мы імкнёмся да таго, каб грамадства разабралася ў тым, што сапраўдная беларуская культура—гэта не зусім тая, якую дзесяцігоддзямі ўнушала нам савецкая прапаганда. За беларусамі прызнавалася толькі сялянская культура, галоўным чынам фальклорна-этнаграфічныя формы і пры гэтым фактычна адмаўлялася спадчына, створаная беларускай арыстакратыяй, у прыватнасці, у галіне класічнага мастацтва, звязвалася гэта з нібыта адсутнасцю ў беларусаў дзяржаўнасці. Пастаянна ўнушалася, што беларуская культура — гэта культура вясковая. Як вясковая, разглядалася і беларуская мова. Бясспрэчна, нашай багатай народнай культурай мы абавязаны сялянству. Аднак гэта не азначае, што беларуская культура гэтым вычэрпваецца. Яна мае больш багатую спадчыну. Яна неабавязкова павінна абмяжоўвацца сферай узаемадзеяння з мовай. Мы ніколі не адродзім сапраўдную беларускую культуру, а разам з ёй і ўнутраную патрэбу ў беларускай мове, калі будзем грунтавацца толькі на фальклорна-этнаграфічных формах. Такія прадстаўнікі нашай адукаванай арыстакратыі, як А. Міцкевіч, М. Агінскі, С. Манюшка, Э. Ажэшка, М. Глінка і многія іншыя дзеячы культуры, што нарадзіліся і стварылі свае творы на нашай зямлі, маюць беларускае паходжанне не толькі па месцы нараджэння, а і па адлюстраванні ў сваіх творах беларускіх традыцый, звычаяў, беларускага духу. На працягу дзесяцігоддзяў беларусам навязваўся комплекс «малодшага брата». Маўляў, і культура беларуская другасная, і мова немілагучная, і ўвогуле Беларусь — гэта вёска. Трэба яшчэ дадаць, што «цэнтр» праводзіў на Беларусі фактычна каланіяльную палітыку. Усё гэта нараджала комплекс псіхалагічнай залежнасці ад суседзяў, якія быццам бы больш цывілізаваныя. Ва ўсякім разе, гэты псіхалагічны фактар яшчэ жыве ў свядомасці старэйшага пакалення. Увогуле, літаратурная мова любой нацыі гістарычна нараджаецца ў нетрах народа (галоўным чынам сялянства), яна толькі пазней удасканальваецца перадавой часткай грамадства. У гэтым сэнсе беларуская літаратурная мова ў сваім гістарычным развіцці нічым не розніцца ад іншых моў, адрозненне толькі ў часе яго фарміравання. Сучасная беларуская мова з'яўляецца досыць развітай, мілагучнай (гэта меркаванне замежных навукоўцаў), і не саступае па сваіх літаратурных магчымасцях мовам суседзяў. Таму зараз трэба толькі выхаваўчая работа, асабліва з моладдзю, па пераадоленні хлуслівага псіхалагічнага бар'еру адносна лінгвістычных якасцяў мовы. І сцвярджэнне аўтара артыкула «Возрождение: форма и суть», што ўкараненне беларускай мовы, як адзінай дзяржаўнай, прывядзе да страты культурнага «генафонду» рэспублікі, зусім беспадстаўнае.

Па-першае, якога культурнага генафонду? Калі маюцца на ўвазе пісьменнікі і паэты, то яны пісалі і пішуць па-беларуску; калі кампазітары, то для стварэння імі музычных твораў не так важна, на якой мове ў іх галаве фарміруюцца музычныя вобразы; тое ж самае можна сказаць аб мастаках і архітэктарах. Застаецца толькі рускамоўны тэатр, але ён можа існаваць, пакуль існуе на Беларусі руская этнічная абшчына.

Па-другое, беларуская і руская мовы з'яўляюцца роднаснымі, належаць да адной групы. Перайсці з адной на другую, асабліва для інтэлігента, зусім нецяжка. Сёння, для поспеху адраджэнскага руху, неабходна перш за ўсё пазбягаць канфрантацыі, духоўнага размежавання ў грамадстве. Неабходна прыкладаць намаганні да збліжэння, а потым да зліцця ў адно рэчышча яшчэ не вельмі паўнаводнай ракі, што нясе чыстыя воды нашага гуманістычнага культурнага руху.

Я. ШЫРАЕЎ,
прафесар.

г. Масква.

УВАГА! КОНКУРС!

«ЗАДЗВІННЮ»— НОВАЕ ЖЫЦЦЁ

Выканаўчы камітэт Віцебскага гарадскога Савета народных дэпутатаў і праўленне абласной арганізацыі Саюза архітэктараў Рэспублікі Беларусь праводзяць адкрыты міжнародны конкурс на эскізны праект рэгенерацыі гістарычнага раёна «Задзвінне» ў г. Віцебску.

Удзельнікам конкурсу прапаноўваецца даць канцэптуальнае рашэнне рэгенерацыі гістарычнага раёна «Задзвінне»; больш дэталёвае вырашэнне квартала вул. Пакроўскай з магчымасцю пашырэння мемарыяльнага музея Марка Шагала. Неабходна таксама даць эскізнае меркаванне па размяшчэнні ў «Задзвінні» і характары архітэктурнай кампазіцыі будынка аддзялення ашчадбанка (галоўны спонсар конкурсу), згодна прыкладзенага планавага задання. Праектныя прапановы павінны ўлічваць рэкамендацыі і патрабаванні распрацаваных абгрунтаванняў рэгенерацыі гістарычнага цэнтра горада, дадзеныя ў дадатках да праграмы і ўмоў конкурсу.

Прадстаўляемы графічны матэрыял:

— эскізны праект рэгенерацыі гістарычнага раёна «Задзвінне» М 1:2000;

— генплан квартала з вул. Пакроўскай М 1:500 (выконваецца макет ці аксанаметрычная праекцыя) з указаннем месца пасадкі раённага аддзялення ашчадбанка;

— разгортка фасадаў па вул. Пакроўскай М 1:500;

— эскізны праект раённага аддзялення ашчадбанка (схема планаў паверхаў, схема фасадаў) М 1:200;

— тлумачальная запіска.

Па жаданні ўдзельнікаў конкурсу магчыма прадстаўленне іншых матэрыялаў. Графічныя матэрыялы прадстаўляюцца на планшэтах ці аркушах кардону памерам 60×80 см у адвольнай графіцы на адрас: 210015 Рэспубліка Беларусь, г. Віцебск, вул. Шубіна, 5/13, Упраўленне архітэктуры і горадабудаўніцтва Віцебскага гарвыканкома з адзнакай «Конкурс». Тэрмін падачы конкурсных прапаноў—да 19.00 г. 26 красавіка 1993 года.

Усе конкурсныя матэрыялы прадстаўляюцца пад дэвізам, выяўленым шасцізначнай лічбай.

За лепшыя праектныя прапановы ўстанаўліваюцца наступныя прэміі:

адна першая—50 тыс. руб.;

адна другая—30 тыс. руб.;

адна трэцяя—20 тыс. руб.;

пяць заахвочвальных па 8 тыс. рублёў.

Адзін з аўтарскіх калектываў—прызёраў конкурсу (1—3 месцы) па рашэнні журы і галоўнага спонсара конкурсу атрымлівае права на распрацоўку раённага аддзялення ашчадбанка.

Журы конкурсу ўзначальвае старшыня праўлення Саюза архітэктараў Рэспублікі Беларусь Кавалеўскі Я. М.

Праграма і ўмовы конкурсу з неабходнымі дадаткамі рассылаюцца арганізатарамі конкурсу ў рэспубліканскія праўленні архітэктурных Саюзаў прымежных дзяржаў, а таксама ў абласныя архітэктурныя арганізацыі Рэспублікі Беларусь.

Удзельнічаць у конкурсе могуць грамадзяне і аўтарскія калектывы Беларусі і дзяржаў замежжа. Пытанні, звязаныя з правядзеннем конкурсу, трэба накіроўваць на адрас: 210015 Рэспубліка Беларусь, г. Віцебск, вул. Шубіна, 5/13, упраўленне архітэктуры і горадабудаўніцтва. Тэл. 5-13-44; 5-69-07.

УДАКЛАДНЕННЕ

У «ЛіМе» № 8 ад 19.02.1993 у публікацыі Алеся Асташонка «РАЗБУРЭННЕ» была апушчана дата напісання твора — 1988, асабліва важная для аўтара.

КАНФЛІКТ

СЮЖЭТ ДЛЯ МУЛЬТФІЛЬМА?

Унікаючы ў гэты канфлікт, а ён цесна звязаны з «Анімацыйным Беларускім цэнтрам», я неаднойчы лавіў сябе на думцы, што яго фабула магла б скласці сюжэт «мультфільма для дарослых»: сродкамі анімацыі, нягледзячы на ўсю іх спецыфіку, можна паказаць жыццё ва ўсёй яго складанасці, ва ўсіх яго праявах і звівах. Гэта было б «кіно» пра некаторыя рысы нашага постсавецкага грамадства, якое быццам бы ўжо і не тое, што было раней, але ўяўляе сабой дзіўны кактэйль са старых уяўленняў, звычак, паводзін, злёгку «облагороженных» дэкларацыямі аб свабодзе, дэмакратыі, прымаце права.

Прымат права, прымат закона... Перада мной ляжыць рашэнне выканкама Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў ад 30 ліпеня 1991 года «Аб выкарыстанні будынка па вуліцы Калініна, 9 пад дзіцячы анімацыйны цэнтр». Дакумент досыць цікавы і, думаю, варты таго, каб працытаваць яго амаль цалкам: «Улічваючы, што ў адпаведнасці з рашэннем выканкама Першамайскага раённага Савета народных дэпутатаў ад 9 ліпеня 1991 года дашкольная ўстанова № 20 належыць перамяшчэнню ў будынак па вул. Кнорына, 14а для пастаяннага размяшчэння і прымаючы пад увагу эканамічную немэтазгоднасць правядзення капітальнага рамонту будынка па вул. Калініна, 9, якое вызваляецца, для далейшага яго выкарыстання пад дзіцячую дашкольную ўстанову, выканкам Мінскага гарсавета рашыў: 1. Прыняць пастанову пастаяннай камісіі Мінгарсавета па асвеце, выхаванні і культуры і Першамайскага райвыканкама аб перадачы будынка па вул. Калініна, 9 у арэнднае карыстанне студыі «Анімацыйны Беларускі цэнтр» для размяшчэння ў ім дзіцячага міні-кінатэатра і відэасалона, класаў танцаў, малюнка і камп'ютэрнай графікі, дзіцячай і прафесійнай мультыплікацыйных студый, тэатра-студыі лялек, дзіцячага кафэ-марожанага. 2. Студыі «Анімацыйны Беларускі цэнтр» да 15.9.91 г. прыступіць да работ па рэканструкцыі будынка ў адпаведнасці з патрабаваннямі «Галоўмінскархітэктуры». Падпісана рашэнне старшынёй Мінскага гарвыканкама А. Герасіменкам і кіраўніком спраў Савета Л. Валодзькінай.

Калі ў чытача хопіць цярпення адолець гэты ўзорчык нашага канцылярскага стылю, ён не зможа не заўважыць, што асобныя пункты рашэння пярэчаць адзін аднаму. Калі ў прэамбуле падкрэсліваецца немэтазгоднасць правядзення капітальнага рамонту, дык двума радкамі ніжэй «Анімацыйны Беларускі цэнтр» абавязваюць неадкладна пачаць рэканструкцыю будынка. Я наўмысна спыняю ўвагу чытача на гэтым моманце, бо ў далейшым развіцці падзей ён адыграе сваю ролю.

Потым, калі я сустрэнуся з намеснікам старшыні Першамайскага райвыканкама Людмілай Уладзіміраўнай Бур'як, якая, дарэчы, спрыяла Анімацыйнаму цэнтру ў атрыманні гэтага будынка, яна раскажа, што раённая санэпідэмстанцыя забараніла ўтрымліваць там дзіцячы садок, бо памяшканне знаходзілася ў аварыйным стане.

— Будыніна гэтая была даведзена да такога стану, што, паводле экспертных ацэнак, нават не падлягала капітальнаму рамонту, — гаворыць мастацкі кіраўнік студыі АБЦ член Саюза кінематаграфістаў рэспублікі Алег Белавусаў. — Тым не менш, мы рызыкнулі рамонт правесці. Грошы ўзялі пад будучыя фільмы, знайшліся спонсары, якія, ведаючы нашу ранейшую прадукцыю, паверылі ў нас. Студыя ж наша знаходзіцца на самаўтрыманні, дзяржава не дае нам ні капейкі.

Адна справа — словы, другая — пабачыць на свае вочы. Я пабыў на Калініна, 9. Адразу кінуўся ў вочы кантраст паміж знешнім выглядам будынка (зусім нядрэнна глядзіцца на агароджаным, у засені дрэў, участку) і тым, што ўбачылася ўсярэдзіне. Усярэдзіне былі вузкія «дзетсадаўскія» калідорчыкі, пакойчыкі-катухі, цесненька застаўленыя сталамі, за якімі корпаліся мастакі-мультыплікатары. Паўсюль стаяў густы пах фарбы і вапны, адусюль чуўся стукат, скрыгат, грукат — поўным ходам ішоў рамонт, Алег Паўлавіч паказаў мне ўжо адрамантаваныя пакоі пад дзіцячы кінатэатр мультфільмаў, лялечны тэатр «Батлейка», спектакль якога «Бай і батлейка» прагледзелі ўжо сотні дзяцей малодшых класаў навакольных школ і дзіцячых садкоў.

— У перспектыве, — гаварыў ён, — арганізацыя дзіцячай анімацыйнай студыі, абсталяванай камп'ютэрамі і відэатэхнікай. Анімацыйны Беларускі цэнтр задумваўся, як своеасаблівы сімбіёз прафесійнай і дзіцячай творчасці ў галіне мультыплікацыі, з такім разлікам, каб за лік найбольш таленавітых дзяцей папаўняць шэрагі прафесійных аніматараў, якіх, дарэчы, не рыхтуе ніводная з навучальных устаноў рэспублікі.

Якую ж асноўную, так сказаць, мастацкую прадукцыю выпускае Анімацыйны цэнтр? Я не ставіў сваёй мэтай аналізаваць дзейнасць цэнтра, але ўсё ж скажу, што быў уражаны, даведаўшыся, што нават у такіх умовах аніматары цэнтра за год зрабілі пяць мультыплікацыйных фільмаў зборніка «Казкі розных народаў». Завяршаецца праца над першым на Беларусі поўнаметражным мультыплікацыйным фільмам па славутым «Дэкамероне» (на яго ёсць пакупнікі ў блізкім і далёкім замежжы), у разгары праца над поўнаметражным дзіцячым мюзіклам «Кантэрвільская здань», распачата вытворчасць мультфільма «Зачараваны кравец» паводле прытчаў Шолам Алейхема. Ухвалены студыяй сцэнарый дзіцячага «мульціка» па сцэнарыі С. Сокалава-Воюша ў форме займальнай казкі для паказу ў беларускамоўных дзіцячах садках і малодшых класах. Праўда, у АБЦ мне паскардзіліся, што фінансаваць гэтую вельмі патрэбную сёння 30-хвілінную стужку адмовіліся і ў Міністэрстве народнай асветы і ў Міністэрстве культуры...

А цяпер пра тое, што прымусіла мяне ўзяцца за пяро. Акурат перад самым новым годам у АБЦ раптоўна завітаў першы намеснік старшыні Першамайскага райвыканкама Аляксандр Мікалаевіч Новік у суправаджэнні кітайскіх дыпламатаў і аб'явіў анямелым гаспадарам, што «ёсць рашэнне» аб высяленні аніматараў, бо тут размесціцца кітайскае пасольства. А. Белавусаў пазваніў міністру замежных спраў рэспублікі Пятру Краўчанку, паведаміў яму, што пад пагрозай высялення на вуліцу апынуўся адзіны ў рэспубліцы анімацыйны цэнтр з яго больш чым ста рэжысёрамі і мастакамі-мультыплікатарамі. Пётр Кузьміч адказаў, што ўсіх гэтых акалічнасцяў не ведаў... Між тым, кітайскія дыпламаты сталі частымі гасцямі на Калініна, 9. Справа дайшла да таго, што пасольскія работнікі пачалі ўжо абмяраць пакоі, меркаваць, дзе што ў будучым пасольстве будзе размешчана.

Я менш за ўсё схільны прад'яўляць нейкія прэтэнзіі кітайцам ці таму ж Міністэрству замежных спраў, якое мае сваім абавязкам клапаціцца аб размяшчэнні ў сталіцы рэспублікі замежных пасольстваў. Намеснік кіраўніка спраў Міністэрства замежных спраў рэспублікі Алег Анатольевіч Новікаў небеспадстаўна скардзіўся мне на цяжкасці, з якімі даводзіцца сутыкацца пры размяшчэнні замежных пасольстваў. Раней, да набыцця Беларуссю дзяржаўнай незалежнасці, гаварыў ён, амаль уся дыпламатычная дзейнасць міністэрства зводзілася да пытанняў, звязаных з членствам Беларусі ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Сёння рэспубліка мае дыпламатычныя зносіны з 74 краінамі свету. Можна сабе ўявіць, які аб'ём працы даводзіцца зараз выконваць міністэрству пры зусім невялікім штаце супрацоўнікаў. Што тычыцца замежных пасольстваў, дык, паводле Венскай канвенцыі, якую наша рэспубліка падпісала, мы абавязаны забяспечваць пасольствы належнымі ўмовамі для нармальнай дзейнасці — памяшканнямі, сувяззю, гарантаваць іх бяспеку і г. д. Калі ж мець на ўвазе дадзены выпадак, зазначыў А. Новікаў, дык мы супраць таго, каб праблемы з размяшчэннем дыпламатычнага корпуса вырашаліся за кошт нашых грамадзян, асабліва дзяцей.

Папярэднічаў усяму гэтаму канфлікту прыём, наладжаны старшынёй урада рэспублікі В. Ф. Кебічам у гонар кітайскага пасла перад сваім ад'ездам з місіяй у Кітай. На прыёме пасол паскардзіўся прэм'еру, што іх пасольства дагэтуль не мае прытулку. Вячаслаў Францавіч, трэба меркаваць, адчуў сябе ніякавата і паабяцаў кітайскаму дыпламату ўладзіць справу. Падшукаць належнае памяшканне для кітайскага пасольства было даручана камітэту Дзяржмаёмасці пры Саўміне і гарвыканкаму.

Зарыпелі пёры, зазванілі тэлефоны, да пошуку прымальнага памяшкання былі падключаны райвыканкамы горада. Так у полі зроку айцоў сталіцы з'явіўся дом на Калініна, 9. Вось тут і ўзнік канфлікт.

У любой цывілізаванай краіне, дзе ўсе спрэчныя пытанні, скажам, па той жа арэндзе памяшкання, вырашаюцца толькі судом, нікому ў галаву не прыйдзе дзейнічаць так, як яго левая нага захоча. У нас жа, дзе па-ранейшаму праўда на баку таго, у каго больш правоў, вырашылі з анімацыйным цэнтрам не цырымоніцца, хоць тэрмін дагавору аб арэндзе заканчваецца толькі ў 1996 годзе.

Убачыўшы, што кіраўнікі АБЦ, падтрыманыя сталічнай грамадскасцю, не спяшаюцца падымаць рукі, выканаўчая ўлада ў лепшых «саўковых» традыцыях пачала абходны манеўр, абвінаваціўшы аніматараў у парушэнні ўмоў арэнднага дагавора. Выкарыстаўшы працяглую хваробу намесніка старшыні Першамайскага райвыканкама Л. Бур'як, націснулі на фармальнага арэндадацеля — загадчыца Першамайскага райана Я. Міхнюк. На свет нараджаецца дакумент, у якім канстатуецца парушэнне АБЦ некаторых пунктаў дагавора аб арэндзе — праводзіцца перапланіроўка і рэканструкцыя будынка, частка плошчаў быццам бы здадзена ў субарэнду.

Усё гэта аказалася, мякка кажучы, маной. «Парушэнняў ніякіх не было, — засведчыў у гутарцы са мной старшыня пастаяннай камісіі па культуры, галоснасці і захаванні гісторыка-культурнай спадчыны Мінскага гарсавета І. Чарняўскі, які выязджаў на месца разам з намеснікам старшыні гарсавета А. Гурыновічам.— На нашу думку, высяленне анімацыйнага цэнтра з'яўляецца незаконным. Мы давялі гэту думку да старшыні Мінгарвыканкама А. Герасіменкі, Міністэрства замежных спраў, Першамайскага райвыканкама.

Тым часам, Мінгарвыканкам падае іск аб скасаванні дагавора аб арэндзе АБЦ будынка па Калініна, 9, у Гаспадарчы суд Мінскай вобласці. Суд у разглядзе іску адмаўляе.

Яшчэ адзін штрышок, што характарызуе манеру паводзін прадстаўнікоў нашых уладных структур. Званю першаму намесніку старшыні Першамайскага райвыканкама А. Новіку, таму самаму, які вадзіў кітайскіх дыпламатаў на агледзіны дома, каб дамовіцца аб сустрэчы. Спытаўшы пра мэту візіту, ён нервова адказвае: «Нічога не ведаю, мне было даручана кіраўніцтвам павезці туды кітайскага пасла, і на гэтым мая місія скончылася». Аляксандр Мікалаевіч кажа не зусім праўду. Наколькі мне вядома, А. Новік выконваў заданне свайго непасрэднага начальніка — першага намесніка старшыні Мінгарвыканкама Уладзіміра Васільевіча Ярмошына, у кабінеце якога абгаворваўся ўвесь план высялення анімацыйнага цэнтра.

Пакуль што пытанне аб перадачы кітайскаму пасольству будынка на Калініна, 9 не знята.

Можна зразумець беларускіх дыпламатаў, для якіх уладкаванне замежных пасольстваў—пастаянны галаўны боль. Але ж непаразуменні з размяшчэннем у сталіцы Беларусі дыпламатычнага корпуса будуць непазбежныя, пакуль у нас не запрацуюць па-сапраўднаму прынятыя Вярхоўным Саветам законы аб маёмасці і арэндзе, пакуль не будуць выпрацаваны падзаконныя акты, якія б прадугледжвалі механізмы набыцця замежнымі пасольствамі будынкаў і іншай нерухомасці. Цяпер жа, сутыкнуўшыся з такой праблемай, улады пачынаюць дзейнічаць імпульсіўна, прымаюць рашэнні, менш за ўсё кіруючыся інтарэсамі ўласнай дзяржавы. Што з гэтага атрымліваецца, мне здаецца, бачна на прыкладзе гісторыі, якую я расказаў.

Міхась ЗАМСКІ.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Галоўнага архітэктара Мінска выклікалі ў ЦК: «Мусім пагаварыць з вамі наконт аднаго дамка. Пастаўлены бяздумна шмат гадоў назад інтымны прытулак псуе наш фасад. Таму, што нам шкодзіць, мы кажам «аюсь», узарвалі нядаўна пісьменніцкі Саюз. Тэатр не на месцы, нас захінае сквер, мы па-новаму плошчу фарміруем цяпер». Усхапіўся архітэктар: «Зносіць пісуар?» — «Пачакайце, не спяшайцеся, не на пажар. Туалет нам патрэбны, хоць ён і не на месцы, бо як жа з трыбуны ў час парадаў і шэсцяў? Нашто валтузня — і думка адна: зачыняем «Навіны дня». Туды туалет, а парады — часова да Дома Ўрада. Пішыце даклад— вас падтрымае ўрад». ...Туалет бліз тэатра дагэтуль «пры сцягу», а наша балада без канца і працягу.

●

Ці не абражае вас мова нашых вялікіх святынь? Хатынь і па-руску Хатынь... Сташ здранцвелы, у роспачы небывалай, а нехта перад табою разгортвае дацдзыбао. Словы, словы, словы, быццам звону недастаткова, комінаў недастаткова, студні недастаткова. Назвы беларускіх вёсак перакладзены па-руску — ці ж беларуская мова мёртвая мова этрускаў? Хатынь і па-руску Хатынь... Жалобнае чуеш дзінь-дзінь?

●

У тым, што цяпер не ў модзе ні Ёся, ні Валодзя, вінаватыя Карл з сябрам з іх абракадабрай. А што па накідах Карла і Фрыца, па якіх нічога не магло ажыццявіцца, будаўніцтва ўсё ж вялося, вінаватыя Валодзя і Ёся.

●

З пісьма дамоў. Усе мы з хат, ды вось няўдача, сядзім, прыкутыя, на дачах. І ўсё радзей, шаноўны брат, гучыць той енк «Усе мы з хат». Унукі носяцца наўскач: «Усе мы з дач», «Усе мы з дач».

●

З чым параўнаю ленінскія камуністычныя суботнікі? Толькі з ленінскімі камуністычнымі нядзельнікамі. І то не тады, як ненажэрныя авадні наладжвалі іх у іншыя дні.

●

Што табе сказаць аб цыгарэце — невымоўны смак на гэтым свеце.

●

Спрэчка цягнулася доўга, любімы вучань Шагала, ён хацеў атрымаць за накід нейкую жменьку металу. Але ацэншчык быў няўмольны, эканоміў кожны пятак, і накід трапіў у ведамасць з адзнакаю «невядомы мастак» (майстар не схацеў падпісвацца «за так»). Эскіз ляжыць на паліцы, уціснуты ў сціплую раму, музейны пыл прыпарушыў мастакоўскую драму. Колькі ж у нас шэдэўраў, не прызнаных дома, і колькі занядбаных талентаў з псеўданімам «аўтар невядомы»?

●

Этапы: сачыняў некралогі на іншых, узбіўся ў абойму тых, што некралогі падпісваюць, сам трапіў у чорную рамачку, але своечасова аслабаніў дарогу аўтару свайго некралога.

●

— У нас прэстыжны пад'езд, — выхвалялася Марфутка. — афіцыянт, пратэзіст, прадавец, валютная прастытутка, далакоп, бізнесмен, запраўшчык, нетрадыцыйны лекар, адна мая бедная мама шэры бібліятэкар.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друк 25.2.93 у 18.10

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОЎ (нам. галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Барыс ПЯТРОВІЧ (адказны сакратар), Юрась СВІРКА.

Індэкс 63856
Тыраж 15.000

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12